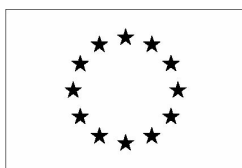

**MONITORING
ZATVARANJA OSUĐENIKA
PRIPADNIKA MANJINSKIH
GRUPA (U ŠIREM SMISLU)...**

CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA-NIŠ

Ova brošura štampana je zahvaljujući finansijskoj podršci

Delegacije Evropske Unije u Republici Srbiji

Aleksandar Cvejić
Verica Milošević
Lidija Vučković

**Monitoring jednog dela uslova zatvaranja osudjenika
pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu) u kojima
potencijalno može doći do njihove diskriminacije
- Na primeru KPZ Niš -**

Niš, april 2010.

Aleksandar Cvejić
Verica Milošević
Lidija Vučković

**Monitoring jednog dela uslova zatvaranja osudjenika pripadnika manjinskih grupa
(u širem smislu) u kojima potencijalno može doći do njihove diskriminacije
- Na primeru KPZ Niš -**

Prevodioci:

Marija Petković
Aleksandra Dedić

Izdavač

Centar za ljudska prava - Niš
Generala Milojka Lešjanina 12/1, Niš
ni_cent@eunet.rs

Za izdavača

Lidija Vučković

Tiraž

XXXXXXXXXX primeraka

Priprema i štampa

XXXXXXXXXXXXXXXXXX

Sadržaj

Uvod.....	8
Osnovne informacije o projektu i realizaciji.....	9
Monitoring jednog broja uslova zatvaranja osudjenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu) u KPZ Niš	
I/ Identifikovanje sistemskih nedostataka koji mogu uzrokovati diskriminaciju osudjenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu).....	13
a) Mučenje i loš tretman, samica, sredstva za sputavanje.....	13
b) Mere zaštite (informisanje; disciplinske procedure; pravna pomoć; pritužbe osudjenika; razdvajanje osudjenika).....	22
c) Režim i aktivnosti (pristup informacijama; vežbe i rekreacija; slobodne aktivnosti; religija; rad).....	28
d) Dostupnost medicinske nege.....	34
e) Materijalni uslovi/ hrana.....	39
II/ Identifikovanje proceduralnih nedostataka usled kojih može doći do diskriminacije osudjenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu)	
a) Disciplinski postupci protiv osudjenog lica i pravna pomoć.....	42
b) Postupci po pritužbi osudjenog lica.....	45
c) Napredovanje kroz kategorije.....	48
III/ Uticaj ljudskog faktora: Identifikovanje predrasuda i kako se mogu manifestovati (između osudjenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu) i ostalih osudjenika i između osudjenika i zaposlenih)	
a) Ljudski faktor / Osudjenici – osudjenici.....	51
b) Ljudski faktor / Osudjenici – zaposleni.....	52
IV/ Prepoznati sistemski i proceduralni nedostaci (neposredno posle posete).....	53
V/Analiza, komentari.....	55
VI/ Preporuke i usvojene preporuke.....	58
Zaključak.....	61
VII/ Prilozi:	
A) Izbor članova EZP.....	62
B) Preporuka br. R (98) 73 Komiteta Ministara Saveta Evrope.....	81
C) Preporuka br. R(89) 12 Komiteta Ministara Saveta Evrope.....	79

Uvod

Tokom implementacije projekta „Monitoring uslova zatvaranja u KPZ Niš, maj 2007 – maj 2008“, finansijski podržanog od strane Evropske Komisije, Centar za ljudska prava-Niš je uočio da sistem izvršenja krivičnih sankcija ne prepoznaje specifične potrebe osuđenika pripadnika manjinskih grupa u širem smislu, usled čega faktički dolazi do njihove diskriminacije. Zaključili smo da je neophodno dodatno i detaljnije istražiti o čemu se sve radi, što je postalo temelj projekta iz kojeg nastaje ova publikacija.

U pripremu monitoring poseta uključili smo širi krug NVO koje se bave svakom od pojedinačnih manjinskih grupa, koje sve zajedno čine osuđeničke ciljne grupe ovog projekta. Zahvaljujući njihovom praktičnom i stručnom znanju, kombinovanim sa našim poznavanjem monitoringa uslova zatvaranja, nastale su smernice čiji su sadržaj pretpostavljene oblasti aspekata zatvaranja u kojima može doći do diskriminacije svake od manjinskih grupa.

Tokom realizacije monitoring poseta tražili smo odgovore u tri različite oblasti. Prvim setom pitanja tragali smo za sistemskim nedostacima, drugim setom, proceduralne nedostatke usled kojih može doći do diskriminacije osuđenika pripadnika manjina u širem smislu. Neposredni rezultat nakon svake posete su definisani sistemski i proceduralni nedostaci u odnosu na svaku od postavljenih ciljnih grupa. Trećim setom pitanja je obuhvaćen ljudski faktor u smislu identifikovanja predrasuda i načina na koje se one mogu manifestovati u ponašanju, kako osuđenika međusobno, tako i zaposlenih prema osuđenicima. Da bi odgovori na naša pitanja bili sveobuhvatni, a zaključci verodostojniji, proveravali smo pretpostavke kroz odgovore tri grupe intervjuisanih i to osuđenika pripadnika manjinskih grupa u širem smislu, kontrolnih grupa osuđenika (koju su činili svi oni koji nisu pripadnici tematske manjinske grupe, a ne samo pripadnici većine u nacionalnom smislu) i predstavnici zaposlenih u KPZ Niš.

U tekstu koji sledi nema neposrednih zaključaka. Naša namera je da navedemo onog ko čita ovu publikaciju da sam izvuče zaključke poredeći odgovore koje su na pitanja dali osuđenici pripadnici manjinskih grupa, osuđenici pripadnici kontrolnih grupa i zaposleni u KPZ Niš.

U daljoj fazi projekta prepoznati sistemski i proceduralni nedostaci su formulisani u odgovarajuće tekstove dopuna i izmena zakona i podzakonskih akata, kojima se osuđenici pripadnici manjina u širem smislu dovode u ravnopravan položaj sa ostalim osuđenicima.

O projektu i posetama

Nosilac projekta:
Centar za ljudska prava-Niš

Partnerska organizacija:
Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda

Organizacije ostale članice Koalicije:
Odbor za ljudska prava, Leskovac
Odbor za ljudska prava, Valjevo
Odbor za ljudska prava Bujanovac

Opšti ciljevi projekta:

- 1. Podizanje kompetentnosti (u smislu stepena znanja, veština i iskustva) predstavnika NVO, članica Koalicije, u oblasti demokratskih reformi;*
- 2. Doprinosa reformi sistema zatvaranja u delu iskorenjivanja diskriminacije osudjenika pripadnika manjinskih grupa u širem smislu (nacionalnih i verskih) i osudjenika sa invaliditetom.*

Specifični ciljevi projekta:

- 1. Podizanje stepena obrazovanja, veština i iskustva članica NVO Koalicije u sledećim oblastima: Monitoring uslova zatvaranja; Evropski zatvorski standardi koji se tiču prava osudjenika pripadnika nacionalnih manjina, malih verskih zajednica i osudjenika sa invaliditetom; Kako se pripremaju predlozi i dopune/izmene zakona/ podzakonskih akata.*
- 2. Uvećanje iskustva članica Koalicije u reformskim procesima.*
- 3. Unapredjenje kvaliteta života osudjenika pripadnika manjinskih grupa u širem smislu (nacionalne, verske, invaliditet) tokom izdržavanja kazne.*
- 4. Unapredjenje razmene informacija i specifičnih znanja medju NVO koje delaju u različitim oblastima.*
- 5. Podizanje osetljivosti zajednice za pitanja važna za predstavnike manjina u širem smislu, generalno i medju zatvoreničkom populacijom.*

Metodologija implementacije aktivnosti vezanih za monitoring posete KPZ Niš:

1) Posete:

- obezbeđivanje dozvole za posete;
- planiranje programa svake pojedinačne posete;
- metodologija poseta (*Poredjenja: statističkih podataka dobijenih iz Zavoda; odgovora osudjenika, predstavnika ciljnih grupa; odgovora kontrolne grupe/ većina i eventualno druga manjina; odgovora zaposlenih u različitim službama*)

Naknadne aktivnosti posle posete:

- 2) ponovljenost poseta
- 3) opservacija i poredjenje
- 4) razgovori: (*``slobodan``/ ciljni razgovor ili intervju*)
- 5) izveštaji
- 6) predlozi mera
- 7) upitnici
- 8) izveštavanje medjunarodnih institucija, tela i organizacija

Opšti podaci o ustanovi:

Ime ustanove: KPZ Niš

Tip ustanove: Ustanova zatvorenog tipa sa poluotvorenim i otvorenim odeljenjem

Organi vlasti u čijoj je nadležnosti ustanova:

Ministarstvo Pravde – Uprava za izvršenje zavodskih sankcija

Upravnik ustanove (posete 1 i 2): Milan Pavlović

Upravnik ustanove (posete 3,4,5,6): Živorad Branković

Opšti podaci o posetama:

Datum obilaska ``1``: 11.09.2009.

Datum obilaska ``2``: 23.10.2009.

Datum obilaska ``3``: 22.01.2010.

Datum obilaska ``4``: 22.01.2010.

Datum obilaska ``5``: 19.03.2010.

Datum obilaska ``6``: 31.03.2010.

Ciljevi poseta: Monitoring jednog broja uslova zatvaranja u KPZ Niš osudjenika pripadnika ciljne grupe posete u kojima oni, usled nekih svojih karakteristika, mogu biti diskriminirani.

Ciljne grupe svake od poseta:

``1``: Osudjenici Bošnjaci – Muslimani*

*Objašnjenje:

Pod terminom Bošnjaci- Muslimani podrazumevaju se osudjenici koji su se pri prijemu u KPZ izjasnili kao Bošnjaci ili Muslimani. Potiču iz regiona Sandžaka sa izuzetkom jednoga čije je prebivalište u Beogradu. Termin se ne odnosi na ostale osobe koje mogu biti muslimanske veroispovesti a pripadnici su drugih manjinskih grupa (npr. Albanci, Romi).

``2``: Osudjenici Romi

``3``: Osudjenici osobe sa invaliditetom

``4``: Osudjenici pripadnici malih verskih zajednica

``5``: Osudjenici Albanci

6: Kontrolna poseta

Monitoring tim:

Članovi monitoring tima: Aleksandar Cvejić, advokat, vođa tima ; Verica Milošević, psiholog ; Jasmina Vukovljak, lekar ; Milan Jovanović, pravnik ; Sladjana Živković Kostić, ekonomista

Gostujući članovi tima: Emir Fetahovic, pravnik, Sandžački odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda; Bojana Crnjaković, psiholog, Odbor za ljudska prava Leskovac; Aleksandar Milijašević, pravnik, Odbor za ljudska prava Valjevo; Agon Isljami, ekonomista, Odbor za ljudska prava Bujanovac.

Koordinatorica projekta : Lidija Vučković.

Podaci o ustanovi:

Kapacitet ustanove:

1. Maksimalni kapacitet: 1.200
2. Popunjenost koja se može smatrati optimalnom (u smislu primene EZP): 850
3. Broj lica lišenih slobode na dan posete 1 (11.09.09.): 1.302
4. Broj lica lišenih slobode na dan posete 2 (23.10.09.): 1.325
5. Broj lica lišenih slobode na dan poseta 3 i 4 (22.01.10.): 1.357
6. Broj lica lišenih slobode na dan poseta 5 (19.03.10.): 1326
7. Broj lica lišenih slobode na dan poseta 6 (31.03.2010.): 1.371

Broj osudjenika pripadnika ciljnih grupa, na dan posete:

1. Broj osudjenika Muslimana - Bošnjaka na dan poset (11.09.09.): 85
2. Broj osudjenika Roma na dan posete (23.10.09.): 146
3. Broj osudjenika OSI na dan posete (22.01.10.): najmanje 10
4. Broj osudj. pripadnika malih verskih zajednica na dan posete (22.01.10.): najmanje 1
5. Broj osudjenika Albanaca na dan posete (19.03.10.): 30

Monitoring jednog broja uslova zatvaranja osudjenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu) u KPZ Niš

Tokom prve posete intervjuisana su deseterica osudjenika Bošnjaka*, četvorica osudjenika pripadnika većinskog naroda, dvojica osudjenika Albanaca i šestoro zaposlenih u različitim službama. Bošnjaci su bili ciljna grupa ove posete. Kontrolnu grupu su činili osudjenici pripadnici većinskog naroda i Albanci kao pripadnici druge manjinske grupe. Odgovori zaposlenih imaju svrhu da upotpune dobijenu sliku.

(Objašnjenje*: Pod terminom Bošnjaci- Muslimani podrazumevaju se osudjenici koji su se pri prijemu u KPZ izjasnili kao Bošnjaci ili Muslimani. Potiču iz regiona Sandžaka sa izuzetkom jednoga čije je prebivalište u Beogradu. Termin se ne odnosi na ostale osobe koje mogu biti muslimanske veroispovesti a pripadnici su drugih manjinskih grupa (npr. Albanci, Romi).

Tokom druge posete članovi tima su intervjuisali sedamnaesticu osuđenika Roma, trojicu osuđenika Bošnjaka, četvoricu osuđenika pripadnika većinskog naroda i petoricu zaposlenih. Kontrolnu grupu ispitanika su činili osuđenici Bošnjaci (druga manjinska grupa) i osuđenici pripadnici većinskog naroda.

Tokom treće posete, članovi tima su intervjuisali: osmoricu osudjenika sa invaliditetom (jedan je izrazito slabovid i nagluv, dvojica gluvonemih, jedan nagluv i neartikulisano govori, jedan slabovid, jedan bez desnog donjeg ekstremiteta amputiranim do iznad kolena, dvojica se otežano kreću, od kojih jedan koristi štaku), sedmoricu osudjenika koji čine kontrolnu grupu ispitanika (izabrani kao pripadnici različitih manjinskih nacionalnih grupa i većine /Srbi, Romi, Bošnjaci/ jer su svi oni većina u odnosu na manjinu koju čine osobe sa invaliditetom) i petoro zaposlenih.

Za potrebe četvrte posete intervjuisana su četvorica osudjenika u svojstvu pripadnika ciljne grupe ove posete (male verske zajednice). Po veroispovesti ispitanici su: Jehovin svedok, osudjenik koji se prvobitno prijavio kao Jehovin svedok da bi se kasnije izjasnio kao musliman ili pravoslavac i dvojica katolika koji su po nacionalnosti Madjari.

Na samom početku posete nismo imali ni jedno ime osudjenika pripadnika malih verskih zajednica. Uz pomoć stražara smo uspeli da pronadjemo dvojicu verovatnih, od kojih se tokom intervjuja jedan tako i izjasnio.

Objašnjenje zašto sve odgovore ovih ispitanika koristimo za izradu izveštaja: Tražili smo i ispitanike iz Vojvodine jer je u njihovom slučaju veća verovatnoća da su se sretali sa pripadnicima malih- netradicionalnih verskih zajednica (npr.adventistima), da bi im bila upućena posredna pitanja.

Kontrolnu grupu su činila četvorica osudjenika, od kojih su trojica Srbi i jedan Rom.U grupi intervjuisanih zaposlenih smo razgovarali sa dvojom, sa jednim vaspitačem i jednim pripadnikom službe obezbedjenja.

Tokom pete posete, članovi tima su intervjuisali: dvadeseticu osudjenika Albanaca, predstavnike ciljne grupe posete, petoricu osudjenika koji cine kontrolnu grupu (dvojica Srba, dvojica Roma i jedan Bosnjak) i četvoricu zaposlenih (dvojicu zaposlenih iz službe obezbedjenja, jednog lekar i jednog vaspitaca).

Tokom posete 5 naš tim je uradio i sledeću kratku proveru koja se odnosi na razumevanje srpskog jezika i mogućnost čitanja i pisanja na uzorku od 20 ispitanika:

Četvorica osuđenika nedovoljno razume srpski jezik, po njihovoj proceni najviše do 50%. Trojica nepotpuno mogu da čitaju i pišu na srpskom jeziku a od njih jedan uopšte ne može da piše.

Manji broj ovih osuđenika (četvorica) ima završenu osnovnu školu dok srednju školu trećeg i četvrtog stepena imaju ostali (13) sem trojice koji studiraju. Nepismenih nema.

I/ Identifikovanje sistemskih nedostataka koji mogu uzrokovati diskriminaciju osuđenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu)

(*) Odgovori intervjuisanih osuđenika pripadnika manjinskih grupa

(**) Odgovori kontrolne grupe

(***) Odgovori zaposlenih

a) Mučenje i loš tretman, samica, sredstva za sputavanje

(Bošnjaci-Muslimani)

* Svi intervjuisani osuđenici Bošnjaci su odgovorili da nisu bili izloženi fizičkom nasilju od strane zaposlenih. Jedan broj intervjuisanih smatra da se režim izolacije osuđenih lica koristi za fizičko zlostavljanje.

U pogledu psihološkog nasilja postoji ubedjenje jednog broja onih sa kojima je vođen razgovor da je to oblik nasilja kome pojedini pripadnici službe obezbeđenja relativno često pribegavaju. Verovatno je da to nije namera službe obezbeđenja prilikom kontrole paketa ali pristup u kome se ne poštuje u dovoljnoj meri ličnost rezultira izraženim osećanjem poniženosti kod osuđenika. Isto tako i kontrola paketa treba da zadovoljava higijenske standarde i ne bi smela da se obavlja direktnim kontaktom ruku i hrane koja može da bude odobrena kao sadržaj paketa.

Mišljenja intervjuisanih o odnosu osuđenika i službenika KPZ su podeljena. Jedna grupa smatra da su odnosi loši, da su pripadnici službe obezbeđenja u svom nastupu prema osuđenicima grubi i da takvo ponašanje izaziva strah. Manja grupa stražara je korektna. Druga grupa intervjuisanih smatra da su odnosi sa službom obezbeđenja uglavnom korektni ali se izdvajaju pojedinci koji se izuzetno loše ponašaju sa osuđenicima. Jedan ispitanik smatra da su prostorije u kojima borave Bošnjaci češće pretresane od ostalih.

Ispitanici smatraju da su odnosi između osuđenika na krilu gde su smešteni jako dobri. Treba napomenuti da su na ovom krilu smešteni i drugi osuđenici a ne samo Bošnjaci. Kvalitet ovih odnosa opada sa padom procenta zastupljenosti njihove nacije tu gde su smešteni.

Oni koji imaju lično iskustvo boravka u samici uglavnom poznaju odredbe Zakona koje to regulišu. Ostali intervjuisani ovu oblast uglavnom ne poznaju. Njihovo iskustvo je i da se pravilo o dnevnom boravku od najmanje sat vremena na svežem vazduhu poštuje za vreme izvršavanja kaznene mere samice.

Intervjuisani gotovo bez izuzetka tvrde da se, na osnovu ličnog ali i iskustva drugih osuđenika, zdravstveni pregled uvek sprovodi pre početka izdržavanja kaznene mere samice ali nikada ili jako retko tokom boravka u samici.

Jedan broj osuđenika gotovo da u detalje poznaje odredbe Zakona koje se odnose na primenu raznih sredstava prinude. Drugi deo intervjuisanih lica o ovoj oblasti ne zna ništa.

** Veći deo intervjuisanih osuđenika iz kontrolne grupe su odgovorili da nisu bili izloženi torturi. Dvojica kažu da jesu i kao izvršioce navode zaposlene u službi obezbeđenja. U njihovim medicinskim kartonima nisu evidentirane povrede o kojima osuđenici govore, kao takve. Po našem iskustvu ne mora da znači da u trenutku pregleda i nisu postojale.

Deo ispitanika uopšte ne prepoznaje psihološko nasilje. Ostali prepoznaju i smatraju da mu nisu bili izloženi.

Većina doživljava odnose između zatvorenika i zatvorskog osoblja kao loše, dok su za ostale ovi odnosi prihvatljivi.

Odnosi između običnih zatvorenika su ocenjeni kao korektni a iz svih odgovora je vidljivo da se i po ovom pitanju oseća jak uticaj neformalnih grupa.

Poznavanje zakonskih odredaba koje regulišu pitanje disciplinske mere slanja u samice je relativno dobro. Većina intervjuisanih imaju iskustvo sa izdržavanjem ove disciplinske mere. Potvrđuju da su svi bili pregledani pre započinjanja izvršenja ove mere ali ni jednom za vreme njenog trajanja. Odredba koja se odnosi na provođenje najmanje sat vremena na svežem vazduhu se provodi bez izuzetka.

Samo manji broj ispitanih je upoznat sa odredbama Zakona koje regulišu upotrebu sredstava prinude.

*** Ispitanici, zaposleni, smatraju da nema slučajeva fizičkog i psihološkog nasilja nad osuđenima od strane zaposlenih.

Odnosi između zatvorenika i osoblja su ocenjeni kao zadovoljavajući. Odnosi između samih zatvorenika zavise od njihove strukture.

Svi intervjuisani su poznati sa pravilima upotrebe sredstava prinude kao i sa pravilima izricanja i izdržavanja disciplinske mere samice.

Od svih odgovora smatramo bitnim odgovor lekara u delu koji se odnosi na lekarske preglede tokom izdržavanja samice. Nakon obaveznog pregleda pre započinjanja izdržavanja mere samice kaže da ove osuđenike obilazi svakoga dana ali ih ne pregleda. Do pregleda dolazi samo po zahtevu lica koje meru izdržava ili u slučaju da vizuelno zaključiti da postoji potreba za pregledom.

(Romi)

* Većina intervjuisanih osuđenika Roma nije bila izložena fizičkom nasilju od strane zaposlenih. Oni koji jesu, kažu da su to iskustva vezana za period pobune 2006 godine i ranije.

Ispitanici uglavnom prepoznaju šta se podrazumeva pod psihološkim nasiljem. Manji broj je onih koji smatraju da su mu bili izloženi i kažu da se radi o sporadičnim slučajevima koji se ne mogu generalizovati u smislu sistematskog zlostavljanja od strane službenika KPZ.

Mnogo češće iskustvo im je da su bili psovani, pri čemu je rečenica, uz uobičajeno korišćeni glagol u psovkama, sadržala dodatak o članu uže porodice čija koji je nacionalno definisan.

U pogledu odnosa osuđenika i službenih lica KPZ, mišljenja intervjuisanih Roma su podeljena. Veća grupa smatra da su ovi odnosi dobri ili uglavnom dobri, dok manja kaže da su osrednji ili loši. Ispitanici koji smatraju da su odnosi između pripadnika službe obezbeđenja i osuđenika loši to vezuju za ličnost i karakter pojedinih pripadnika službe obezbeđenja. Pojave ne dovode u vezu sa paviljonom ``C``.

Intervjuisani osuđenici Romi uglavnom smatraju da su odnosi između samih zatvorenika osrednji i to objašnjavaju individualnim razlikama među pojedincima i nepisanim pravilom da ovi odnosi zavise od toga kako se pojedinac ponaša i postavi u svakoj situaciji koja može nastati u toku izdržavanja kazne.

Jedan manji broj ispitanika smatra da su ovi odnosi loši ili izuzetno loši. Velika je verovatnoća da u jednom od ovih slučajeva loše lično iskustvo proističe iz prirode i težine krivičnog dela za koje su osuđeni (silovanje).

Jedan intervjuisani osuđenik kaže, na osnovu ličnog iskustva, da odnose između zatvorenika najviše ``kvari`` velika razlika u materijalnom statusu, iz koje proizilaze situacije u kojima oni koji su siromašni praktično rade za imućnije i neretko bivaju izloženi poniženjima i uvredama (peru veš za druge, kupuju kafu, primaju pakete za račun drugih do prihvatanja seksualne eksploatacije).

Ispitanici Romi su uglavnom upoznati sa maksimalnim periodom na koji osuđenik može biti smešten u samicu. Na pitanje ko odlučuje o smeštaju u samicu, većina ispitanika je navela da je to uprava, dok neki navode da je to komisija.

Svi intervjuisani bez izuzetka, na osnovu ličnog ili tuđeg iskustva, kažu da se pravilo boravka od najmanje sat vremena na svežem vazduhu poštuje za sve vreme izvršavanja kaznene mere samice.

Na osnovu ličnog iskustva ispitanika, lekarski pregled pre početka izdržavanja kaznene mere samice se sprovodi bez izuzetka. Lekarski pregledi za vreme trajanja ove kaznene mere se takođe, bez izuzetka, ne praktikuju. Istovremeno, njihov utisak je, da je lekarski pregled pre početka izdržavanja kaznene mere površan i sastoji se od kratke vizuelne opservacije i pitanja osuđeniku da li je zdrav.

U ovom periodu zbog prevelikog broja osuđenika u KPZ, mera samice se izriče ali se ne izvršava, pošto samice služe za smeštaj osuđenika.

Intervjuisani Romi uglavnom znaju u kojim slučajevima je dozvoljena upotreba sredstava za sputavanje, s tim da smatraju da dužina trajanja ove mere više zavisi od samog službenog lica koje je primenjuje nego li od stvarne potrebe za njenim trajanjem. Slične zaključke iznose i u pogledu upotrebe ostalih sredstava prinude.

** Intervjuisani osuđenici pripadnici i većinskog naroda i Bošnjaci iz kontrolne grupe kažu da nisu bili izloženi fizičkom nasilju koje je počinilo osoblje u KPZ.

Osuđenici, pripadnici većinskog naroda, prepoznaju psihološko nasilje. U više slučajeva kažu da su bili žrtve psihološkog nasilja. Pod psihološkim nasiljem podrzumevaju i nenajavljane pretrese prostorija u kojima su smešteni a koji se prečesto ponavljaju. Misle da prečesti pretresi više nemaju za cilj pronalaženje nedozvoljenih predmeta i supstanci, već vršenje pritiska na osuđenike iz konkretne sobe i stvaranje atmosfere straha. Kao drugi primer psihološkog nasilja naveli su i dobacivanje uvreda, psovke, ponižavanje i pretnje od strane osoblja.

Samo jedan od ispitanika Bošnjaka kaže da je bio izložen psihološkom nasilju od strane jednog komandira i sastojalo se u vređanju, zastrašivanju, ponižavanju i pretnjama fizičkim nasiljem. Ovaj incident ne dovodi u vezu sa svojom nacionalnom pripadnošću. Ispitanik je slučaj prijavio na raportu i vaspitačima. Njegova žalba nije dala rezultat.

Osuđenici pripadnici većinskog naroda su odnose između zatvorenika i osoblja opisali kao loše i uvek pod tenzijom. Takođe su rekli da ponašanje osoblja zavisi od smene, odnosno od konkretnog komandira.

Od intervjuisanih Bošnjaka su dobijeni različiti odgovori. Dvojica ispitanika navode da su odnosi između zatvorenika i osoblja korektni i uglavnom zavise od ponašanja zatvorenika. Jedan ispitanik navodi da osoblje nema isti tretman svih zatvorenika. Zatvorenici koji su iz imućnijih porodica i cinkaroši imaju bolji tretman i gleda im se ``kroz prste``, dok su prema pojedincima prestrogi i reaguju na sitinice.

Intervjuisani pripadnici većinskog naroda su rekli da na odnose između samih zatvorenika značajno utiče prenaseljenost zatvora. Prenaseljenost podiže tenziju koja ne bi postojala da je broj osuđenika manji. Takođe ističu da neki od osuđenika namerno prave incidente kojima remete odnose između osuđenika jer time posredno stižu bolje pozicije u hijerarhiji neformalnih grupa.

Kažu još da se osećaju nedovoljno sigurno od ponašanja drugih osuđenika narkomana tokom apstinencijalne krize.

Intervjuisani Bošnjaci imaju različita iskustva vezana za odnose između zatvorenika. Kao primere loših odnosa navode ispoljavanje verske netrpeljivosti tokom praznika (nije ekstremno izraženo), kao i incidente koji proizilaze iz dužničkih odnosa u koje ulaze osuđenici narkomani a posle ne mogu da ih regulišu. Narkomani još i često krađu od ostalih osuđenika.

Ispitanici pripadnici većinskog naroda su dobro upoznati sa propisima koji uređuju postupak izricanja i izvršenje disciplinske mere samice. Međutim, ističu da na disciplinsku komisiju prilikom odlučivanja preveliki uticaj imaju pripadnici službe obezbeđenja. Bošnjaci su takođe upoznati sa uslovima pod kojima mogu biti smešteni u samicu.

Ispitanici pripadnici većinskog naroda kažu da je medicinski pregled pre upućivanja u samicu formalan i da su kasnije posete lekara izuzetno retke. Svi osuđenici tokom boravka u samici ostvaraju pravo na sat vremena vežbi na svežem vazduhu dnevno.

Osuđenici pripadnici većinskog naroda su upoznati sa slučajevima u kojima je dozvoljena upotreba sredstava za sputavanje i kažu da se ova sredstva retko primenjuju.

Sredstva prinude, po njihovom mišljenju, se primenjuju prečesto, bez razloga i u prekomernom intezitetu. Sredstva prinude se mogu upotrebljavati sve dok osuđenik pruža otpor, međutim, u slučajevima koje poznaju osuđenici, su primenjivana po ličnom nahođenju pripadnika službe obezbeđenja, nezavisno od činjenice da je otpor prestao.

Intervjuisani Bošnjaci znaju pod kojim uslovima je zakonita upotreba sredstava za sputavanje i ostalih sredstava prinude. Nemaju lično iskustvo i nisu bili svedoci upotrebe nekog od ovih sredstava. Međutim, kasnije je jedan od njih u odgovoru na srodno pitanje naveo da je za vreme protesta zbog loših uslova smeštaja u ``C`` paviljonu nad njim upotrebljeno sredstvo prinude.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da nema fizičkog nasilja zaposlenih prema osuđenima, obrazlažući takav jedinstven stav time da, u krajnjoj liniji, ne žele da izgube posao.

Izjavljuju da nema psihološkog nasilja prema osuđenima.

Odnos zaposlenih prema osuđenima intervjuisani zaposleni procenjuju kao korektan.

U pogledu odnosa između samih osuđenika, smatraju da među njima postoji jako izražena tenzija usled najmanje tri faktora:

- 1) Prenaseljenost zatvora
- 2) Nemogućnost sublimacije energije kroz rad, fizičke i sportske aktivnosti
- 3) Brojnost narkomana u ukupnoj populaciji i svi problemi koji iz njihovog stanja proističu.

Zaposleni kažu da se mere prinude primenjuju po Zakonu i to vrlo restriktivno

(Osobe sa invaliditetom/ OSI)

* Svi intervjuisani osuđenici sa invaliditetom su izjavili da nisu bili izloženi psihičkom i fizičkom nasilju od strane zaposlenih.

Kada je u pitanju odnos zatvorenika i službenih lica, niko od intervjuisanih nije imao primedbe. Jedan broj njih je oklevao da odgovori ali se kroz odgovore na srodna pitanja može zaključiti da su odnosi korektni.

Svi ispitanici, osim jednog, smatraju da su odnosi između osuđenika korektni. Osuđenik koji kaže da su ovi odnosi loši, ovako ih kvalifikuje jer postoje brojni incidenti do kojih dolazi usled prezaduženosti narkomana tokom apstinencione krize. Takođe kaže da su ovi incidenti učestaliji poslednjih nekoliko meseci nego u ranijem periodu.

Sedmorica od osmorice intervjuisanih nikada nisu bili u samici i nemaju ni posredna saznanja o načinu na koji se ova disciplinska mera izvršava. Osmi od intervjuisanih, koji je boravio u samici, je gluvonem, nepismen i ne vlada gestovnim govorom. Sa ovim osuđenikom je tokom intervjuja posredno komunicirano uz pomoć drugog osuđenika koji nije osposobljen za

posredovanje u razgovoru sa gluvonemom osobom. Iz razgovora sa tim osuđenikom vidljivo je da ni on u potpunosti ne razume iskaže gluvonemog osuđenika niti može biti siguran da gluvonemi osuđenik u potpunosti razume njega. Prema ovom gluvonemom osuđeniku je bila izrečena disciplinska mera upućivanja u samicu u trajanju od 10 dana. Iz predhodno navedenih razloga od njega nismo bili u mogućnosti da dobijemo informaciju o ispunjenosti proceduralnih uslova u samom disciplinskom postupku koji se odnosi na njegova prava.

Svi intervjuisani osuđenici kažu da nemaju odgovore na pitanja koja se tiču upotrebe sredstava prinude. Isto tako ne znaju nikoga prema kome je primenjeno sredstvo prinude, niti su to videli.

** Iz kontrolne grupe ispitanika dvojica su rekla da su bili izloženi fizičkom nasilju koje je počinilo osoblje, dok jedan nije. Povod za upotrebu sile je u jednom slučaju bila tuča između zatvorenika, a u drugom pozivanje komandira posle gašenja svetla u 11 h. Oblici upotrebe sile su uključivali udarce rukama i nogama i po nekoliko udaraca palicom po leđima i glavi i vezivanje lisicama za radijator u hodniku. Imali su vidljive tragove nasilja u vidu krvnih podliva i otoka na leđima i glavi.

Na pitanje o izloženosti psihološkom nasilju, intervjuisani osuđenici su odgovorili da nisu bili izloženi ovoj vrsti nasilja. Iz odgovora na druga pitanja se može, sa sigurnošću, zaključiti da jesu, ali ga ne prepoznaju pod ovim imenom.

U pogledu izricanja disciplinske mere upućivanja u samicu, ispitanici iz kontrolne grupe su uglavnom dobro upoznati sa razlozima za izricanje ove mere, sa maksimalnim periodom trajanja i o tome ko odlučuje o smeštaju u samicu. Kažu da, za vreme trajanja ove mere, osuđenici koji su u samici, imaju pravo na sat vremena vežbi na svežem vazduhu, dnevno. Kada je u pitanju zdravstveni pregled, kažu da se pregled vrši pre upućivanja u samicu i da je uglavnom površan. Lekarski pregledi se nikada ne vrše u toku samog trajanja ove mere. Nemaju neposrednih saznanja o slučajevima u kojima je osuđenik sa invaliditetom bio upućen u samicu, osim jednog ispitanika koji je pod ovim podrazumevao upućivanje u vlažnu neuslovnu samicu osuđenika koji je bolovao od astme.

Što se tiče dozvoljenosti upotrebe sredstava za sputavanje, jedan ispitanik smatra da je primena ovih sredstava dozvoljena u slučaju kada osuđenik pruža otpor stražaru, dok ostali ne znaju tačno. Sredstva prinude su primenjena prema jednom intervjuisanom osuđeniku iz kontrolne grupe ali ni on, kao ni oni prema kojima nisu primenjena, ne zna da se posle primene sredstava prinude mora imati lekarski pregled. Svi smatraju da se sredstva prinude mogu koristiti sve dok ne prestane otpor.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da nema fizičkog niti psihičkog zlostavljanja osuđenika od strane zaposlenih. Ističu da su sve službe (služba obezbeđenja, prevaspitna služba i zdravstvena) profesionalne kao i da zaposleni ne bi rizikovali da zbog nepoštovanja pravila rada u bilo kom, pa i u ovom pogledu, izgube posao.

Smatraju da su odnosi između zaposlenih i osuđenika korektni sa sporadičnim konfliktnim i ekcesnim situacijama, čije postojanje se smatra takoreći normalnim za ustanovu ovog tipa.

Svi intervjuisani poznaju sadržaj zakonskih procedura kod upućivanja zatvorenika u samicu, dužinu boravka, obaveznost lekarskog pregleda i obezbeđene šetnje na svežem vazduhu u trajanju od sat vremena.

Što se tiče upotrebe sredstava za sputavanje, svi intervjuisani zaposleni kažu da je primena tih sredstava dozvoljena u slučajevima ugrožavanja svog ili tuđeg života i normalno, pri sprovođenju osuđenika van ustanove.

(Male verske zajednice)

* Ispitanici iz osnovne grupe kažu da nisu bili izloženi direktnom fizičkom nasilju koje je počinilo osoblje KPZ. Polovina ovih ispitanika navodi da je bila izložena psihološkom nasilju. Iz njihovih odgovora se može zaključiti da ne prave dovoljno jasnu razliku između psihološkog nasilja, kako je ono definisano međunarodnim standardima i domaćim zakonodavstvom, i uglavnom dehumanizovanog načina na koji službena lica KPZ-a u praksi primenjuju i sprovode određene delove pravilnika o kućnom redu.

Ispitanici su podeljeni u odgovorima na pitanje u pogledu odnosa između osuđenika i službenih lica KPZ Niš. Dvojica smatraju da su ovi odnosi loši, jedan da su solidni i jedan da su dobri. Svi iz ove grupe navode da je, prema njihovim saznanjima, bilo štrajkova glađu i samopovređivanja kao reakcije na nezakonite ili nepravedne odluke Uprave.

U pogledu odnosa između samih osuđenika, trojica ispitanika smatraju da su ovi odnosi loši, objašnjavajući to regionalnim grupisanjem i zloupotrebom droga a jedan smatra da su ovi odnosi uglavnom dobri.

Jedan smatra da verbalnih konflikata nema, dok ostali kažu da verbalnih konflikata ima relativno često i da se završavaju tučom. Samo jedan iz ove grupe kaže da nadležni u KPZ pravovremeno reaguju na nasilje i kažnjavaju počinioce. Vlada podeljeno mišljenje o ponašanju službenih lica, dvojica ispitanika iz ove grupe ih smatraju nepristrasnim kada se radi o sukobima između osuđenika a dvojica, da su pristrasni.

U pogledu ponašanja pripadnika pojedinih službi ispitanici iz ove grupe isključivo navode pripadnike službe obezbeđenja i uglavnom smatraju da njihovo ponašanje generalno nije dobro u odnosu prema osuđenicima. Trojica ispitanika iz ove grupe se ne osećaju sigurno među ostalim osuđenicima, dok jedan smatra da je trenutno siguran.

Niko od intervjuisanih nije bio izložen nasilju od strane drugih osuđenika. Trojica smatraju da ne postoji izraženo nasilje koje službe zavoda ne bi mogle da drže pod kontrolom. Četvrti osuđenik iz ove grupe smatra da takvo nasilje postoji ali nije umeo da precizira vrstu nasilja i postupanje odnosno nepostupanje službi KPZ.

Niko od intervjuisanih nije izdržavao disciplinsku meru upućivanja u samicu, s` tim da jedan od njih dobro poznaje uslove za određivanje ove mere, maksimalan vremenski period njenog trajanja, kao i ko odlučuje u smeštaju u samicu, dok ostala trojica o tome ne znaju ništa.

Jedan od njih smatra da se obavezni zdravstveni pregled pre upućivanja u samicu ne sprovodi, jedan da se sprovodi, a dvojica nemaju nikakvih saznanja o ovom pitanju.

Svi kažu da se pravo na sat vremena vežbe na svežem vazduhu u toku dana uglavnom poštuje. To važi i za vreme trajanja mere samice, mada jedan od njih kaže da je ovo pravo nešto suženo utoliko što period proveden na svežem vazduhu bude nešto kraće od zakonskog.

Niko od ispitanika iz ove grupe ne zna u kojim slučajevima je upotreba sredstava za sputavanje dozvoljena. Jedan je bio svedok primene sredstava prinude prema drugom osuđeniku ali ne zna pod kojim uslovima prinuda može biti primenjena niti koliko dugo može trajati.

** Od četvorice intervjuisanih osuđenika iz kontrolne grupe dvojica su bila izložena fizičkom nasilju koji su počinila službena lica. Jedan od te dvojice nije dalje želeo da govori o tome, pošto smatra da je do nasilja došlo njegovom odgovornošću.

Osuđenik koji je bio izložen nasilju je rekao da se incident desio za vreme protesta u januaru 2009 godine, da su počinioci bili pripadnici službe obezbeđenja. Svedoka nije bilo pošto su ga odveli u podrumске prostorije i tukli ga oko pola sata.

Svi ispitanici kažu da nisu bili izloženi psihološkom nasilju od strane službenih lica.

Dvojica ispitanika smatraju da su odnosi između osuđenika i službenih lica loši. Treći kaže da bi mogli da budu bolji a četvrti da su korektni. Svi kažu da je u predhodnom periodu bilo štrajkova glađu i slučajeva samopovređivanja u znak protesta zbog, po njima, nezakonitih i nepravednih odluka Uprave.

U pogledu odnosa između osuđenika dvojica smatraju da njihov kvalitet zavisi od ličnosti samih osuđenika, jedan se o ovome nije izjašnjavao, a jedan smatra da su odnosi loši. Kažu da verbalnih konflikata između suđenika ima relativno često i da se uglavnom završavaju tučama. Fizički napadi su relativno česti. Ako ovakvim tučama ne prisustvuju službena lica onda se i ne prijavljuju, da bi se izbeglo ``cinkarenje``. Smatraju da žrtve ovakvih napada uglavnom budu dodatno kažnjene izdvajanjem u OPN.

Svi ispitanici iz kontrolne grupe uglavnom dobro poznaju odredbe pravilnika o kućnom redu koje se odnose na disciplinsku meru upućivanja u samicu. Kažu da osuđenik koji je upućen u samicu i dalje ima pravo da sat vremena provodi na svežem vazduhu, u toku dana. Većina smatra da se zdravstveni pregled obavezno sprovodi pre upućivanja u samicu, a jedan, da se ovaj pregled povremeno ne sprovodi.

Ni prema jednom od ispitanih lica iz kontrolne grupe nisu primenjivana sredstva za sputavanje ali su svi bili svedoci primene ovih sredstava prema drugim osuđenim licima.

Jedan od ispitanika iz kontrolne grupe ne zna pod kojim uslovima službena lica mogu upotrebiti prinudu, ni koliko dugo se sredstva prinude mogu primenjivati. Ostali smatraju da se prinuda može primeniti prilikom napada na službena lica, pružanja druge vrste otpora, tuča i sl. Ne izjašnjavaju se bliže oko dužine primene mera prinude, već se ograničavaju na formulaciju ``dok traje napad ili otpor``.

Dvojica znaju za napade osuđenih lica na pripadnike službe obezbeđenja i uglavnom ove napade vezuju za ``C`` paviljon, dok preostala dvojica ne znaju za takve napade.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su odnosi između zatvorenika i osoblja uglavnom korektni, mada dolazi i do incidenata različitog tipa i inteziteta. Smatraju da ozbiljnih štrajkova gladu nema i da osuđenici manipulišu kada najave štrajk gladu. Kažu da se štrajkovi završavaju nakon dva do tri dana. Samopovređivanja kao reakcija na nepravedne odluke nema, već se tu isključivo radi o psihopatskoj strukturi ličnosti gde je samopovređivanje simptom bolesti.

Najopasniji su fizički napadi osuđenika na zaposlene, kao što je najsvježiji primer pokušaja ubistva stražara slomljenim ogledalom zato što mu je stražar oduzeo mobilni telefon.

Zaposleni su u svom radu strogo profesionalni i nepristrasni. Problem zdravstvene službe je što nema lekara koji dežura noću, već samo tehničara koji ne može da pruži potpunu lekarsku pomoć. To je organizaciono pitanje ali ga osuđenici doživljavaju kao loš odnos ove službe prema njima.

Služba obezbeđenja ima nedovoljno zaposlenih u odnosu na broj osuđenika. To onemogućava dobru organizaciju. Ova služba je i tehnički vrlo slabo opremljena (skoro nikako). Iz svega ovoga proističe veliki broj radnih sati koje zaposleni provode uz konstantno visoko opterećenje što dovodi do stresa i sagorevanja jer nastoje da posao urade profesionalno u navedenim otežavajućim okolnostima.

Ispitanici kažu da odnose između osuđenika karakteriše netrpeljivost jer su njihove relacije određene samo interesom. Opšta klima među osuđenim licima je ustaljena, tj. stalno tenzirana.

Verbalnih konflikata između osuđenika ima često i uglavnom se na tome i završavaju, mada ponekad dolazi i do fizičkog sukoba.

Fizičkog nasilja između osuđenika ima vrlo često, dnevno 4 do 5 slučajeva u zatvorskom krugu. Potrebno je naglasiti da osuđenici većinu međusobnih fizičkih sukoba ne prijavljuju da ne bi bili kažnjeni. Ukoliko takav sukob prijave bilo kom službenom licu (ili je fizička sila primenjena od strane zaposlenih), sprovodi se disciplinski postupak. Ako je potrebno, po proceni, osuđenik se radi zaštite izdvaja u odeljenje OPN.

Svi odgovori o disciplinskoj meri samice i upotrebi sredstava za sputavanje su u skladu sa vazećim zakonom.

(Albanci)

* Svi intervjuisani osudjenici Albanci su rekli da nisu bili izloženi fizičkom nasilju od strane službenih lica KPZ Niš, osim jednog, za vreme pobune 2006 godine.

Svi osudjenici sa kojima su članovi tima razgovarali prepoznaju šta se podrazumeva pod psihološkim nasiljem. Trojica ispitanika iz ove grupe kažu da su bili izloženi psihološkom nasilju koje se ogledalo u vredjanju na nacionalnoj osnovi.

Većina osudjenika iz ove grupe smatra da su odnosi između osudjenika i službenika KPZ loši. Dvojica kažu da su ovi odnosi osrednji dok samo jedan navodi da su odnosi između zatvorenika i osoblja dobri. Sto se tiče odnosa između samih zatvorenika, intervjuisani osudjenici Albanci uglavnom smatraju da su loši ili pretežno loši, dvojica misle da su dobri a dvojica da su osrednji.

Ispitanici uglavnom znaju koliko iznosi maksimalni periodom koji osudjenik može provesti u samicu. Pri tome, precizno saznanje o maksimalnoj dužini trajanja disciplinske mere samice imaju oni osudjenici prema kojima je ova mera bila izrečena dok ostali saznanja u tom pogledu imaju iz druge ruke od drugih osudjenika. Smatraju da o smeštaju u samicu odlučuje Uprava KPZ Niš dok na dodatno pitanje odgovaraju da su to ili Upravnik ili disciplinska komisija.

Pravilo o boravku od najmanje sat vremena na svežem vazduhu svakog dana se poštuje i tokom trajanja disciplinske mere samice. Svi ispitanici bez izuzetka smatraju da se zdravstveni pregled pre upućivanja na izdržavanje disciplinske mere samice uvek i obavezno sprovodi. Takodje bez izuzetka tvrde da se lekarski pregledi u toku trajanja mere samice ne sprovode. Većina ispitanika smatra da se mera upućivanja u OPN izriče često i bez razloga dok manji broj na ovo pitanje ne daje jasan odgovor.

Oko polovine od ukupnog broja intervjuisanih osudjenika Albanaca zna u kojim slučajevima je dozvoljena upotreba sredstava za sputavanje i ostalih sredstava prinude. U pogledu dužine trajanja primene sredstava prinude daju odgovore koji se mogu svesti na njihov utisak da se sredstva prinude primenjuju onoliko dugo koliko to proceni službeno lice koje ova sredstva primenjuje. Većina njih nije upoznata pod kojim uslovima je u zatvoru dozvoljena upotreba sredstava prinude.

** Od petorice intervjuisanih osudjenika iz kontrolne grupe dvojica su odgovorila da su bila izložena fizičkom nasilju koje je počinilo osoblje. U oba slučaja nasilje se sastojalo od šamaranja, udaranja palicom i šutiranja. Oba osudjenika su usled udaraca pretrpela lakše povrede u vidu masnica i podliva na licu glavi, po stomaku i nogama. Izjavili su da povoda za upotrebu fizičke prinude nije bilo.

Niti jedan od ovih osudjenika nije bio izložen psihičkom nasilju ili to nije mogao da prepozna.

Na pitanje kakvi su odnosi između osudjenika i osoblja trojica su odgovorila da su loši a dvojica su ih opisali kao uglavnom korektne. Svi intervjuisani su odnose između osudjenika opisali kao loše. Kao glavni razlog za loše odnose naveli su konzumiranje droga ili odnose u vezi kupovine i prodaje narkotika.

Intervjuisani osudjenici su pokazali površno znanje pravila koje regulišu trajanje mere upućivanja u samicu i organa koji o ovoj meri odlučuju. U svim slučajevima pre upućivanja lica u samicu su obavljani zdravstveni pregledi a tokom boravka u samici vrlo retko. Smatraju da je mera upućivanja u OPN prečesta i uglavnom neopravdana. Jedan od njih kaže da je imao i iskustvo da upućen u samicu bez da je dobio rešenje o meri. Svi ispitanici kažu da se ova mera određuje bez opravdanog razloga. Kada je u pitanju upotreba sredstava za sputavanje dvojica intervjuisanih su znali pod kojim uslovima osoblje KPZ-a ima pravo da ih primenjuje. Jedan od ispitanih je to lično video. Nisu znali da li u tom slučaju osobe koje su na taj način tretirane imaju pristup lekaru. Osudjenici uglavnom znaju do kada se smeju primenjivati sredstva prinude ali kažu da se osoblje ne ponaša u skladu sa pravilima već da od njih zavisi kada će upotreba sredstava prinude prestati bez obzira da li je otpor prestao.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da nema fizičke niti psihičke torture osuđenika od strane zaposlenih. Svi zaposleni su prvenstveno profesionalci i ne žele da izgube posao zbog nepoštovanja pravila službe.

Odnose između zaposlenih i osuđenika procenjuju kao korektne. Odnosi između osuđenika su uslovljeni delovanjem neformalnih grupa i sukobima koji nastaju usled dugovanja.

Unutar ukupne osuđeničke populacije raslojavanje se vrši po regionalnoj i verskom pripadnosti. Kada dodje do sukoba između ovakvih grupa, bez obzira što formalno može izgledati da je to sukob na nacionalnoj ili verskoj osnovi, mnogo je verovatnije da uzrok leži u ostvarivanju nekog mnogo banalnijeg materijalnog cilja ili interesa.

Intervjuisani zaposleni smatraju da su svi osuđenici upoznati sa zakonom propisanom dužinom izdržavanja kazne samice. Lekarski pregled obavlja se obavezno pre odlaska u samicu. Tokom boravka osuđenika u samici, obilazi ga lekar jednom dnevno a pregled se vrši samo ukoliko osuđenik to zatraži.

Korišćenje sredstava za sputavanje i prinude propisano je zakonom koga se zaposleni pridržavaju.

Prema odgovorima svih ispitanika pripadnika različitih manjinskih grupa fizičkog nasilja od strane službenih lica KPZ prema osuđenima nema, odnosno oni nisu bili izloženi ovoj vrsti nasilja. Psihološko nasilje službenih lica prema osuđenima postoji, ne sprovodi se sistematski i uglavnom se ogleda u omalovažavajućem ponašanju, naročito izraženom prema Romima, kao i u vređanju na nacionalnoj osnovu, što je izraženo prema Albancima.

Odnosi osuđenika i zaposlenih su osrednji ili loši.

Odnosi osuđenika sa ostalim osuđenima uglavnom dobri ili osrednji. Povremeno se javlja mišljenje da kvalitet ovih odnosa opada sa procentualnim smanjenjem zastupljenosti nacije kojoj ispitanik pripada. Ovo se ne odnosi na ispitanike koji pripadaju manjinskim grupama u širem smislu (OSI i verovatno MVZ).

Poznavanje pravila u pogledu disciplinske mere samice uglavnom je nedovoljno. Pravilo o boravku na svežem vazduhu od najmanje jednog sata dnevno dosledno se poštuje tokom trajanja disciplinske mere samice. Lekarski pregled pre upućivanja u samicu sprovodi se uvek, a za vreme trajanja ove mere nikad.

Poznavanje pravila u vezi sredstava prinude je uglavnom dovoljno, povremeno slabo i u velikoj meri zavisi od toga da li je ispitanik bio očevidac ili u tom pogledu ima lično iskustvo.

Prema odgovorima svih ispitanika pripadnika kontrolnih grupa, fizičkog nasilja od strane službenih lica KPZ prema osuđenima ima povremeno. Psihološko nasilje službenih lica prema osuđenima ili ne postoji, ili ga kao takvo ne prepoznaju. Razlikuju se samo odgovori kontrolne grupe u kojoj su bili i Bošnjaci. Ova kontrolna grupa prepoznaje psihološko nasilje i bila je istom povremeno izložena. Oгледа se uglavnom u psovkaма, pretnjama i omalovažavanju.

Odnosi osuđenika i zaposlenih su uglavnom loši ili osrednji.

Odnosi osuđenika sa ostalim osuđenima su loši ili osrednji.

Poznavanje pravila u pogledu disciplinske mere samice uglavnom je dobro. Pravilo o boravku na svežem vazduhu najmanje jedan sat dnevno dosledno se poštuje tokom trajanja disciplinske mere samice. Lekarski pregled pre upućivanja u samicu sprovodi se uvek, ali povremeno površno, a za vreme trajanja ove mere jako retko, samo izuzetno ili nikad.

Poznavanje pravila u vezi sredstava prinude je osrednje ili slabo i zavisi od toga da li je ispitanik bio očevidac primene. Sredstva za sputavanje se koriste retko, a ostala sredstva prinude često i bez razloga. Trajanje zavisi više od onoga ko ova sredstva primenjuje nego od zakona.

Svi odgovori zaposlenih koji se odnose na procedure propisane zakonom i podzakonskim aktima govore da postoji apsolutna usklađenost prakse i zakona, čak i kada se radi o obaveznom lekarskom pregledu u toku trajanja disciplinske mere samice.

Odnosi između osuđenih lica i službenih lica su korektni.

Odnosi između osuđenika su uslovljeni delovanjem neformalnih grupa i sukobima koji nastaju usled dugovanja i uglavnom su stalno pod tenzijom.

b) Mere zaštite (Informisanje, disciplinske procedure, pravna pomoć, pritužbe osuđenika, razdvajanje osuđenika)

(Bošnjaci/ Muslimani)

* Svi intervjuisani osuđenici iz ove grupe su kategorični u odgovorima da im nikakve informacije o njihovim pravima i obavezama za vreme izdržavanja kazne nisu pružene prilikom prijema u KPZ. Većina ispitanih lica je takođe saglasna da primerci kućnog reda nisu izloženi na vidljivim mestima u KPZ-u.

U pogledu kažnjivih ponašanja, svi osuđenici sa kojima su članovi našeg tima razgovarali, pokazuju oskudno znanje koje se svodi na najčešće sankcionisana zabranjena ponašanja i dela i to, pre svega, na posedovanje mobilnih telefona i narkotika, na tuče i nepropisno obraćanje pripadnicima službe obezbeđenja. Ispitanici sa ličnim iskustvom u disciplinskim postupcima imaju solidno znanje o toku postupka i svojim pravima i obavezama u njemu.

Sa druge strane, mehanizam podnošenja pritužbi protiv službenika KPZ predstavlja potpunu nepoznanicu za ispitanike. Jedan broj njih je podnosio pritužbe koristeći sanduče za pritužbe i tvrde da nikakvog rezultata nije bilo. Pretpostavljaju da pritužba nije ni stigla kome je bila namenjena.

U pogledu formalnog razdvajanja osuđenih lica po kategorijama, svi ispitanici smatraju da je ovo razdvajanje izvršeno u potpunosti. U pogledu "neformalnog" razdvajanja, pod čime oni podrazumevaju i grupisanje po nacionalnoj pripadnosti, smatraju da je ovo razdvajanje u slučaju Bošnjaka izvršeno gotovo u potpunosti.

** Deo kontrolne grupe (pripadnici većinskog naroda) ispitanika su rekli da su prilikom prijema u ustanovu usmeno i šturo obavesteni o svojim pravima i pravilima koje treba da poštuju prilikom izdržavanja kazne a da, ukoliko žele da ih detaljnije upoznaju, mogu pročitati istaknuti kućni red. Drugi deo kontrolne grupe ispitanika (Albanci) imaju iskustvo da su im informacije prilikom prijema prezentovane pismeno i usmeno kao i da je proveravano je da li su razumeli kućni red.

Svi pripadnici kontrolne grupe znaju šta spada u disciplinske prestupe. Većina osuđenika dobro poznaje disciplinski postupak, organe koji odlučuju kao i prava koja imaju u postupku. Većina osuđenika veruje da je ishod postupka unapred određen i da će u najvećem broju slučajeva biti nepovoljan za osuđeno lice.

Znaju da postoji mogućnost dobijanja besplatne pravne pomoći, ali je ne koriste iz jednakog uverenja, kao što i ne očekuju da ishod disciplinskog postupka bude u korist osuđenika.

Svi osuđenici su upoznati sa mogućnošću podnošenja pritužbi upravniku korišćenjem sandučeta za pritužbe i da ključ imaju samo vaspitači. Od svih ispitanika iz kontrolne grupe samo

je jedan podnosio pritužbe i to upravniku, Upravi za izvršenje zavodskih sankcija i Ministarstvu pravde. Dobijao je dokaz da je njegova pritužba poslata i kasnije odgovore na pritužbe..

Većina od intervjuisanih smatra da se izdvajanje u OPN vrši iz bezbednosnih razloga.

*** Svi ispitani zaposleni misle da su osuđenici informisani o svojim pravima i obavezama pri prijemu u zavod, od strane vaspitača i svih zaposlenih. Pisani kućni red je dostupan i istaknut na vidljivom mestu ali ga osuđenici cepaju i zbog toga ga povremeno nema.

Potrebne informacije mogu dobiti od svakog zaposlenog ukoliko to zatraže.

Što se odvajanja zatvorenika tiče, intervjuisani zaposleni kažu da nema razdvajanja zatvorenika po kategorijama osim iz bezbedonosnih razloga.

(Romi)

*NB ! Od sedamnaestorice intervjuisanih Roma, trinaestorica su pismena, dvojica nepismena i dvojica delimično pismena (čitaju sa poteškoćom, znaju da se potpišu ali u slučaju pisanja pisma ili drugog dužeg teksta traže pomoć drugog)

Od sedamnaestorice intervjuisanih Roma, šesnaestorica dobro govore srpski. Jedan je živeo u inostranstvu, govori nemački a srpski jedva.

Prilikom prijema u KPZ, većina intervjuisanih kaže da im nisu pružene jasne informacije u vezi njihovog budućeg boravka u ustanovu, već samo površno usmeno objašnjenje da treba da se lepo ponašaju. Sa kućnim pravilima su uglavnom upoznati od strane drugih osuđenika i prilikom boravka u prijemnom odeljenju gde postoje istaknuta kućna pravila.

Većina intervjuisanih je navela da u njihovom krilu – paviljonu stoje na zidu istaknuta pravila Kućnog reda kao i da se mogu konsultovati u svako doba. Oni ispitanici koji imaju poteškoća sa čitanjem ne znaju šta sve piše u Kućnom redu ali dobro poznaju pravila ponašanja i saznali su ih od drugih osuđenika. Pismeni ispitanici dobro poznaju sadržaj istaknutog Kućnog reda.

Jedan broj intervjuisanih dobro poznaje koja su ponašanja kažnjiva i razlikuje teže i lakše prekršaje discipline. Drugi deo ispitanika pokazuje oskudno znanje o kažnjivim ponašanjima koje se svodi uglavnom da je kažnjivo posedovati mobilni telefon i tući se.

Oni koji su bili disciplinski kažnjavani poznaju u dovoljnoj meri tok postupka i svoja prava i obaveze. Istovremeno, većina smatra da su izrečene mere u disciplinskom postupku neadekvatne počinjenom prestupu i da su prestroge. Što se tiče procesa podnošenja pritužbi, ovo pravo većina ispitanih lica nije koristila a oni koji jesu smatraju da je pravo samo formalno postoji i da nikakvog pozitivnog rezultata ne može biti po lice koje je pritužbu podnelo.

Osuđenici Romi ne navode posebne slučajeve razdvajanja i grupisanja po nacionalnoj osnovi, već su izmešani sa ostalom osuđeničkom populacijom. Niko od ispitanika nije naveo da postoji potreba za razdvajanjem Roma od ostalih. Sa druge strane, prema navodima ispitanika, većina Roma je smeštena u paviljon ``C``, naročito u krilu ``1`` koje broji 74 osuđenika od kojih je oko 50% romske nacionalnosti.

** Ispitanici pripadnici većinskog naroda su ukazali na slabo informisanje osuđenika prilikom ulaska u KPZ. Informisanje se svodi na razgovor sa nekim od zaposlenih iz prijemnog odeljenja u kojem ih oni upoznaju sa osnovnim pravima koja imaju u ustanovi, odnosu prema osoblju i drugim osuđenicima. Kućna pravila su postavljena na zidu. U paviljonima, kućna pravila su izložena na oglasnoj tabli. Intervjuisani osuđenici kažu da im nisu dovoljno jasna.

Bošnjaci iz kontrolne grupe kažu da su prilikom prijema u ustanovu dobili informacije o kućnom redu i pravilima ponašanja. Svi su se izjasnili da su im te informacije bile dostupne sa oglasne table na kojoj je istaknut kućni red. Jedan od njih je rekao da nigde nema istaknutih

informacija na oglasnoj tabli kome da se obrate ukoliko se nad njima izvrši fizičko zlostavljanje od strane zaposlenih.

Svi intervjuisani Bošnjaci su rekli da su kućna pravila jasno formulisana. Kao ponašanja i dela koja su kažnjiva navode posedovanja i upotrebu droge, telefona, učestvovanje u tučama i posedovanje oštrih predmeta.

Ispitanici iz kontrolne grupe, pripadnici većinskog naroda, su elementarno upoznati sa pravilima koja regulišu disciplinski postupak, prestupe, mere, o svojim pravima iz postupka (kao npr. obaveštavanju o optužbi) i mogućnosti isticanja odbrane. Izražavaju sumnju da će se disciplinskim postupkom utvrditi istina jer se vera poklanja iskazima isključivo osoblja u zatvoru.

Intervjuisani Bošnjaci kažu da o kaznenim merama odlučuje uprava na osnovu pisanih izveštaja stražara. Posle razgovora sa zatvorenikom koji je učinio prekršaj, uvek se veruje iskazu komandira. Osuđenicima se pruža mogućnost da se brane i moguće je angažovati advokata. Međutim, njihovo mišljenje je da priroda i dužina izrečenih kaznenih mera zavise od imovnog stanja zatvorenika.

Osuđenici iz kontrolne grupe, pripadnici većinskog naroda, smatraju da je svakom osuđeniku lako dostupna mogućnost podnošenja pritužbi. Način na koji su oni podnosili pritužbe je išao preko vaspitača, načelnika do upravnika. Ishod uglavnom nije bio pozitivan po zatvorenike, osim u slučaju jednog komandira koji je zbog uništavanja stvari osuđenika prilikom pretresa bio premešten u drugi paviljon.

Mogućnost spoljnog ulaganja pritužbi se retko koristi zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Bošnjaci smatraju da je proces podnošenja pritužbi lako dostupan svakom osuđeniku, svi su se izjasnili da je mehanizam podnošenja pritužbi lako dostupan, ali su izneli zapažanje da među zatvorenicima dosta pojedinaca ne zna proceduru za podnošenje pritužbi. Navode da ima pritužbi čiji je ishod bio pozitivan po osuđenika, ali ne zbog torture već zbog za zatvorenike manje bitnih prekršaja.

Jedan od ispitanika je rekao da zatvorenici izbegavaju da koriste pravo pisanja pritužbi jer kao posledicu dobijaju lošiji tretman od strane komandira. ``To je gore za nas, ne možemo mi sa njima`` (navod).

Ispitanici iz kontrolne grupe, pripadnici većinskog naroda, su izjavili da ne postoji posebno izdvajanje Roma, već da su oni raspoređeni po svim paviljonima.

Bošnjaci kažu da nema razdvajanja i negoduju što svi zatvorenici nezavisno od krivičnog dela koje su počinili provode slobodno vreme u istom prostoru.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da se prvo informisanje osuđenika obavlja u prijemnom odeljenju na dva načina – usmenim putem od strane zaposlenih i preko pisanih pravila Kućnog reda istaknutih u prijemnom odeljenju.

S obzirom da se na istom mestu evidentira nepismenost, nepismenim osuđenicima se pravila kućnog reda objašnjavaju usmenim putem posebno i temeljito. Kasnije, po smeštaju u paviljone, ponovno informisanje osuđenika o pravilima kućnog reda preuzima vaspitač. Ni jedan od intervjuisanih zaposlenih nije naveo međusobno informisanje osuđenika o Kućnom redu. Jedan od njih je rekao da svaka soba dobija napisani Kućni red ali da ih ne čuva dugotrajno.

Što se tiče izdvajanja osuđenika, intervjuisani zaposleni navode dve vrste izdvajanja. Prvu vrstu vrše zaposleni, iz bezbedonosnih razloga. Osuđenici kojima pretila opasnost od drugih, zbog sukoba, dugovanja, itd, smeštaju se u odeljenje pojačanog nadzora. Samim tim odeljenje pojačanog nadzora izgubilo je svoju osnovnu funkciju-pojačani nadzor nad osuđenikom koji je napravio prekršaj. Sada je odeljenje pojačanog nadzora postalo sklonište - azil, za zatvorenike.

Drugu vrstu izdvajanja vrše osuđenici, tako što se grupišu. Razlog grupisanja može biti : teritorijalna pripadnost (Čačani, Kraljevači,.....), nacionalna pripadnost ili interesi (u smislu moći) i organizovanje u neformalne grupe.

Zaposleni smatraju da je nacionalna pripadnost jači razlog grupisanja u odnosu na bilo koji drugi. Npr. Romi će se grupisati bez obzira da li su iz Čačka, Negotina, Niša

(Osobe sa invaliditetom)

* Od osmorice intervjuisanih osuđenika sa invaliditetom sedmorica su pismena i jedan je nepismen. Od te osmorice dvojica su gluvonemi. Jedan od te dvojice je pismen i vlada simboličkim jezikom a drugi je nepismen i ne vlada simboličkim jezikom.

Većina ispitanih se o svojim pravima i obavezama za vreme izdržavanja kazne u KPZ Niš informise putem Kućnog reda za koji smatraju da je dovoljno razumljiv. Manji broj osuđenih lica je informisan samo usmeno i površno, prilikom prijema u KPZ. Intervjuisani osuđenici su dali različite odgovore o načinu na koji su informisani o svojim pravima i obavezama tokom boravka u KPZ Niš prilikom prijema u ustanovu. Oni sa fizičkim invaliditetom, kažu da su informacije dobili usmeno dok gluvonemi uključujući i jednog nepismenog, i slepi kažu da su informacije dobili pismeno. Treba imati u vidu da su ovi odgovori dobijeni posredno od drugih osuđenih lica kao tumača. Svi intervjuisani su rekli da je kućni red istaknut mada neki ne znaju gde. Intervjuisani znaju sadržaj kućnog reda.

Na pitanje koja su ponašanja kažnjiva, daju uopšten odgovor da je to kršenje kućnog reda, pod čim podrazumevaju posedovanje mobilnih telefona i narkotika, kockanje i tuče.

Samo protiv jednog od ovih ispitanih lica je vođen disciplinski postupak ali zbog izrazito ograničene mogućnosti komunikacije, od njega nije mogao biti dobijen podatak o toku postupka i ispunjenosti uslova za njegovo zakonito vođenje.

Niko od ovih lica nije koristio pravo na podnošenje pritužbe na rad službenih lica KPZ Niš. Jedan ispitanik smatra da bi, kao starija osoba, morao da bude smešten u posebno odeljenje gde ne mora da se bori sa ostalima.

** Ispitanici iz kontrolne grupe, na pitanja kakve informacije dobijaju prilikom prijema u ustanovu, izjavljuju da dobijaju vrlo kratke informacije i to usmeno.

Izjavljuju da kućna pravila nisu izložena na vidljivom mestu, da se ne mogu jednostavno konsultovati u svako doba, kao i da nisu jasno formulisana.

Površno su upoznati sa tim koja su dela kažnjiva iz sopstvenog ili iskustva drugih osuđenika. Uglavnom navode napade na službena lica, tuče, posedovanje mobilnih telefona i narkotika, kao kažnjiva dela i ponašanja.

Smatraju da Upravnik odlučuje o kaznoj meri u svakom pojedinačnom slučaju i to više na osnovu prijave komandira nego na osnovu njihove odbrane. Oni koji imaju iskustva sa disciplinskim postupkom smatraju da im je pružena mogućnost da se brane, usmeno su obavesteni o optužbi protiv njih, s`tim da službena lica koja učestvuju u postupku nisu posebno proveravali da li su ovi i razumeli prirodu optužbe.

U pogledu prirode i dužine izrečenih kaznenih mera smatraju da se previše često izriče mera samice dok se upućivanje u OPN javlja izuzetno često i bez ograničenja vremenskog trajanja.

Samo jedan od ispitanih osuđenika iz kontrolne grupe je koristio pravo na pritužbe i to na taj način što se na ponašanje pripadnika službe obezbeđenja žalio svom vaspitaču. Nije dobio povratnu informaciju od vaspitača o rezultatima podnete pritužbe. Među svim intervjuisanim licima preovladava jasno izražen osećaj uzaludnosti podnošenja pritužbi i neverica u pozitivno rešavanje u korist osuđenog lica koje ih podnosi.

U odnosu na vrstu krivičnog dela zbog koga se nalaze na izdržavanju kazne smatraju da nema razdvajanja, bez obzira na težinu i vrstu samog dela, dok postoji razdvajanje osuđenika tako što se vrši svojevrsno grupisanje prema nacionalnoj pripadnosti.

*** Ispitani zaposleni, bez izuzetaka, izjavljuju da su sa pravilima kućnog reda koja sadrže prava i obaveze osuđenika, upoznati svi osuđenici odmah pri prijemu. Osim toga pisana pravila kućnog reda, koja su negde i plastificirana, istaknuta su u svakom paviljonu. Po njihovom mišljenju osuđenici su jako dobro upoznati sa svojim pravima, naročito kada dođu u situaciju da su im ona neophodna, odnosno kada smatraju da su im prava prekršena.

Intervjuisani zaposleni smatraju da osuđenici znaju načine ulaganja pritužbi, žalbi, kao i način pokretanja i vođenja disciplinskog postupka. Na pitanje kako osuđenici sa invaliditetom, uzimajući u obzir razne vrste invaliditeta, podnose pritužbe kada to žele, kažu da drugi zatvorenik to radi za njega ukoliko on ima poverenja u tog drugog zatvorenika. Ukoliko nema poverenja, kod vaspitača traži molbeni raport tj. prijem kod Upravnika. Na dodatna pitanja kako se pomaže gluvonemim, odgovaraju da stvarno ne bi znali. Besplatna pravna pomoć u okviru KPZ, kao i pravna pomoć uopšte, dostupna je svim osuđenicima bez razlike, u bilo kom pogledu pa i u pogledu zdravstvene sposobnosti. Što se razdvajanja osuđenika tiče, zaposleni misle da u postojećim uslovima (prenaseljenost KPZ), nije moguće izdvojiti bilo koju grupu osuđenika, po bilo kom osnovu. Ističu da bi razdvajanje osuđenika po vrsti krivičnog dela tj. dužini boravka u KPZ-u, po zdravstvenom stanju tj. psihofizičkom statusu bilo od velikog pozitivnog značaja za lakši i efikasniji rad u KPZ.

(Male verske zajednice)

* U pogledu informisanja o svojim pravima i obavezama za vreme izdržavanja kazne, trojica ispitanika iz osnovne grupe navode da im je glavni izvor informacija Kućni red, dok četvrti kaže da mu nikakve informacije nisu dostupne. Oni koji su prilikom prijema informisani o pravima i obavezama navode da im je pročitana određeni deo iz Kućnog reda.

Svi ispitanici, osim jednog, navode da su kućna pravila izložena na vidnom mestu, da su jasno formulisana i da mogu biti lako konsultovana u svako doba.

Na pitanje koje ponašanje i koja dela su kažnjiva, ispitanici daju samo uopšten odgovor, da se kažnjavaju kršenja Kućnog reda ali bez bližeg navođenja kažnjivog ponašanja.

Svi smatraju da o određenoj kaznenoj meri zbog prekršaja kućnog reda odlučuje nadzornik i to u pismenoj formi.

Ni jedan od intervjuisanih osuđenika iz ove grupe nije bio u situaciji da se protiv njega vodi disciplinski postupak. Uglavnom imaju jako malo ili nemaju nikakvih saznanja o načinu funkcionisanja mehanizma za podnošenje pritužbi protiv službenih lica.

** Dvojica ispitanika iz kontrolne grupe su izjavili da nikakve informacije nisu dobili prilikom prijema u KPZ Niš. Preostala dvojica kažu da su im te informacije bile pružene samo vrlo uopšteno i usmenim putem. Što se tiče Kućnog reda kažu da nije izložen na vidljivom mestu i ne može se uvek, bez teškoća, konsultovati. Svi smatraju da pravila Kućnog reda nisu dovoljno jasno formulisana. Kao kažnjiva ponašanja navode tuče, napad na službena lica, posedovanje mobilnih telefona i narkotika i tako dalje. Jedan smatra da posedovanje narkotika nije kažnjivo delo ako znaš pravu osobu.

Ovi ispitanici navode da o kaznenoj meri zbog prekršaja Kućnog reda odlučuju disciplinska komisija i Upravnik. Oni među njima, protiv kojih je disciplinski postupak vođen, navode da im je bila pružena mogućnost da se brane a kao kaznenu meru jedan je dobio samicu a drugi ukor.

Sa mehanizmom podnošenja pritužbi na rad službenih lica ispitanici iz ove grupe uglavnom nisu upoznati, osim jednog koji smatra da taj mehanizam ne funkcioniše. Ni taj jedan ne zna koje sve predstavke mogu da ulažu lica lišena slobode, niti kako izgleda proces podnošenja pritužbi. U pogledu efikasnosti žalbene procedure, od dvojice ispitanika koji su se na ovo pitanje izjasnili, jedan smatra da je žalbena procedura nije efikasna a drugi ima još lošije mišljenje.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da svaki osuđenik prilikom dolaska u ustanovu, u prijemnom odeljenju dobija usmeno obaveštenje o svojim pravima i obavezama. U pisanoj formi pravila o kućnom redu su istaknuta u svakom paviljonu.

Zaposleni kažu da su osuđenici upoznati sa svojim pravima koja se odnose na pokretanje disciplinskog postupka, ulaganje žalbi i pritužbi, kao i o mogućnosti da dobiju besplatnu pravnu pomoć od strane KPZ-a.

Razdvajanja osuđenika nije moguće sprovesti ni po jednoj osnovi iako bi bilo potrebno. Na pitanje da li se neki zatvorenici posebno po nečemu izdvajaju, jedan odgovor je da ima talentovanih šahista, sportista i darovitih za slikarstvo i duborez. Nema ih mnogo ali ih ima.

(Albanci)

* Većina intervjuisanih Albanaca kaže da su im informacije u vezi prava i obaveza tokom boravka u KPZ Niš pružene prilikom prijema usmeno na srpskom jeziku. Manji broj intervjuisanih iz ove grupe je dobilo pravila o Kućnom redu u pismenom obliku na srpskom jeziku i ćirilicnim pismom. Pravila Kućnog reda postoje izložena na vidljivom mestu. Jedan broj ispitanika iz ove grupe kaže da ih je teško razumeti i zato što su fizički oštećena – iscepana.

Većina ispitanika kao kažnjiva ponašanja navode tuče, odbijanje naredjenja i posedovanje zabranjenih stvari i predmeta (mob. tel. i droga). Osudjenici koji su bili disciplinski kažnjavani solidno poznaju tok postupka i svoja prava i obaveze. Istovremeno smatraju da su često izrečene mere suviše stroge. U pogledu mehanizma podnošenja pritužbi, uglavnom smatraju da funkcioniše slabo ili nikako, što naročito podvalce oni među njima koji su pravo na podnošenje pritužbi koristili. Nisu čuli da postoje pritužbe čiji je ishod bio pozitivan za osudjenika. Jedan od intervjuisanih osudjenika Albanaca je rekao da nikako ne uspeva, i posle više pokušaja, da dobije odgovor od upravnika na pritužbe koje mu šalje. Članu tima koji ga je intervjuisao pokazao je primerak svoje molbe za raport kod upravnika na kome je vaspitač upisao da je upravnik ``Stopirao do daljnjeg svaki molbeni raport kod upravnika, a da sve pritužbe i žalbe budu upućene načelnicima pojedinih tužbi``. Ovo praktično znači da o njegovoj pritužbi može da odlučuje onaj na koga se zali.

** Intervjuisani iz kontrolne grupe su rekli da prilikom prijema u ustanovu nisu dobili nikakve informacije. Kućna pravila su izložena na vidnim mestima na svakom spratu. Jedan osudjenik je rekao da na njegovom spratu postoji Kućni red ali verzija od pre nekoliko godina. Kućna pravila su po ispitanicima jasno formulisana ali postoji jedan broj osudjenika koji pravila ne mogu da protumače.

Kao ponašanja i dela povodom kojih se sprovode disciplinski postupci naveli su tuču, posedovanje mobilnih telefona i droge, nenameštanje kreveta, nevršenje lične higijene (nebrijanje) kao i neustajanje trenutno posle znaka za budjenje.

Disciplinski postupak se vodi na osnovu pismenog izveštaja nadzornika a o kaznama odlučuje disciplinska komisija. U disciplinskom postupku osudjenicima je bila pružena mogućnost da se brane, upoznati su sa optužbom a kazna koja je intervjuisanima bila izrečena je u najvećem broju slučajeva bila samica. Redje se primenjuje disciplinska mera ukora. Intervjuisani smatraju da su im prava u postupku formalno dostupna ali da nemaju suštinsku mogućnost odbrane. Svi, osim jednog, intervjuisanog nisu koristili mogućnost podnošenja pritužbi. Osudjenik koji je pisao pritužbu još uvek nije dobio odgovor. Takođe nisu koristili mogućnost spoljnog ulaganja pritužbi na rad ustanove.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da se svim osudjenicima informacije o njihovim pravima i obavezama daju odmah po prijemu, u prijemnom odeljenju, usmenim putem. U svakom paviljonu istaknut je Kućni red. Osim toga za bliža objašnjenja osudjenici mogu da se obrate svom vaspitaču.

Svi osudjenici upoznati su sa ponašanjem i delima koja su kažnjiva pa i sa načinom na koji se pokreće i vodi disciplinski postupak. Takođe znaju načine ulaganje pritužbi i žalbi. Informacije o tome osim od službenih lica dobijaju i od drugih osudjenika.

Informisanje osuđenih lica prilikom prijema u ustanovu je, prema odgovorima pripadnika ciljnih grupa, uglavnom usmeno, na srpskom jeziku i površno. Postoje slučajevi obaveštavanja u pismenoj formi koju pominju neki od osuđenika sa invaliditetom, koji kažu da su informacije dobili usmeno, dok gluvonemi uključujući i jednog nepismenog, kao i slepi kažu da su informacije dobili pismeno.

Pravila kućnog reda su uglavnom istaknuta na vidnom mestu, na srpskom jeziku i pisana ćirilicom, ali su pojedini primerci iscepani i teško čitljivi.

Kažnjiva ponašanja poznaju na opštem nivou. Disciplinske postupke poznaju u zavisnosti od toga da li je prema njima ovakav postupak vođen.

Pravo na podnošenje pritužbe površno ili nikako ne poznaju. Oni koji su ovo pravo koristili sumnjaju u svrsishodnost podnošenja pritužbe pošto nemaju saznanja da je bilo kada pritužba pozitivno rešena za osuđenika.

Predstavnici kontrolne grupe smatraju da je informisanje prilikom prijema u KPZ Niš usmeno, površno i nedovoljno. Pravila kućnog reda čak i kada su vidno istaknuta, nisu uvek jasno formulisana.

Uglavnom poznaju osnovna pravila u vezi disciplinskih postupaka, s tim što ne veruju u pozitivan ishod za osuđenika. Isto se odnosi i na pravo na podnošenje pritužbe, s tim što je ovo pravo retko ko od osuđenika koristio zbog toga što nemaju vere u mogućnost uspeha, a pojedini smatraju da podnošenje pritužbe dovodi do lošijeg tretmana osuđenika od strane zaposlenih.

Iz odgovora zaposlenih, može se izvući zaključak da su osuđennicima lako dostupne sve informacije već o momenta prijema, da su oni sa pravilima kućnog reda upoznati, da im je poznato na koji način se vodi disciplinski postupak i prava koja imaju, itd...

c) Režim i aktivnosti (pristup informacijama; vežbe i rekreacija; slobodne aktivnosti; religija; rad)

(Bošnjaci/ Muslimani)

* Ispitanici kažu da imaju delimičan pristup elektronskim medijima, što se pre svega odnosi na televiziju. U pogledu štampanih medija, uprava više ne obezbeđuje besplatno novine već imaju mogućnost da se sami pretplaćuju, ukoliko to žele.

Svim osuđennicima je, pod jednakim uslovima, dostupno jednako upražnjavanje fudbala, košarke i korišćenje teretana na otvorenom prostoru. Od ostalih slobodnih aktivnosti igra se šah, domine i slične igre.

U pogledu religije ispitanici kažu da se od verskih službi relativno redovno obavlja služba za pravoslavne vernike. Ne znaju da postoji mogućnost za imenovanje stalnog predstavnika verske zajednice i koji su uslovi da bi bio imenovan, ne znaju za mogućnost posete ovih predstavnika, niti kada (i da li) su ranije bile. Smatraju da bi među osuđennicima bilo interesovanja za vršenje verske službe.

Materijalni uslovi koji trenutno postoje (odnosno ne postoje) ne omogućavaju obavljanje integralnih delova muslimanske verske službe kao što su Namaz (molitva) i pripreme za Namaz

(obredno pranje). Za praktikovanje svih sukcesivnih faza Muslimanskog verskog obreda neophodno je postojanje prostorije sa odgovarajućim higijenskim uslovima, da bi onda bila namenjena molitvi.

Uslovi propisani drugim verski obredom, Ramazanskim postom, su na odgovarajući način omogućeni. Mogućnost uzimanja obroka za osuđenike Muslimane je vremenski uskladena sa verskim propisima. Pored toga, za vreme posta je omogućeno češće primanje paketa, korišćenje rešoa za kuvanje u sobama i isporuka hrane u sobe unapred, za noćne obroke.

U kuhinji se svakodnevno pripremaju obroci koji ispunjavaju verske standarde ishrane Muslimana.

U pogledu prava na rad svi ispitanici su dobro obavešteni o tom pravu ali iskustvo im je da su mogućnosti za rad u KPZ-u i van njega slabe ili nikakve. Kod svih postoji zainteresovanost da rade bilo kakav posao i smatraju da bi veća uposlenost predstavljala ključni doprinos ublažavanju povremeno napete atmosfere i stvaranju ambijenta sličnog onom na slobodi.

** Deo ispitanika iz kontrolne grupe smešteni su u OPN-u i nemaju pristup televiziji i novinama. Oni, međutim, imaju sopstvene radio prijemnike u ćelijama. Ostali iz OPN-a nemaju bilo kakav izvor informacija.

Svi ispitanici iz ove grupe (Odeljenje Posebnog Nadzora) imaju pravo na jedan sat šetnje po krugu. Nemaju mogućnosti za vežbanje i rekreaciju. Što se tiče slobodnih aktivnosti, na raspolaganju im je isto što i osuđenima Bošnjacima.

Deo intervjuisanih iz kontrolne grupe (pripadnici većinskog naroda) je solidno upoznat sa verskim pravima, koje kao osuđenici imaju i to, pravom na posetu Sveštenika i prisustvovanje verskim obredima tokom verskih praznika. I oni ne znaju kakva je procedura, ukoliko već ne postoje posete verskog predstavnika, kojom osuđenici mogu da traže postavljanje predstavnika verske zajednice koji bi ih redovno posećivao.

Za vreme boravka u OPN-u su faktički uskraćeni da u potpunosti koriste svoja verska prava. Tokom boravka u paviljonima (A, B i C) mogu još i da prisustvuju liturgijama i iskoriste pravo na posetu Sveštenika koje su organizovane periodično.

Drugi deo kontrolne grupe ispitanika su Albanci Muslimanske veroispovesti. Ovi ispitanici ne znaju i kažu da ih niko do sada nije upoznao sa mogućnošću imenovanja predstavnika njihove verske zajednice, za šta bi postojalo interesovanje.

Sve rečeno što se odnosi na obrede vezane za Ramazan identično je sa iskazima Bošnjaka.

Prvi deo kontrolne grupe je iskazao veliku želju da radi u okviru ustanove, ali za to nema uslova. Smatraju da bi rad poboljšao kvalitet njihovog života u zatvoru. Drugi deo kontrolne grupe nije zainteresovan za rad.

*** Svi intervjuisani zaposleni su rekli da zavod više ne obezbeđuje štampu, a da je televizija dostupna svima.

Rekli su da su osuđenima na raspolaganju grupni sportovi, kao sto su košarka i fudbal, takođe i teretana ali na otvorenom. Od slobodnih aktivnosti dostupni su šah i domine.

Ni ovi ispitanici nisu upoznati sa procedurom kojom osuđenici mogu da iniciraju postavljanje verskog predstavnika, ukoliko to žele.

Ispitani zaposleni kažu da osuđenici u većini žele da rade, ali su mogućnosti za rad ograničene.

(Romi)

* Intervjuisani Romi navode da imaju dobar pristup el. medijima (radio i TV). Što se tiče štampanih medija, to što im se više ne obezbeđuju besplatni primerci novina tumače kao restrikciju do koje je došlo nakon smene bivšeg Upravnika.

Od sportskih aktivnosti mogu da se bave fudbalom, košarkom i dizanjem priručno napravljenih tegova. Dodatni komentar jednog od ispitanika je da mogu da igraju fudbal (paviljon ``D``) ali da nemaju loptu. Preostale slobodne aktivnosti svode se na šah, domine i jamb. Jedan od ispitanika smatra da im se nepotrebno uskraćuje igranje karata kao zabava.

U religijskom pogledu, ispitanici Romi pripadaju Pravoslavnoj ili Muslimanskoj veri, uz manji broj njih deklariranih Ateista. Istovremeno, oni koji su verski opredeljeni ne pokazuju naročito interesovanje za upražnjavanje verskih obreda i običaja religije kojoj pripadaju.

Po mišljenju ovih ispitanika, pravo na rad postoji ali samo formalno, pošto u KPZ Niš skoro da nema mogućnosti za rad. Neki od ispitanika povezuju ostvarivanje prava na rad sa nepodnošenjem pritužbi na rad službenih lica KPZ, u smislu da se pravo na rad omogućuje samo onima koji se na postupke službenih lica ne žale.

** Intervjuisani iz kontrolne grupe, pripadnici većinskog naroda, su kazali da imaju dobar pristup gledanju TV i slušanju radio programa, dok im je pravo na besplatne novine ukinuto. Istakli su da imaju mogućnost da im porodica u paketima dostavlja novine i časopise.

Svi osuđenici koji se ne nalaze u OPN-u imaju pravo na dva sata slobodne šetnje na krugu koje mogu iskoristiti za bavljanje sportskim aktivnostima. Osuđenici u OPN-u imaju pravo na jednočasovnu šetnju po krugu. Slobodne aktivnosti su ograničene zbog nedostatka sredstava . Osuđenici bi želeli da se bave nekom slobodnom aktivnošću, ali za to nema uslova. Kažu da svi koji to žele mogu da prisustvuju verskim službama ali da osuđenici retko koriste to pravo.

Osuđenici iz paviljona ``C`` nemaju mogućnost da rade iako pojedini od njih to žele. Osuđenici iz paviljona ``A`` i ``B`` imaju veću mogućnost da rade, dok je radna obaveza predviđena za osuđenike iz poluotvorenog dela, ukoliko žele da zadrže tu kategoriju.

Intervjuisani Bošnjaci smatraju da svi osuđenici imaju pristup medijima (svakodnevni boravak u TV sali), ali navode da je ovo pravo u neku ruku osujećeno otkad je uprava prestala da besplatno obezbeđuje novine. Od dostupnih sportskih aktivnosti navode fudbal, košarku, korišćenje teretane (korišćenje teretane je zabranjeno u ``C`` paviljonu).

Uprava stimuliše osuđenike da se uključuju u sportske aktivnosti organizujući turnire u fudbalu i šahu, na kojima za pobednike obezbeđuje nagrade – novčane, omogućavanje vanrednih poseta po izboru zatvorenika,....

Svi zatvorenici imaju pravo na dva sata boravka na svežem vazduhu i koriste ga. Osuđenici iz paviljona ``C`` smatraju da nemaju dobre uslove za obavljanje verske službe i da u tom paviljonu nema adekvatnog prostora za molitvu. Nisu zainteresovani da rade.

*** Izjave zaposlenih se poklapaju sa svim navodima kontrolne grupe.

(Osobe sa invaliditetom)

* Svi intervjuisani osuđenici su rekli da imaju dobar pristup elektronskim medijima. Ni jedan od ispitanih osuđenika sa invaliditetom ne radi. Oni koji nisu radno nesposobi, hteli bi da rade.

** U pogledu pristupa informacijama iz spoljne sredine, ispitanici iz kontrolne grupe smatraju da je glavni nedostatak to što osuđenici koji se nalaze u OPN-u nemaju televizore u sobama u kojima provode ceo dan, sem jednog sata šetnje na svežem vazduhu, što im dodatno otežava okolnosti u kojima su.

Jedan od intervjuisanih osuđenika je rekao da ima hobi – slikarstvo. Kao predlog za slobodne aktivnosti je dao formiranje radnih grupa i održavanje seansi tokom kojih bi osuđenici mogli da govore o svojim problemima i da ih, samim tim, lakše prevaziđu. Oni koji su u OPN-u su rekli da postoji fudbalski teren ali nemaju loptu. Ostali osuđenici van OPN-a, imaju mogućnost da igraju fudbal i ređe košarku. Hobbije nemaju.

Mogućnosti za rad su u ustanovi minimalne ili nikakve. Niko od ispitanika iz kontrolne grupe ne radi.

*** Zaposleni ističu da u svakom krilu ima kablovske televizije. Jedan od intervjuisanih je naglasio da je osuđenima omogućeno da unesu i sopstveni DVD.

Od sportskih aktivnosti, kao rekreativnih, dostupni su košarka, fudbal, vežbanje u improvizovanoj teretani i igranje šaha.

Od hobija zastupljeni su slikarstvo i duborez, u manjim sekcijama.

Rad je omogućen malom broju zatvorenika. U industrijskom pogonu sada se prave bojleri i nameštaj pleten od plastike. Ispitani zaposleni smatraju da bi omogućavanje rada većini zatvorenika znatno poboljšalo klimu između osuđenika i njihovo celokupno ponašanje. Strukturisano i korisno provedeno vreme bi povećalo nivo zadovoljstva i time smanjilo agresivnost i sklonost ka konfliktnim situacijama.

(Male verske zajednice)

* U pogledu pristupa informacijama, ispitanici iz osnovne grupe smatraju da imaju relativno dobar pristup televiziji kao osnovnom mediju a slab ili nikakav pristup štampanim. Kažu da pristup biblioteci nemaju.

Svi kažu da se dosledno poštuje pravilo koje propisuje najmanje sat vremena fizičkih aktivnosti na svežem vazduhu dnevno.

Od sportskih aktivnosti, zatvorenima su na raspolaganju košarka, mali fudbal, teretana, šah i sl.

U pogledu dostupnosti verskih službi, ispitanici iz ove grupe smatraju da se uglavnom obavlja verska služba za pravoslavne vernike i da za njih postoji prilično interesovanje osuđenika. Nikoga od ispitanika iz osnovne grupe ne posećuje sveštenik njegove verske zajednice.

Ispitanici smatraju da su mogućnosti za rad slabe ali da ipak postoje. Po njihovom mišljenju o raspoređivanju na radna mesta odlučuje služba obezbeđenja

Većina ispitanika ne zna kakvu vrstu obrazovanja nudi KPZ Niš. Jedan zna da trenutno postoji kurs za varioce kao i neki drugi kursevi. Svi kažu da postoji veliko interesovanje za obrazovanje.

** Ispitanici iz kontrolne grupe kažu da je pristup TV-u u principu slobodan ali da je izbor kanala slab i nedovoljan.

Svi smatraju da se pravilo o najmanje sat vremena fizičkih vežbi na svežem vazduhu dnevno dosledno primenjuje ali da generalno nedovoljno vremena provode van svojih soba. Od sportskih aktivnosti na raspolaganju su fudbal, košarka i dizanje tegova.

Verske službe se obavljaju redovno i smatraju da prosečan broj prisutnih postepeno raste.

Svi kažu da su mogućnosti za rad unutar ustanove loše ili nikakve. Na ono malo raspoloživih radnih mesta se osuđenici raspoređuju bez poštovanja objektivnih kriterijuma (``uglavnom za pare ili proizvoljnom odlukom službe obezbeđenja``).

Ovi intervjuisani kažu da KPZ Niš ne nudi nikakvu vrstu obrazovanja ali i da osuđenici ne pokazuju interes da se obrazuju.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da osuđenici imaju pristup TV-u sa kablovskim prijemom. Svi, bez izuzetaka, provode sat vremena na svežem vazduhu, osim osuđenika smeštenih u odeljenje pojačanog nadzora, koji su osim tih sat vremena napolju ostali deo dana u svojim ćelijama. U ostalim paviljonima osuđenici veći deo dana provode van soba u prostorijama za dnevni boravak i u hodnicima.

Verske službe se organizuju za veće verske praznike i oko 10% osuđenika im prisustvuje. Redovnih službi nema.

Od slobodnih aktivnosti dostupni su košarka, fudbal, šah i pristup improvizovanoj teretani. Od hobija, ima uslova za slikanje i duborez, za šta je zainteresovano oko 5% osuđenika. Organizaciju ovih aktivnosti vodi referent za sportske aktivnosti.

Direktan pristup biblioteci nije moguć. Knjige se dobavljaju preko "paviljonskog bibliotekara". Ustanova ne nudi nikakav vid obrazovanja niti se radi na promovisanju obrazovanja. Mišljenje zaposlenih je da zatvorenici uglavnom nisu ni zainteresovani za obrazovanje.

Mogućnosti za rad ima u skromnom obliku. Zaposleni smatraju da bi mogućnost angažovanja većeg broja osuđenika da rade bila veoma korisna i za osuđenike i za zaposlene.

(Albanci)

* Intervjuisani osudjenici Albanci smatraju da je pristup elektronskim medijima dobar. Pri tome ni jedan od dostupnih programa nije na albanskom jeziku. Značajan deo informisanja o događajima van KPZ omogućavaju im rođjaci prilikom posete. Svi intervjuisani su saglasni da im porodične posete mnogo znače. Kao poseban problem navode faktičko onemogućavanje poseta njihovih srodnika koji žive na Kosovu i imaju dokumenta izdata od strane UNMIK administracije sa kojima ne mogu da doputuju. Na taj način im je onemogućen kontakt čak i sa najbližim srodnicima.

Od sportskih aktivnosti na raspolaganju im je fudbal i košarka. Od slobodnih aktivnosti im je dostupan šah i jamba.

Verska prava osuđenika Albanaca se, po mišljenju intervjuisanih iz ove grupe, uglavnom poštuju ali sa određenim ograničenjima. Povremeno nema dovoljno vode koja je neophodna za određeni deo obreda i za sada nema adekvatne prostorije za vršenje službe. Utisak je ispitivača da su dobar deo intervjuisanih vrlo zainteresovano za redovno vršenje verskih obreda kao i za što češće posete od strane službenika Islamske zajednice.

U pogledu mogućnosti za rad unutar ustanove saglasni su da su mogućnosti za rad slabe ili nikakve a da je konkurencija za svako radno mesto velika.

Kazu da mogućnosti za obrazovanje u okviru KPZ Niš nema a da interesovanje, doduše ne naročito izraženo, postoji.

** Ispitanici iz kontrolne grupe su rekli da je pristup elektronskim medijima loš. Na svakom spratu, u svim paviljonima, postoji TV sala osim u OPN. Osudjenici iz OPN imaju pravo da u svojim sobama slušaju radio ali je veliki problem to što u sobama nema struje pa radio prijemnici moraju da rade na baterije koje su skupe i teško ih je nabaviti.

Od kuće, u paketima, dobijaju časopise i novine. Intervjuisani koji imaju kontakt sa porodicom koriste pravo na porodičnu posetu jednom mesečno u trajanju od tri sata. Slobodne – supružanske posete traju dva sata i znače mnogo osuđenim licima. Jedan od intervjuisanih je skrenuo pažnju na problem da su sobe u kojima se koriste porodične (deca, porodica) posete povezane kupatilom sa sobama za slobodne, supružanske, posete i nemaju dovoljno dobru zvučnu izolaciju. Zato bi bilo dobro da se porodične posete odvijaju u sobama koje su jedna uz drugu što važi i za supružanske posete, koje mogu biti u sobama koje su jedna uz drugu.

Slobodne aktivnosti su dostupne svim osuđennicima i uglavnom se radi o fudbalu ili šahu. Svi osudjenici, pa i oni koji se nalaze u OPN – u i samicama, imaju pravo na sat vremena šetnje "na krugu" i tada mogu da se samostalno organizuju. Ispitanici kažu da nema uslova za bavljenje hobijima a da bi mnogi od njih to voleli jer bi im olakšalo služenje kazne.

Pripadnici pravoslavne veroispovesti u KPZ mogu prisustvovati liturgijama koje se povremeno održavaju dok Muslimani nemaju organizovane verske obrede. Istakli su da su posete imama vrlo retke i izrazili želju da budu češće.

Intervjuisani su istakli da u zatvorenom delu KPZ –a ne postoje mogućnosti za rad iako su oni zainteresovani da rade. Pošto dvojica ispitanika imaju iskustvo boravka u poluotvorenom delu

kažu da je tamo rad obavezan kako bi se zadržao status-kategorija. Plata je simbolična, povreda na radu ima ali su retke. Svi ispitanici su rekli da mogućnosti za obrazovanje trenutno ne postoje a da bi voleli da steknu određena znanja koja bi im pomogla na slobodi.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da je od sredstvima informisanja osudjenicima dostupan TV.

Sve vrste poseta omogućene su svakom osudjeniku bez izuzetka u skladu sa zakonom. Osudjenici imaju mogućnosti da se od sportskih aktivnosti bave fudbalom i košarkom. U okviru slobodnih aktivnosti uglavnom upražnjavaju dizanje tegova i bildovanje dok šah igraju u sve manjoj meri. Samo pojedini osudjenici slikaju ili se bave rezbarenjem. Svima bez izuzetka je omogućen boravak na svežem vazduhu od sat vremena jednom ili dva puta dnevno.

Pravo na veroispovest je zagarantovano svima bez obira na religijsku pripadnost. Ograničenja postoje samo u vidu objektivnih materijalnih nedostataka.

Zaposleni smatraju da je veoma mali broj radno angažovanih osudjenika u odnosu na broj zainteresovanih. Jedan od zaposlenih kaže da je odprilike 20% osudjenika radno angažovanih u industrijskoj zoni zainteresovano za obrazovanje u smislu sticanja kvalifikacije za bavljenje zanatima i to – varioci, bravari, stolari, vodoinstalateri.

Obrazovanje

(Pravo na obrazovanje i dostupnost obrazovanja u funkciji smanjenja siromaštva)

(Romi)

Ispitanici Romi : (po završenim razredima osnovne škole i po stepenu obrazovanja):

- dvojica ispitanika su bez obrazovanja ;
- jedan je završio dva razreda osnovne škole;
- trojica su završila četiri razreda osnovne škole;
- dvojica su završila šest razreda osnovne škole;
- sedmorica su završila osnovnu školu ;
- dvojica su završila srednju školu, od kojih jedan trogodišnju ;

(Nivo stečenog znanja kroz obrazovanje nije proveravan.)

Samo petorica od intervjuisane sedamnaestorice nisu zainteresovani za opšte i stručno obrazovanje.

U ovom trenutku u KPZ Niš ne postoji mogućnost za bilo kakvo obrazovanje jer nema adekvatne prostorije pošto je škola spaljena u pobuni 2000 godine. Ovakvu istu rečenicu u različitim izveštajima ponavljamo više godina. Nije planirano renoviranje škole iako ZIKS (član 110) garantuje pravo na obrazovanje osuđenima.

Ispitanicima iz ciljnih grupa projekta dostupni su TV programi od kojih nijedan na jeziku neke nacionalne manjine (mada ima programa na Romskom jeziku) i nisu prilagođeni načinima na koje osobe sa pojedinim vrstama invaliditeta mogu nesmetano da prate program. Pravo na informisanje delimično je uskraćeno osuđenima koji se nalaze u OPN.

Pravoslavni vernici imaju mogućnost relativno čestog učešća u verskoj službi. O katolicima nemamo bilo kakvu informaciju te vrste, sem one da oni međusobno nemaju informaciju o tome ko je katolik unutar KPZ.

Poštuje se pravo muslimana kao najbrojnije manjinske verske grupe na posebnu ishranu u skladu sa njihovom religijom, dok još uvek nedostaju materijalni uslovi koji su neophodni za vršenje verskog obreda.

Za rad u KPZ su uglavnom svi intervjuisani zainteresovani, uključujući i radno sposobne iz ciljne grupe OSI, ali dostupnih poslova ima vrlo malo.

U pogledu sportskih i slobodnih aktivnosti navodimo na jednom mestu odgovore svih ispitanika iz ciljnih i kontrolnih grupa.

Od sportskih aktivnosti osuđenici su na raspolaganju fudbal, košarka i teretana na otvorenom. Ova mogućnost je uskraćena osuđenici koji su smešteni u OPN. Kao slobodne aktivnosti upražnjavaju šah, jamb i domine. Osuđenici sa invaliditetom je potpuno uskraćeno pravo na bavljenje sportom, rekreacijom i slobodnim aktivnostima.

Odgovori zaposlenih su u skladu sa odgovorima osuđenika u pogledu slobodnih aktivnosti, sporta i rekreacije, kao i mogućnosti za rad.

d) Dostupnost medicinske nege

(Bošnjaci/ Muslimani)

* Opšte mišljenje svih intervjuisanih osuđenika je da je kvalitet medicinskih usluga nedovoljno dobar (pregledi površni, izbor terapije zavisi od cene lekova,...). Primarna medicinska zaštita im je dostupna, dok specijalistički pregledi već predstavljaju problem. Prema navodima jednog broja ispitanika na specijalističke preglede se čeka i do 6 meseci što može uticati na pogoršanje njihovog zdravlja.

Postojeća snabdevenost lekovima unutar zavoda je nedovoljna. Osuđenici se mahom prepisuju lekovi za smirenje bolova a većinu ostalih lekova nabavljaju van zavoda. Za prijem ovih lekova moraju da imaju recept koji je prepisao zatvorski lekar i pokazuju ga pripadniku službe obezbeđenja prilikom prijema paketa.

Poseban problem po mišljenju jednog broja ispitanih lica predstavlja dostupnost stomatološke zaštite. U pojedinim slučajevima se na intervenciju stomatologa čeka i do mesec dana. Navode i nedovoljno profesionalan odnos stomatologa npr. naveden je slučaj osuđenika kojem tokom intervencije lekar nije uspeo da izvadi zub (zub slomljen) i koren je trebalo izvaditi hiruški od strane specijaliste. Na tu intervenciju kod specijaliste je čekaao skoro mesec dana.

Jedno od postavljenih pitanja je bilo šta ispitanici misle, da li bi lekar u medicinski karton osuđenika uneo povrede nastale usled torture. Opšti utisak svih ispitanika, sem jednog, je da doktori u KPZ posledice torture ne bi registrovali.

** Prvi deo kontrolne grupe (predstavnici većinskog naroda) većinom se izjasnio da nije zadovoljan medicinskim tretmanom, prvenstveno u smislu pravovremene dostupnosti lekara opšte prakse, stomatologa i psihijatra.

Drugi deo kontrolne grupe ispitanika (Albanci) nemaju primedbi na vremenski rok u kome su pregledani, sem kada se pregledi poklapaju sa TV prenosima fudbalskih utakmica i sličnih događaja od vitalnog značaja za razvoj medicinske struke. Smatraju da se na pregled psihijatra predugo čeka. Izuzetak je jedan ispitanik čije je iskustvo je da ga, iako je srčani bolesnik, do sada nije pregledao zavodski lekar, što je neophodno da bi bio upućen kod kardiologa.

Ovi ispitanici nisu imali primedbe na dostupnost specijalističkih pregleda.

Nijedan od intervjuisanih takođe nije imao primedbe na mogućnost dobijanja receptata za potrebne lekove niti na kasnije obezbeđivanje lekova.

Jedan od ispitanika smešten u OPN-u je zbog nesnosne zubobolje uporno (tokom dana) zvonio pokušavajući da sebi obezbedi stomatološki pregled. Na zvonjenje su se odazvali stražari. Rekli su osuđeniku da treba da čeka do sledećeg dana na zubara i otišli. Zbog jake zubobolje, koja ne trpi čekanje je ponovo zvonio, na šta je usledila primena sredstava prinude. Osuđenik je povređen, a u njegov medicinski karton je zabeležena lakša povreda od one koju on navodi.

Deo ispitanika kontrolne grupe (pripadnici većinskog naroda) ne očekuju da bi lekari zabeležili povredu koja je posledica torture a jedan od intervjuisanih izričito tvrdi da u njegovom slučaju povrede nisu zabeležene.

Drugi deo kontrolne grupe (Albanci) misle da bi lekari profesionalno uradili svoj posao.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da se lekarski pregled obezbeđuje krajnje jednostavno. Potrebno je da se osuđenik samo javi službi obezbeđenja ili bilo kom zaposlenom, nakon čega će biti odveden kod lekara. Na taj način se dostupnost lekara smatra potpunom.

Snabdevanje lekovima vrši se centralno, što znači da su svi lekovi koji su na pozitivnoj listi uvek dostupni. Ustanova se u okviru svojih mogućnosti trudi da nabavi lekove sa negativne liste ili ih osuđenici nabavljaju sami preko porodice.

Specijalistički pregledi kao što su pregled psihijatra, oftamologa, interniste i radiologa se obezbeđuju dva puta nedeljno.

Svaku vrstu povrede lekari upisuju u karton pacijenta i knjigu povreda uključujući i detaljan opis svake povrede. Osuđenici mogu sami da traže pregled zbog povređivanja ili su pregledani i ovako, ako lekar situaciono posumnja da je do povrede došlo.

(Romi)

* Svi intervjuisani kažu da su pri prijemu u ustanovu bili pregledani od strane lekara. Iskustva ispitanika vezana za detaljnost medicinskog pregleda su različita. Tako, neki navode da je pregled bio opšti (merenje pritiska, pregledanje da li postoje fizičke povrede, pregled očiju i ispitivanje osuđenika o istoriji bolesti) a drugi da je pregled bio detaljniji i obuhvatao i analizu krvi i urinoanalizu. Na osnovu upoređivanja dužine boravka u KPZ intervjuisanih, zaključujemo da je pregled prilikom prijema kvalitetniji i detaljniji u poslednje dve godine.

Prema navodima svih ispitanika Roma primarna zdravstvena zaštita je dostupna svakom osuđeniku na sopstveni zahtev jednom nedeljno. Određenog dana u nedelji zatvorenik, koji to želi, se prijavljuje za medicinski pregled. Sam pregled se obavlja po redosledu utvrđenom na osnovu matičnih brojeva osuđenika, u narednih nekoliko dana. Dostupnost lekara specijalista i stomatologa predstavlja veći problem. Lekovi se u zatvoru mogu nabaviti isključivo na osnovu lekarskog recepta (u zatvorskoj apoteci i pošiljkom spolja) s tim što se zbog ovakve procedure, duže nego sto je uobičajeno, čeka na dobijanje adekvatne terapije. Ispitanici smatraju da apoteka nije dovoljno snabdevena lekovima koji su potrebni za bolesti od kojih oni najčešće obolevaju. Primera radi, jedan osuđenik navodi da obične kapi za nos, u slučaju kijavice, mora da naručuje od porodice. Drugi, oboleo od šećerne bolesti, ima ozbiljne poteškoće da sebi obezbedi neophodne lekove pošto nema porodicu koja bi mu ih slala.

Na hipotetičko pitanje, postavljeno ispitanicima, šta misle da li bi lekar u KPZ u medicinski karton osuđenika uneo povrede nastale usled zlostavljanja od strane službenih lica, izričit odgovor većine ispitanika je bio da smatraju da ovakve povrede ne bi bile zabeležene. Jedan je rekao da misli da bi bile zabeležene povrede koje su nanete osuđeniku od strane drugog osuđenika.

** Ispitanici iz kontrolne grupe, pripadnici većinskog naroda, su naveli da se prilikom prijema u KPZ obavlja opšti internistički pregled koji, oni smatraju, nije dovoljan kako bi se utvrdilo zdravstveno stanje pacijenta.

Kontrolna grupa Bošnjaka navodi da su na prijemu imali detaljan lekarski pregled.

Ispitanici iz prvog dela kontrolne grupe su opisali proceduru prijavljivanja za lekarski pregled (tokom izvršenja kazne) na sličan način kao i ispitanici iz ciljne grupe-Romi. Njihovo mišljenje je da ovakva procedura ne obezbeđuje pravovremeni medicinski pregled. U slučaju potrebe za hitnom intervencijom obraćaju se pripadnicima službe obezbeđenja koji ih sprovode do dežurnog lekara.

Specijalistički pregledi su teško dostupni. Period od prijavljivanja do obavljanja spec. pregleda iznosi tri do četiri meseca. Po svemu sudeći, samo manji broj osuđenika ostvari pravo na specijalističko testiranje, pregled i lečenje. Na primer, juna meseca ove godine jedan od intervjuisanih osuđenika izboden je nožem kojim je pre njega izboden osuđenik sa potvrđenom dijagnozom hepatitisa C. Tražio je da bude testiran na hepatitis C, jer u slučaju ranog utvrđivanja bolesti postoji mnogo veća mogućnost izlečenja. Medicinska služba ga je odbila uz obrazloženje da je testiranje preskupo (preko 10.000 dinara). Drugi intervjuisani, poznat po slučaju pred sudom u Strazburu (vezano za neobezbeđivanje zubne proteze i čitanje njegove prepiske od strane zatvorskih vlasti), je na radu povredio koleno 10. 2007. Od tada, traži da mu se obezbedi operacija kojom bi mu iz desnog kolena bio izvađen polomljeni meniskus. Zbog višemesečnog odbijanja medicinske službe i uprave zavoda da mu obezbede operaciju, podneo je tužbu Opštinskom sudu u Nišu juna 2008. Postupak je u toku.

Svi intervjuisani su još posebno istakli nezadovoljstvo radom stomatološke službe jer je teško dostupna a stomatolog ne obavlja sve potrebne intervencije. Jedan od ispitanika je naveo da se rad stomatologa svodi na vađenje zuba.

Intervjuisani Bošnjaci su rekli da su redovno, jednom u nedelju dana, pregledani kod lekara opšte prakse. Ukoliko postoji hitna potreba, mogu da dobiju i vanredni lekarski pregled.

Što se tiče specijalističkih pregleda, žale se na efikasnost i navode da se na pregled kod lekara specijaliste, psihijatra, psihologa, stomatologa, ... čeka i do tri meseca.

Ispitanici pripadnici većinskog naroda su rekli da lekari gotovo nikada samoinicijativno ne vrše preglede osuđenika u cilju utvrđivanja bolesti ili povreda koja između ostalog mogu biti posledica torture. U slučaju torture, smatraju da lekari ili ne bi uneli povrede u zdravstveni karton ili bi ih ublažili. Jedan je izneo interesantna iskustva da se fizičko nasilje od strane osoblja prema osuđenima dešava posle lekarskog pregleda ``Oni nas prvo vode kod lekara pa nas posle tuku``.

Ispitanici Bošnjaci smatraju da lekari ne upisuju u kartone telesne povrede koje mogu biti posledica torture. Jedan intervjuisani čak navodi da, ukoliko se požali lekaru na telesne povrede nastale od strane osoblja, dobija uvrede od lekara i komentare tipa da je to sam to tražio.

Osuđenici, ``većinska`` grupa su istakli da je snabdevenost zatvorske apoteke relativno loša. Jedan od ispitanika je rekao da na lek mora da čeka od tri do četiri meseca i da se oslanjaju na lekove koje im dostavljaju porodice.

Svi intervjuisani Bošnjaci su naveli da nalaze lekove koji su im potrebni u zatvorskoj apoteci. Ukoliko prepisanih lekova nema, kupuju ih u krugu zatvora, od drugih zatvorenika za cigarete.

*** Intervjuisani zaposleni su članu tima su rekli da osuđenici pri prijemu dobijaju detaljni lekarski pregled koji se sastoji od uzimanja porodične i lične istorije bolesti, internističkog pregleda, pregleda očiju i laboratoriskog pregleda (analiza krvi i urinoanaliza). Redovni lekarski pregledi nisu planirani ali se prijavljeni zahtevi osuđenika za lekarskim pregledom sistematski isplaniraju i sprovode se. Ukoliko se osuđenik javi za hitnu lekarsku pomoć, biće odveden do lekara u toku istog dana.

Ukoliko postoji potreba za pregledom specijalista kojih nema u zatvoru, osuđenik se upućuje na pregled u zdravstvene ustanove van zatvora.

Sve vrste povreda (nastale usled povređivanja na radu, samopovređivanja, povređivanja od drugog osuđenika ili službenog lica) evidentiraju se detaljno u lekarskom kartonu osuđenika i u knjizi povreda.

(Osobe sa invaliditetom)

* Prilikom prijema u ustanovu obavljen je opšti pregled jednog broja intervjuisanih osuđenika i to onih sa fizičkim invaliditetom. Identifikovan je medicinski problem i osuđenici su upućeni lekarima specijalistima.

Ostali intervjuisani sa invaliditetom su rekli da su bili pregledani ali se način i detaljnost samog pregleda ne može u ovom trenutku utvrditi sa sigurnošću zbog ograničenih sposobnosti ovih ispitanika da shvate složenu medicinsku terminologiju i njihove izuzetno slabe mogućnosti da o tome obaveste druge.

Procedura pristupa lekaru ovih ispitanika je ista kao i kod drugih osuđenika. Problem naveden od dvojice drugih je da im uopšte nije omogućena rehabilitacija koja im je neophodna. Lekove dobijaju bez problema. Žale se da nemaju pristup psihologu a potreban im je.

** Ispitanici iz kontrolne grupe kažu da je pregled prilikom prijema u ustanovu bio poveršan. Postoji zvanična procedura za zakazivanje lekarskih pregleda koja je ista za sve. Medicinska pomoć lekara opšte prakse i lekara specijaliste nije lako dostupna. Lekovi se dobijaju delom u medicinskoj službi KPZ Niš. Nemaju primedbe na dostupnost lekova i ukoliko ih nema u ustanovi, dobijaju ih paketima od kuće.

*** Zaposleni izjavljuju da se prilikom prijema osuđenika u ustanovu obavlja opšti lekarski pregled, koji je detaljan.

Potrebno je da osuđenik samo zatraži lekarsku pomoć od zaposlenog i ona će mu biti omogućena u najkraćem vremenskom roku. Najduži period čekanja je pola dana, do dolaska lekara kome je on (osuđenik) dodeljen.

Što se tiče specijalističkih pregleda, situacija je malo složenija. U KPZ-u nema lekara specijalista a zakazivanje iziskuje dosta vremena. Izrazit primer toga je slučaj dva osuđenika koji boluju od multiplex skleroze, a koji već par meseci ne primaju terapiju jer nju može da propiše samo lekar specijalista a zakazivanje je otežano. Lekovi se dobijaju delom u KPZ-u a delom su dostavljeni osuđennicima od strane porodica, po odobrenju medicinske službe.

(Male verske zajednice)

* Pristup medicinskoj službi je u načelu slobodan. Pojedini ispitanici iz osnovne grupe kažu da do faktičkog ograničenja ovog prava dolazi kada je njihov lekar privremeno odsutan zbog godišnjeg odmora ili iz drugog razloga. Ovaj period može da traje i po mesec dana. Snabdevenost lekovima je uglavnom slaba, osim kada se radi o široko poznatim lekovim kakvi su npr. diklofen i brufen, koji se, po mišljenju ovih ispitanika prečesto primenjuju. Ostale lekove uglavnom nabavljaju od kuće. Povremeno se dešava da primete da je lekovima koje dobiju od medicinske službe istekao rok trajanja.

Smatraju da je lekarski pregled koji se vrši prilikom prijema u ustanovu, rutinski i poveršan.

** Ispitanici iz kontrolne grupe smatraju da osuđena lica imaju relativno dobar pristup lekaru ali i da je nivo i kvalitet medicinskih usluga slab ili nikakav. Mišljenje ovih ispitanika je da je lekarski pregled pri prijemu u ustanovu poveršan.

Pre odlaska u samicu se obavezno sprovodi lekarski pregled ali se zdravstveno stanje tokom izdržavanja mere ne proverava, odnosno po mišljenju jednog ispitanika, pregled za vreme samice se sprovodi samo ako osuđenik dok je u samici štrajkuje glađu. Pregledi u cilju provere zavisnosti od psihoaktivnih supstanci se ne sprovode nikada. Snabdevenost lekovima je slaba i uglavnom lekove nabavljaju porodice od kuće.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da se pri prijemu osuđenika vrši opšti zdravstveni pregled. Obavezan pregled se obavlja pre odlaska u samicu i takođe jednom dnevno tokom boravka osuđenika u samici. Što se snabdevenosti lekovima tiče, neke lekove obezbeđuje ustanova dok neki moraju da budu dostavljeni od strane porodice osuđenika.

Medicinske provere zavisnosti od psihoaktivnih supstanci nema a bila bi potrebna.

(Albanci)

* Većina intervjuisanih osuđenika Albanaca je bila pregledana od strane lekara KPZ Niš prilikom prijema u usatnovu. Jedan broj intervjuisanih kaže da je pregled bio samo površan dok je kod drugih pregled obuhvatao i analizu krvi. Jedan broj intervjuisanih nije podvrgnut bilo kakvom pregledu prilikom prijema.

Intervjuisani osuđenici Albanci su izričiti da se u KPZ Niš nikada ne sprovede pregledi radi otkrivanja eventualnih povreda i prevencije torture. Svi intervjuisani smatraju da lekari KPZ Niš ne bi zabeležili u zdravstvenom kartonu povrede nastale od strane službenih lica KPZ Niš.

Jedan intervjuisani osuđenik kaže da ima srčano oboljenje koje je konstatovano od strane lekara specijaliste ali da po njegovom iskazu ne dobija bilo kakvu terapiju.

** Intervjuisani iz kontrolne grupe su rekli da se, prilikom prijema osuđenika u ustanovu, uvek obavlja pregled ali da je on formalan. Prilikom određivanja mere samice pregled nad osuđenikom se vrši ali tokom izdržavanja ove mere vrlo retko. Zavisnost od psihoaktivnih supstanci se retko proverava.

Svi ispitanici, osim jednog, su rekli da u slučaju torture lekari ne bi uneli povrede osuđenika u medicinski karton.

Ističu da postoji veliki problem zakazavanja pregleda jer od momenta prijave na spisak osuđenika za pregled do samog pregleda prolazi i više od dve nedelje a najčešće se dešava da osuđenik za to vreme i ozdravi. Lekove za tretman bolesti osuđenika moguće je pribaviti od lekara samo ukoliko se radi o jeftinijim lekovima. Sve skuplje lekove osuđena lica moraju nabavljati od svojih rođjaka putem paketa.

Pregledi radi otkrivanja povreda (prevencija torture) se nikada ne vrše.

Iz odgovora osuđenika se može zaključiti da su veoma nezadovoljni radom medicinske službe, prvenstveno dostupnošću lekara.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da se obavezan lekarski pregled obavlja pri prijemu osuđenika u KPZ. Pregled je temeljan i sastoji se od uzimanja porodične i lične zdravstvene anamneze, opšteg lekarskog pregleda očnog, zubnog lekara i psihijatra. Vršiti se analiza krvi i urina uglavnom zbog otkrivanja dijabetesa. Analiza za otkrivanje hepatita C se obavlja samo ponekad, na lični zahtev. Testiranje na opijate vrši se povremeno. Osuđenici koji su na takozvanom metadonskom programu (ima ih 20), podvrgavaju se testiranju na opijate jednom mesečno.

Lekar specijalista psihijatar angažovan je honorarno. Dolazi tri puta nedeljno i tada pregleda po 15 pacijenata. Pacijenti dobijaju medikamentoznu terapiju redovno. Lekove sa pozitivne liste obezbeđuje ustanova dok druge mora da obezbedi porodica osuđenika.

Pregledi koji su ciljani na otkrivanje moguće torture u cilju prevencije iste ne vrše se kao posebni, već se svaki osuđenik koji ima nejasne tegobe pregleda detaljnije. Posledice torture lekari bi uneli u karton sa detaljnim opisom povreda koja bi bila evidentirana u knjizi povreda.

Osuđenici imaju planirane preglede od strane medicinske službe. Ukoliko osuđenik zatraži lekarsku pomoć od stražara, u najkraćem mogućem roku mu se izlazi u susret.

Ispitanici iz ciljnih grupa projekta su pregledani prilikom prijema u KPZ Niš od strane lekara, pri čemu detaljnost pregleda varira od slučaja do slučaja.

Primarna zdravstvena zaštita je relativno dostupna osuđenima, dok se na pregled lekara specijaliste predugo čeka.

Rad stomatološke službe teško može biti okvalifikovan kao dovoljno dobar.

Osnovni jeftiniji lekovi su dostupni u zavodskoj apoteci, a ostale lekove nabavljaju članovi porodice.

Uglavnom smatraju da lekari iz KPZ ne bi u zdravstveni karton osuđenika uneli podatke o povredama nastalim usled zlostavljanja od strane službenih lica KPZ.

Postavlja se pitanje potpunosti anamneze koju zabeleži lekar u slučaju osuđenika koji ne govore dovoljno srpski jezik ili su gluvonemi, bez posredovanja odgovarajućeg prevodioca.

Smisao odgovora svih intervjuisanih osuđenika iz kontrolne grupe je identičan odgovorima osuđenika iz ciljnih grupa projekta.

Intervjuisani zaposleni smatraju da osuđenici prolaze detaljni lekarski pregled prilikom prijema u KPZ, da im je primarna zdravstvena zaštita u potpunosti dostupna, da je osuđenima dostupna i specijalistička zdravstvena zaštita po potrebi i van KPZ, da bi lekari uneli u zdravstveni karton osuđenika povrede koje su nanete od strane službenih lica, itd...

e) Materijalni uslovi/ hrana

(Bošnjaci/ Muslimani)

* Svakodnevna ishrana u kuhinji zadovoljava verske propise Muslimana. Za pripadnike Muslimanske veroispovesti postoji poseban jelovnik koji ne sadrži proizvode od svinjskog mesa. Tokom posta poštuju se dodatni zahtevi u smislu sadržaja, pripremanja i satnice konzumiranja hrane.

(Romi)

* Svakodnevna ishrana, po mišljenju ispitanika Roma, zadovoljava količinom ali ne i kvalitetom. Sezonskih salata ima uvek i u dovoljnim količinama. Meso je lošeg kvaliteta. Najveći problem je potpuni nedostatak mleka i mlečnih proizvoda. Od voća, na jelovniku budu jabuke i to jednom nedeljno. Praznični jelovnici su nešto bogatiji utoliko što uključuju kvalitetnije meso i kolače. Jedan intervjuisani je rekao da je hrana odlična ali da ponekad u njoj ima i dlaka.

Zbog ovakve ishrane u KPZ Niš, većina intervjuisanih Roma je upućena na dodatnu ishranu koja se obezbeđuje putem paketa od strane porodice. Dodatni problem kod dopunske ishrane iz paketa predstavlja zabrana dostavljanja domaće hrane (sir, kajmak, sarme, punjene paprike i kolači) koja u velikoj meri ograničava kako sadržaj paketa tako i raznovrstnost dodatne ishrane.

** Ispitanici iz kontrolne grupe, pripanici većine, imaju različito mišljenje o kvalitetu i količini obroka. Jedan je rekao da je hrana odlična, dvojica su hranu opisali kao "zatvorsku" a jedan je rekao da su obroci nedovoljni i lošeg kvaliteta. Smatraju da nema dovoljno mlečnih proizvoda i voća dok se salate redovno poslužuju. Praznični jelovnici postoje i uglavnom ih osuđenici vezuju za novu godinu.

Intervjuisani Bošnjaci su zadovoljni količinom i kvalitetom hrane. Poštuju se verska ograničenja u ishrani. Samo jedan ispitanik navodi da nema dovoljno mlečnih proizvoda. Postoje prazni jelovnici.

Svi ispitanici pripadnici većine su naveli da imaju pravo na prijem paketa s'tim što su kazali da siromašni ili oni bez porodice ne koriste ovo pravo. Paketi su im od velikog značaja kao dopuna ishrane iz zatvorske kuhinje. Kantina je slabo snabdevena. Intervjuisani Bošnjaci ostvaruju pravo na redovan prijem paketa. Nemaju pritužbi.

(Osobe sa invaliditetom)

* Smeštaj: Osuđenici, bez obzira na vrstu i stepen invaliditeta koji imaju, (sem osuđenika koji nema nogu i nalazi se još uvek u prijemnom odeljenju) svi su smešteni u sobe na spratovima različitih objekata.

Hrana: Dvojici slepih obroke donose u sobu i drugi osuđenik ih hrani. Intervjuisani sa fizičkim invaliditetom, otežanim kretanjem, da bi konzumirali obrok moraju da odu u trepezariju na doručak, ručak i večeru.

Kretanje: Slepi se kreću isključivo uz pomoć drugih osuđenika.

Higijena: Slepi se kupaju/tuširaju i briju uz pomoć drugog osuđenika

WC: Obojica slepih osuđenika koriste higijensko pomagalo koje prazni drugi osuđenik svojevolljno.

Svi ovi osuđenici su smešteni na lako dostupan prvi krevet.

** Ispitanici iz kontrolne grupe nemaju neposrednog kontakta sa osuđenicima sa invaliditetom. Smatraju da se ovakva lica verovatno nalaze u stacionaru.

U pogledu ishrane, smatraju da je osrednja, po kvalitetu, količini i raznovrsnosti. Smatraju da se salate, povrće i naročito mlečni proizvodi i voće, jako retko pojavljuju na jelovniku. Posebni zahtevi u ishrani vezani za verske razloge se dosledno poštuju.

Porodicama je dozvoljeno da donose hranu ali je osnovna primedba ovih ispitanika da je lista zabranjenih namirnica, a pre svega domaće spremljene hrane, prevelika, i da su ograničena u tom pogledu nepotrebna.

Smatraju da je fizičko stanje prostorija u C paviljonu, koje je bilo osnovni razlog za prošlogodišnji protest osuđenika, i dalje izuzetno loše. Neposredno posle protesta započeto je uređenje nekih prostorija ali se sve završilo na krečenju jedne ili dve prostorije i delimičnom uređenju tuševa. Njihov je utisak da su na taj način prevareni i navedeni da prekinu protest. Brojno stanje u C paviljonu je sada veće nego pre započinjanja protesta.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da su osuđenici sa invaliditetom smešteni u: stacionaru koji je na spratu, u drugom paviljonu tkz. kliničkog odeljenja, u B i C paviljonu gde postoji improvizovana rampa i u trećem paviljonu, koji je poluotvorenog tipa. Osuđenicima koji ne mogu da sami da vode računa o svojoj higijeni pomažu drugi osuđenici, po svojoj sopstvenoj volji. Slabo pokretnim bolesnicima, koji su smešteni u stacionaru, hrana se donosi.

Zaposleni nemaju mogućnosti, zbog velikog obima posla i nedostajuće specifične osposobljenosti za rad sa invalidnim licima, da im pruže dodatnu a potrebnu pomoć. Možda je izuzetak samo zdravstvena služba čije se angažovanje ogleda u češćem obilasku osuđenika sa invaliditetom koji su smešteni u stacionaru.

(Male verske zajednice)

* Ispitanici iz osnovne grupe u većini smatraju da ishrana u KPZ ne zadovoljava kako po kvalitetu tako ni po količini. Salata i povrća uglavnom ima, dok mlečnih proizvoda ima jako malo i uglavnom lošeg kvaliteta. Postoje praznični jelovnici i oni sadrže između ostalog i hranu malo boljeg kvaliteta uključujući i kolače. Smatraju da se poštuju zahtevi u ishrani vezani za verske razloge, mada jedan od ispitanika kaže da se ova ograničenja dosledno sprovede isključivo kod Muslimana.

Svi ispitanici iz ove grupe znaju za pravo na prijem paketa. Jedan je rekao da njemu nema ko da pošalje paket.

** Po mišljenju intervjuisanih iz kontrolne grupe, hrana je u KPZ-u osrednjeg kvaliteta uz vidljiv nedostatak mleka i mlečnih proizvoda. Praznični jelovnici postoje.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da kvalitet svakodnevne ishrane nije loš, što se sadržaja dnevnih obroka tiče. Ima i salate i povrća i mlečnih proizvoda – po propisu. Postoje praznični jelovnici koji su nešto bogatiji od običnih, uz kolač kao dodatak. Poštuju se zahtevi u ishrani vezani za verske razloge. Uslovi za primanje paketa su zakonski regulisani.

(Albanci)

* Po mišljenju intervjuisanih osudjenika Albanaca, hrana u KPZ Niš je uglavnom osrednjeg ili lošeg kvaliteta. Jedan broj osudjenika iz ove grupe smatra da su obroci nedovoljni i po količini. Ograničenja u ishrani vezana za verske razloge se dosledno poštuju. Najveći problem predstavlja zabrana dostavljanja domaće kuvane hrane što praktično onemogućava mogućnost kvalitetne dopunske ishrane predviđene zakonom.

** Intervjuisani iz kontrolne grupe kažu da je hrana ili osrednja ili lošeg kvaliteta kao i da je jednolična. Hrana je nedovoljna za ishranu osudjenika, pa je većina njih dopunjuje hranom koju dobijaju od kuće u paketima. Vreme između obroka je odgovarajuće. Ograničenje u ishrani vezano za verske razloge se uvek poštuju. Porodice osudjenika redovno šalju i imaju pravo na slanje paketa sa hranom ali koja je fabrički upakovana. Hrana u KPZ-u je neukusna, mlečnih proizvoda, salata i povrća gotovo da nema. Praznični jelovnici postoje i obično se radi o obilnijem likvalitetnijem obroku.

*** Intervjuisani zaposleni su rekli da je hrana za osudjenike uravnotežena i obroci su vremenski dobro raspoređeni. Poštuju se zahtevi u ishrani vezani za verske običaje i praznike. Za osudjenike koji rade težak fizički posao (npr. istovar 5 tona brašna) obezbeđuje se dopunska hrana, pojačan obrok. U paketima koje dobijaju ne sme biti domaće hrane. Pri poseti porodica zatvoreniku sme da donese ali takodje samo propisanu hranu.

Važno je napomenuti da zaposleni kada rade subotom, nedeljom i praznikom i u smeni posle 17h, tokom svoje smene koja traje 12 sati ostaju potpuno bez hrane. Društvena ishrana tada ne radi a unošenje hrane spolja je strogo zabranjeno.

Materijalna pomoć i higijenski paketi

(Romi)

* Trećina od svih intervjuisanih Roma je siromašnog imovnog stanja i njihove porodice primaju socijalnu pomoć. Dvojica ispitanika uopšte nemaju porodicu. S obzirom da su siromašnog stanja ne primaju pakete redovno.

Higijenski paket koje obezbeđuje ustanova na zahtev, je tražio jedan od intervjuisanih i nije ga dobio. Drugi ispitanik misli da, ako dobija pakete od kuće, ne može da dobije i higijenski paket od ustanove, a bio bi mu potreban. Ova grupa ispitanika je navela da postoje i drugi osuđenici koji ne primaju pakete od kuće, lošeg su materijalnog stanja i ne dobijaju higijenske pakete od ustanove.

Opšte mišljenje ispitanika iz ciljnih i kontrolnih grupa je da hrana u KPZ Niš uglavnom zadovoljava količinski, ali ne i kvalitetom. Smatraju da je izražen nedostatak mleka, mlečnih proizvoda, salata i voća.

Posebni zahtevi u ishrani uslovljeni verskim razlozima poštuju se u potpunosti.

Osudjenici sa invaliditetom, bez obzira na vrstu i stepen invaliditeta koji imaju, (sem osudjenika koji nema nogu i nalazi se još uvek u prijemnom odeljenju) smešteni su u sobe na spratovima različitih objekata.

Dvojici slepih obroke donose u sobu i drugi osudjenik ih hrani. Intervjuisani sa fizičkim invaliditetom, otežanim kretanjem, da bi konzumirali obrok moraju da odu u trepezariju na doručak, ručak i večeru.

Slepi se kreću isključivo uz pomoć drugih osudjenika.

Slepi se kupaju, tuširaju i briju uz pomoć drugog osudjenika

Obojica slepih osudjenika koriste higijensko pomagalo koje prazni drugi osudjenik svojevolejno.

Svi ovi osudjenici su smešteni na lako dostupan prvi krevet.

Intervjuisani zaposleni smatraju da je hrana za osuđenike kvalitetna i da sadrži meso, salate, mleko i mlečne proizvode u količinama propisanim zakonom.

Navode da zaposleni kada rade subotom, nedeljom i praznikom i radnim danom u smeni posle 17 časova, ostaju potpuno bez hrane jer kuhinja tada ne radi, a unošenje hrane spolja je zabranjeno.

II/ Identifikovanje proceduralnih nedostataka usled kojih može doći do diskriminacije osuđenika pripadnika manjinskih grupa (u širem smislu)

(*) Odgovori intervjuisanih osuđenika/ ciljne grupe poseta

(**) Odgovori kontrolne grupe

(***) Odgovori zaposlenih

a) Disciplinski postupci protiv osuđenog lica i pravna pomoć

(Bošnjaci/ Muslimani)

* U pogledu disciplinskih postupaka protiv osuđenika, intervjuisani osuđenici protiv kojih je ovakav postupak vođen, smatraju da su njihova prava u postupku uglavnom poštovana ali uz značajne izuzetke. U tom smislu, najveći uočeni nedostatak je da ovim licima nije ostavljeno dovoljno vremena za pripremu odbrane, niti su obavješteni da imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć pravnika iz KPZ.

Utisak članova tima koji su intervjuisali osuđenike Bošnjake je da oni, u velikoj meri, razumeju svoja prava i obaveze u toku disciplinskog postupka. Jedan od ispitanika nije siguran da zna šta je drugostepena odluka.

** Većina intervjuisanih osuđenika iz kontrolne grupe su upoznati sa pravima koja imaju tokom vođenja disciplinskog postupka. Smatraju da su im prava uglavnom poštovana, s tim da pojedini ispitanici nisu znali da imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć iz KPZ-a. Manji broj osuđenika je rekao da je dobio samo poziv prilikom pokretanja disciplinskog postupka ali ne i zahtev za pokretanje, što onemogućuje osuđeno lice da se upozna sa delom koje mu se stavlja na teret i odgovarajuće pripremi odbranu.

Većina osuđenika iz ove grupe ne koriste pravo na žalbu i kao razlog navode da nemaju poverenja u organe koji vode disciplinski postupak jer se radi o licima koja su zaposlena u Zavodu kao i licima koja su protiv njih podnela zahtev za pokretanje disciplinskog postupka. Utisak članova tima koji su intervjuisali ovu grupu je da osuđenici imaju dobro razumevanje prava i toka disciplinskog postupka.

U ovom delu istraživanja probali smo da proverimo da li kroz proceduru disciplinskih postupaka dolazi do diskriminacije osuđenika Bošnjaka, kao predstavnika manjinske grupe koja ima svoje karakteristike i zahteve svoje kulture.

Utisak je da su prepreke i problemi sa kojima se osuđenici sreću u ostvarivanju prava tokom disciplinskog postupka protiv osuđenika i ostvarivanju prava na pravnu pomoć uglavnom srodni za sve osuđenike.

Elementi potencijalne diskriminacije pretpostavljamo da se mogu nalaziti u češćem korišćenju drugog pisma odnosno nedovoljno dobrom vladanju ćirilicom (jedan od ispitanika Bošnjaka nije siguran da li je kategorija kojoj pripada "B" ili "V" – on je V kategorija), što sigurno na kraju nije bez ikakvog uticaja na krajnji ishod pojedinačnog disciplinskog postupka.

Nemamo dovoljno informacija na osnovu kojih bi mogli da tvrdimo sa sigurnošću da postoje ili da ne postoje nejednaki kriterijumi prilikom vođenja disciplinskog postupka protiv pripadnika Bošnjačke nacionalnosti u odnosu na drugu osuđeničku populaciju. Isto važi i za izricanje disciplinskih mera

Jedan od intervjuisanih osuđenika je rekao da većina disciplinskih mera koje se izriču u disciplinskom postupku budu uslovna osuda ili ukor. To je zato što u OPN-u više nema mesta za primenu mere izdvajanja i jednako važi za sve osuđenike.

(Romi)

* Intervjuisani osuđenici Romi protiv kojih je vođen disciplinski postupak u KPZ, navode da nisu imali dovoljno vremena za pripremu odbrane kao i da nisu bili obavešteni o pravu na besplatnu pravnu pomoć pravnika iz KPZ. Disciplinski postupak je vođen na srpskom jeziku ali ih niko nije pitao da li taj jezik dovoljno dobro govore da bi postupak mogao biti vođen bez tumača.

** Osuđenici iz kontrolne grupe, pripadnici većinskog naroda, su naveli da im je uručen zahtev za pokretanje disciplinskog postupka kao i da su obavešteni o pravima koje imaju kao okrivljeni u tom postupku. Naveli su i da ih niko nije obavestio o pravu na besplatnu pravnu pomoć iz KPZ-a. Niko im nije objasnio sadržinu zahteva prilikom pokretanja postupka. Njihovo mišljenje je i da su prava koja trenutno imaju u postupku samo formalna, jer se njihova verzija događaja koji je bio povod pokretanja disciplinskog postupka nikada ne prihvata, stoga oni i ne koriste ta prava.

Među intervjuisanim Bošnjacima protiv dvojice su pokretani disciplinski postupci. Mišljenje osuđenika Bošnjaka se uglavnom poklapa sa mišljenjem pripadnika većine, s tom razlikom da su oni upoznati sa pravom na besplatnu pravnu pomoć iz KPZ-a.

(Osobe sa invaliditetom)

* Od svih intervjuisanih, samo je protiv jednog pokretan disciplinski postupak. Zbog nemogućnosti komuniciranja sa njim, bez obzira na pomoć drugog osuđenika, nismo saznali detalje pokretanja disciplinskog postupka protiv njega kao i informacije koje bi se odnosile na to kako i na koji način je on ostvario svoje pravo na odbranu. Nismo mogli da saznamo da li je, i na koji način, obavešten o optužbama protiv njega, da li mu je i na koji način pružena bilo kakva pravna pomoć i da li je njegovo saslušanje obavljeno u prisustvu ovlašćenog sudskog tumača za gluvoneme.

** Osuđenici iz kontrolne grupe su uglavnom upoznati sa osnovnim pravima koje imaju u disciplinskom postupku. Većini nije poznato da imaju pravno na besplatnu pravnu pomoć. Jedan od ispitanika koji zna da to pravo postoji ga ne koristi jer nema poverenja u pravnike iz KPZ Niš i smatra ih delom sistema koji je protiv osuđenika.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su svi osuđenici upoznati sa svojim pravima u disciplinskom postupku i da su takođe upoznati sa pravom na besplatnu pravnu pomoć od strane pravnika KPZ Niš.

(Male verske zajednice)

* Protiv intervjuisanih osuđenika iz osnovne grupe nije vođen disciplinski postupak, niti su podnosili pritužbe i žalbe na rad službenika KPZ.

** Intervjuisani osuđenici iz kontrolne grupe imaju neposredna iskustva u pogledu disciplinskih postupaka. Svima je zahtev za pokretanje disciplinskog postupka blagovremeno uručen. Osuđenik koji je nepismen navodi da mu je sadržina zahteva pročitana i objašnjena na samom disciplinskom raportu. Odgovori su podeljeni na pitanja da li su imali dovoljno vremena da pripreme odbranu i da li su dobili pouku o svojim pravima u postupku. U pogledu prava na besplatnu pravnu pomoć pravnika iz KPZ kažu da o tome nisu obavešteni. Jedan od njih kaže da, sve da je ovu pouku i dobio, pravo ne bi koristio zbog opšte klime i nedostatka poverenja koje vlada između osuđenika i zaposlenih lica.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da su svi osuđenici upoznati sa svojim pravima u disciplinskom postupku, i da se procedura i vremenski rokovi koji se odnose na pokretanje i sam tok disciplinskog postupka poštuju u KPZ-u. O istim pravima nepismeni osuđenici obaveštavaju se usmeno, i to je uglavnom obaveza vaspitača. O postojanju besplatne pravne pomoći od strane pravnika KPZ Niš, informisani su svi osuđenici.

(Albanci)

* Intervjuisani osuđenici Albanci koji imaju iskustvo sa vođenjem disciplinskog postupka protiv njih, navode da im je zahtev za pokretanje disciplinskog postupka uručen blagovremeno ali da im nije ostavljeno dovoljno vremena da pripreme odbranu osim u jednom slučaju. Disciplinski postupak u svim slučajevima je vođen na srpskom jeziku koji jedan broj ovih osuđenih lica nedovoljno dobro razume a još lošije govori. Svi su bili obavešteni o pravu na besplatnu pravnu pomoć od strane pravne službe KPZ, međutim, samo je jedan od njih to pravo i iskoristio. Utisak je ispitivača da osuđenik koji je iskoristio pravo na besplatnu pravnu pomoć nije zadovoljan kvalitetom pružene pomoći.

Ni u jednom slučaju prilikom vođenja disciplinskog postupka osuđenom licu nije ponudjena mogućnost da u postupku koristi tumača za albanski jezik.

** Ispitanici iz kontrolne grupe su odgovorili da im je prilikom pokretanja disciplinskog postupka uručen zahtev. Zahtev je svim ispitanicima bio pročitao i postavljeno im je pitanje da li su ga razumeli. Svi iz ove grupe kazu da su imali dovoljno vremena da pripreme odbranu. Poučeni su o pravima u postupku dok su svi osim jednog izjavili da nisu upoznati sa pravom na besplatnu pravnu pomoć. Postupak u svim slučajevima je vođen na srpskom jeziku. Jedan od intervjuisanih(Romske nacionalnosti koji je odrastao u Nemačkoj) je izjavio da srpski jezik slabo razume i da je nepismen. Intervjuisani su obavešteni i o pravu na žalbu ali to pravo nisu koristili jer smatraju da nema razloga za izjavljivanje jer se odluka u svakom slučaju donosi nepovoljno po osuđenog.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su svi osuđenici upoznati sa razlozima i načinom za pokretanje i vođenje disciplinskog postupka. Takođe znaju da u okviru KPZ-a postoji besplatna pravna pomoć. Zaposleni smatraju da svi osuđenici razumeju i govore srpski jezik s`tim što ga neki osuđenici razumeju malo slabije. Službenog tumača u KPZ-u nema.

Mišljenje onih intervjuisanih osuđenika iz ciljnih grupa projekta protiv kojih je vođen disciplinski postupak je da su njihova prava u postupku uglavnom i, makar formalno, bila poštovana. U pojedinim slučajevima bilo je odstupanja i to se pre svega odnosi na nedovoljno vreme za pripremanje odbrane, vođenje postupka na srpskom jeziku koji jedan broj ovih osuđenika Roma i Albanaca slabije razume, a još slabije govori, kao i na potpunu nepoznanicu za članove tima na koji način je vođen postupak protiv gluvonemog osuđenika, koji je uz to nepismen i ne služi se gestovnim jezikom.

Niko od osuđenika Roma i Albanaca nije eksplicitno pitan da li razume srpski jezik dovoljno da bi se na tom jeziku vodio postupak, niti im je ponuđena mogućnost da u postupku koriste usluge sudskog tumača za svoj maternji jezik.

Konstatacije o disciplinskom postupku koje se ne tiču direktno specifičnosti osuđenika sa invaliditetom, odnose se i na ispitanike iz kontrolne grupe u kojoj su u različitim posetama bili uključeni i Romi, Albanci i Bošnjaci kao pripadnici manjinskih naroda.

Intervjuisani zaposleni smatraju da su sva prava osuđenika u disciplinskom postupku poštovana, da svi osuđenici znaju da postoji pravo na besplatnu pravnu pomoć, da svi osuđenici govore i razumeju srpski jezik, da se sve procedure dosledno poštuju, itd...

b) Postupci po pritužbi osuđenog lica

(Bošnjaci/ Muslimani)

* Jedan broj osuđenika sa kojima su članovi našeg tima razgovarali su upoznati sa svojim pravom na podnošenje pritužbi protiv predstavnika različitih službi. Deo osuđenika koji je upoznat sa pravom na podnošenje pritužbi i osnovnim elementima procedure, je o tome saznao od drugih zatvorenika posredno ili na sopstveni zahtev. Nedostaje sistemski razrađen postupak čiji je cilj pravovremeno informisanje zatvorenika.

Neki od ispitanika su podnosili pritužbe na postupanje radnika KPZ Upravniku Zavoda i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. Kažu da ni posle dužeg vremenskog perioda nisu dobili povratnu informaciju o rezultatu pritužbe. To izaziva njihovu sumnju u mogućnost dobijanja kvalitetne a pre svega nepristrasne pravne pomoći od strane pravnika iz KPZ-a i istovremeno ih destimuliše da u budućnosti ulažu prigovore i pritužbe i u slučajevima povreda njihovih prava.

** Prvi deo kontrolne grupe osuđenika (pripadnici većinskog naroda) nisu bili obavešteni prilikom dolaska u zavod o pravu na podnošenje pritužbi na rad organa zavoda i o pravu na besplatnu pravnu pomoć. Jedan od njih, koji je imao potrebu da podnese pritužbu, se sam upoznao o postupku i načinu podnošenja. Pravo mu je omogućeno, žalio se Upravniku, Upravi za izvršenje i Ministarstvu pravde i uglavnom je dobijao odgovore. Drugi osuđenici iz ovog dela kontrolne grupe nisu imali potrebu da koriste ovo pravo ili su smatrali da nema svrhe podnositi pritužbe.

Drugi deo kontrolne grupe (Albanci) su rekli da nisu poučeni pri ulasku u ustanovu ali su informacije kasnije dobili od vaspitača i nadzornika. Ovi ispitanici nisu imali potrebu do sada da koriste pravo na pritužbu. Jedan ispitanik je koristio pravo na besplatnu pravnu pomoć.

(Romi)

* Niko od ispitanika Roma nije koristio pravo na ulaganje pritužbe na postupanje ovlašćenih lica. Na pitanje da li bi bili spremni da ovu pritužbu ulože ukoliko bi za to imali osnova, većina izričito odgovara da ne vide svrhu za podnošenje pritužbi, jer od njih nema nikakve koristi. Utisak ispitivača je da je ovakav stav zasnovan na mišljenju da ove pritužbe niko ne čita, da se nikada ne rešavaju u korist osuđenika i da samo mogu da izazovu osvetničku reakciju od strane službenih lica.

** Ispitanici iz kontrolne grupe, pripadnici većine, su izjavili da su upoznati sa mogućnošću ulaganja pritužbi na rad osoblja iz KPZ-a. Jedan od osuđenika je bio izuzetno dobro upoznat sa ovim procedurama kao i organima kojima je moguće poslati pritužbu. Reagovanje na pritužbu je, po mišljenju intervjuisanih, predugo i vrlo retko pozitivno. Jedan osuđenik je naveo da je jedna pritužba i uspela a radilo se o pripadniku službe obezbeđenja koji se vrlo grubo ponašao prilikom pretresa prostorija.

Ispitanici iz kontrolne grupe Bošnjaka su upoznati sa mogućnošću ulaganja pritužbi. Smatraju da nije u interesu zatvorenika da se previše žale i da se na njihove pritužbe ne reaguje efikasno niti se rešavaju u njihovu korist. Samo jedan od zatvorenika je naveo da bi rado koristio to pravo.

(Osobe sa invaliditetom)

* Intervjuisani osuđenici sa invaliditetom do sada nisu podnosili pritužbe na rad službenih lica KPZ Niš.

** Od ispitanika iz kontrolne grupe, samo jedan je do sada koristio neku vrstu prava na pritužbu, tako što je pismenu pritužbu predao svom vaspitaču. Nije dobio povratnu informacije o tome da li je sa pritužbom upoznat bilo ko drugi osim vaspitača i da li po toj pritužbi iko postupa.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su osuđenici upoznati sa svim svojim pravima, pa tako i sa pravima ulaganja pritužbi, kako u okviru KPZ Niš, tako drugim organima van ustanove. Na pitanje kako su osuđenici sa invaliditetom – gluvi, slepi, gluvonemi, upoznati sa načinom i pravom podnošenja pritužbi, dobijen je odgovor da su, iako bez zvaničnog tumača ili asistenata, svakako obavešteni.

(Male verske zajednice)

* Intervjuisani osuđenici iz osnovne grupe nisu podnosili pritužbe na rad službenih lica KPZ Niš, niti o načinu podnošenja pritužbi i daljem postupku imaju bilo kakva saznanja.

** Ispitani osuđenici iz kontrolne grupe nisu podnosili pritužbe protiv službenih lica. Ističu da nisu prilikom prijema u ustanovu obavešteni o svojim pravima o toku boravka u KPZ Niš a o pravu na podnošenje pritužbi uglavnom se informišu putem drugih osuđenih lica.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su svi osuđenici obavešteni o svojim pravima tokom boravka u KPZ-u i samim tim o proceduri za zaštitu svojih prava što podrazumeva i znanje o načinu podnošenja pritužbi.

(Albanci)

* Samo manji broj intervjuisanih osuđenika Albanaca je podnosio pritužbe protiv službenika KPZ. Među njima je jedan podnosio više pritužbi ali bez pozitivnog rezultata. Osnovna primedba ovog osuđenika odnosi se na odgovor koji je dobio od Uprave zavoda na svoju pritužbu a koji je neobrazložen i očigledno napisan bez upuštanja u suštinu stvari. Kao dokaz toga pokazao je ispitivaču rešenje upravnika KPZ koje je napisano na 3 kucane strane od kojih se obrazloženje sastoji od tri rečenice u jednom pasusu. Ovde treba navesti da predmetno rešenje u stvari predstavlja odgovor na dve pritužbe poimenično navedene u izreci rešenja, tako da je na ovaj način obrazloženje još paušalnije i opštije nego što izgleda u prvom trenutku obzirom da je nejasno kako jedno isto obrazloženje može biti korišćeno za dve potpuno različite stvari. Pored toga, u posedu ovog osuđenika je pismeno izjašnjenje vaspitača kojim ga obaveštava da je upravnik do daljnjeg stopirao svaki molbeni raport i nadležnost za odlučivanje po pritužbama preneo na načelnike službe što je na snazi i u momentu vođenja razgovora sa osuđenikom.

** Intervjuisani iz kontrolne grupe su rekli da nisu obavešteni o svojim pravim na odsluženju kazne zatvora od strane zaposlenih KPZ-a, već da su između ostalog o pravu na pritužbu saznali od drugih osuđenika. Jedan intervjuisani je zahtevao molbeni raport kod Upravnika koji se do dana posete nije ostvario. Takođe, jedan od intervjuisanih se pritužbom obratio jednom od načelnika, međutim, još uvek nije dobio odgovor.

Svi postupci po pritužbi se vode isključivo na srpskom jeziku. Jedan od intervjuisanih koji je napismen i slabo poznaje srpski jezik i za pisanje pritužbe se morao obratiti drugim osuđenim iz sobe.

Intervjuisani nisu znali da u postupku za podnošenje pritužbi imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć pravnika iz KPZ-a. Takođe nisu znali da imaju pravo podnošenja pritužbi Upravi za izvršenje krivičnih sankcija.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su svi osuđenici upoznati sa postupcima ulaganja pritužbi i da su postupci po pritužbi u skladu sa zakonom. Ukoliko osuđenik ima dodatna pitanja, odgovore uvek može da dobije od svog vaspitača. Vrlo je česta pojava da se osuđenici međusobno informišu o svim proceduralnim pitanjima.

Jedan broj osuđenika upoznat je sa pravom na podnošenje pritužbi i osnovnim elementima procedure. Neki od ispitanika su pritužbe na rad službenih lica KPZ podnosili upravniku i direktoru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i nisu zadovoljni brzinom dobijanja odgovora, ni rezultatom (nijedan slučaj nije rešen u korist podnosioca).

Odgovori ispitanika iz kontrolne grupe se uglavnom slažu sa odgovorima ispitanika iz ciljnih grupa projekta, uz dodatak da je jedan osuđenik iz kontrolne grupe znao za slučaj da je jedna pritužba na rad službenika KPZ pozitivno rešena.

Intervjuisani zaposleni smatraju da su svi osudjenici obavešteni o svojim pravima tokom boravka u KPZ-u i samim tim o proceduri za zaštitu svojih prava što podrazumeva i znanje o načinu podnošenja pritužbi.

c) Napredovanje kroz kategorije

(Bošnjaci/ Muslimani)

* Veći broj intervjuisanih iz ove grupe kaže da nije prilikom prijema u KPZ obavešten o uslovima i kriterijumima za napredovanje kroz kategorije, već su ove informacije prikupljali od drugih lica tokom izdržavanja kazne. Svi znaju u kojoj su kategoriji, koja kategorija bi bila sledeća ukoliko napreduju, kao i koje su prednosti te kategorije u odnosu na predhodnu. Smatraju da uslovi koje treba ispuniti za napredovanje u sledeću kategoriju nisu dovoljno jasni i svima jednako dostupni i da se često susreću sa situacijom u kojoj neki drugi osuđenici daleko brže a bez osnova (po mišljenju intervjuisanog), napreduju kroz kategorije.

** Veći broj osuđenika kontrolne grupe je izjavio da su sa pravilima o napredovanju kroz kategorije upoznati prilikom prijema u Zavod ili kasnije, od strane vaspitača. Uglavnom poznaju kategorije i kriterijume koje treba ispuniti da bi napredovali u narednu, bolju kategoriju. Izražavaju sumnju u objektivnost primene kriterijuma za napredovanje u slučaju pojedinih osuđenika. Upoznati su i sa razlozima koji mogu sprečiti napredovanje. Dostupnost i razumljivost je identična sa odgovorima ciljne grupe Bošnjaka.

Oko polovine od ukupnog broja zatvorenika Bošnjaka su smešteni grupisani u sobe u paviljonu C. Pored Bošnjaka u ovom paviljonu je grupisan i veći deo od ukupnog broja zatvorenika Albanaca a ima i osuđenika Roma.

Paviljon ``C`` je u veoma lošem materijalnom stanju. Najveći problem je što najčešće nema tekuće vode zbog nedovoljnog pritiska u instalacijama iz čega proističu izuzetno loši higijenski uslovi. Kada nema vode iz instalacija koristi se voda iz napunjenih buradi (toaleti, osnovna higijena osuđenika). Bojlери najčešće ne rade i u slučajevima kada vode ima. Tekuća voda je preduslov održavanja higijene, što je posebno važno kada je broj osuđenika dovoljno iznad gornje granice smeštajnog kapaciteta zatvora. U ostalim paviljonima ima tekuće vode.

(Romi)

* Skoro svi ispitanici Romi znaju koja su trenutno kategorija i u koju kategoriju mogu da napreduju. Kao uslove za napredovanje većina ispitanika navodi dobro ponašanje i nevođenje disciplinskih postupaka protiv njih. Istovremeno, jedan manji broj, kao značajan uslov za napredovanje kroz kategorije navode obavezu "cinkarenja". Većina intervjuisanih Roma se u sadašnjoj kategoriji nalazi duže od godinu dana a jedan preko dve godine. Ovi ispitanici navode da nisu upoznati sa razlozima zbog kojih u ovom vremenskom periodu nisu napredovali kroz kategorije.

** Samo jedan od ispitanika iz kontrolne grupe, pripadnika većine, je bio dobro upoznat sa uslovima i kriterijumima za napredovanje kroz kategorije. Ostali osuđenici su bili vrlo slabo upoznati i dali su odgovor da je uslov za napredovanje čist karton. Dobro su poznavali koje sve kategorije postoje, u kojoj se kategoriji sada nalaze, koja je sledeća bolja kategorija i koje će pogodnosti dobiti u slučaju napretka u sledeću kategoriju. Smatraju da je dobro poznavanje uslova i kriterijuma za napredovanje bespotrebno, jer ono zavisi od slobodne procene vaspitača i drugih koji o tome odlučuju. Stoga i nemaju nadu da će preći u bolju kategoriju i ne vide razlog da se ponašaju na način koji bi im omogućio napredovanje.

Ispitanici iz kontrolne grupe Bošnjaka su od strane vaspitača upoznati o uslovima i kriterijumima za napredovanje kroz kategorije. Svi znaju u kojoj se kategoriji nalaze i koja je sledeća kategorija, kao i pogodnosti koje bi dobili u slučaju napredovanja. Jedan ispitanik je izjavio da se već trinaest meseci nalazi u istoj kategoriji ali da još uvek nije ostvario pravo na napredovanje.

(Osobe sa invaliditetom)

* Petorica ispitanih osuđenika znaju u kojoj se kategoriji trenutno nalaze, a trojica ne. Jedan broj njih se ne izjašnjava da im je poznato koja je sledeća kategorija, u koju mogu napredovati, ali su upoznati sa pogodnostima koje naredna kategorija donosi, ostali znaju. Ne znaju koje uslove treba da ispune da bi napredovali u bolju kategoriju ili kažu da znaju ali ne umeju da navedu tačno šta to znači. Ističu da su, sa izuzetkom jednog, u trenutnoj kategoriju u dužem vremenskom periodu, koji se kreće od 3 do 10 godina.

Intervjuisani osuđenici ne znaju da navedu razloge iz kojih ne napreduju kroz kategorije u dužem vremenskom periodu. Osuđenik koji je napredovao u toku prošle godine, u podkategoriji, predstavlja izuzetak.

** Svi intervjuisani osuđenici iz kontrolne grupe dobro poznaju sistem za napredovanje kroz kategorije. Znaju u kojoj se kategoriji trenutno nalaze, koji su kriterijumu za napredovanje u sledeću kategoriju, kao i koje pogodnosti sledeća kategorija donosi.

*** Intervjuisani zaposleni smatraju da su osuđenici uredno obavešteni i upoznati sa mogućnostima napredovanja kroz kategorije i pogodnostima koje naredna kategorija donosi. Za dodatna pitanja mogu se uvek obratiti svom vaspitaču.

Na set istih pitanja koja se odnose na način na koja su invalidna lica, slepa, gluva, gluvonema, upoznata sa mogućnostima napredovanja kroz kategorije i pogodnostima koje naredna kategorija donosi, dobili smo odgovore da nema sistemskog rešenja u smislu zvaničnog tumača, već se nekako snalaze da ih obaveste. Obično to ide preko osuđenika koji je dobrovoljno preuzeo obavezu da pomaže osuđeniku sa jednim od gore navedenih invaliditeta koji otežavaju ili sasvim onemogućavaju verbalnu komunikaciju.

(Male verske zajednice)

* Svi intervjuisani osuđenici iz osnovne grupe dobro poznaju uslove i kriterijume za napredovanje kroz kategorije. Dobro znaju u kojoj su sada kategoriji, u koju sledeću mogu napredovati i koje su prednosti sledeće kategorije u odnosu na sadašnju. Dvojica od ovih osuđenika, bez obzira što dobro poznaju sistem napredovanja kroz kategorije, ističu da saznanja o tome nisu dobili od službenih lica KPZ-a, već od drugih osuđenika. Jedan od intervjuisanih osuđenika kaže da ne zna zašto ne napreduje u sledeću kategoriju.

** Osuđenici iz kontrolne grupe uglavnom poznaju sistem za napredovanje kroz kategorije. Svi znaju u kojoj su kategoriji i koja je sledeća kategorija u koju mogu da napreduju. Jednom od njih nisu poznate prednosti sledeće kategorije niti je o tome obavešten prilikom prijema od strane službenih lica. Svi su u sadašnjoj kategoriji duže od 6 meseci a jedan duže od dve godine. Samo jedan od njih je upoznat sa razlozima za nenapredovanje.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da su svi osuđenici obavešteni od strane službenih lica (vaspitača, nadzornika, komandira) o uslovima i kriterijumima za napredovanje kroz kategorije. Takođe su upoznati sa tim koja prava i obaveze proizilaze iz razvrstanosti u svaku od kategorija, kao i sa razlozima za nenapredovanje u sledeću kategoriju.

(Albanci)

* Svi intervjuisani osudjenici Albanci znaju u kojoj se trenutno kategoriji nalaze, u koju sledeću kategoriju mogu napredovati s`tim da na pitanje o uslovima za napredovanje daju različite odgovore. Kao uslove za napredovanje navode dobro ponašanje ali jedan od njih navodi da je uslov za napredovanje`dati pare vaspitaču`.

Svi osudjenici Albanci sa spiska dobijenog od Uprave KPZ pre posete (ukupno 30 osudjenika), osim jednog, se nalaze u dve najniže kategorije (V2 i V1). U najnižim kategorijama nalaze se i duže od godine dana bez ikakvog obrazloženja zbog čega ne napreduju kroz kategorije kad za to ispunjavaju uslove.

** Intervjuisanima iz kontrolne grupe su najčešće vaspitači objasnili uslove i kriterijume za napredovanje kroz kategoriju. Znaju koje kategorije postoje i u kojoj su kategoriji. Neki od njih smatraju da je način za napredovanje kroz kategorije `cinkarenje I podmičivanje`, dok drugi navode `cist karton`, odnosno odsustvo kažnjavanja za disciplinske prestupe. Smatraju da vaspitači nedovoljno rade sa njima, da ima previše osudjenika na jednog vaspitača i da se oni često menjaju. To dovodi do pogrešnih procena napredovanja osudjenika u resocijalizaciji.

*** Intervjuisani zaposleni kažu da su svi osudjenici upoznati sa potrebnim uslovima koje treba da ispune, odnosno sa kriterijumima za prelazak u sledeću kategoriju. Jedan zaposleni smatra da se radno angažovanje, kvalitet rada i zalaganje na radu radno angažovanih osudjenika ne uzima dovoljno u obzir kao važan faktor za napredovanje kroz kategorije.

Svi ispitanici iz ciljnih grupa projekta znaju u kojoj su trenutno kategoriji i u koju kategoriju mogu da napreduju. Kod uslova za napredovanje postoji razlika u tome što većina ispitanika pored zakonskih uslova, koje slabije poznaju, kao uslov za napredovanje kroz kategorije navode saradnju sa službenim licima na razne načine. Oni koji ne napreduju kroz kategorije i po nekoliko godina nisu nikada dobili obrazloženje za to.

Izražena je pojava da se Romi i, naročito, Albanci nalaze dugi vremenski period bez obrazloženja u dve najniže kategorije, iako se ova činjenica teško može objasniti brojem disciplinskih postupaka protiv osuđenika iz ove dve grupe.

Ispitanici iz kontrolne grupe daju odgovore identične onima koje daju ispitanici iz ciljnih grupa projekta.

Intervjuisani zaposleni kažu da su svi osudjenici obavešteni od strane službenih lica (vaspitača, nadzornika, komandira) o uslovima i kriterijumima za napredovanje kroz kategorije. Takođe su upoznati sa tim koja prava i obaveze proizilaze iz razvrstanosti u svaku od kategorija, kao i sa razlozima za nenapredovanje u sledeću kategoriju.

III/ Uticaj ljudskog faktora: Identifikovanje predrasuda i kako se mogu manifestovati (izmedju osudjenika pripadnika manjinskih grupa u širem smislu i ostalih osudjenika i izmedju osudjenika iz projektnih ciljnih grupa i zaposlenih)

Rezultati proistekli iz odgovora ispitanika na strukturirane grupe pitanja:

Ljudski faktor / Osudjenici – osudjenici

Ispitanicima je postavljeno više grupa pitanja. Pitanja su imala cilj da odgovori daju sliku o subjektivnom osećaju osudjenika iz ciljnih grupa (u meri u kojoj su u stanju da to prepoznaju i uzimajući u obzir relevantne faktore koji određuju vrstu i kvalitet odnosa sa ostalim osudjenicima) o:

- njihovom položaju u odnosu na druge osudjenike,
- statusu u odnosu na druge osudjenike,
- kvalitetu i vrsti odnosa sa ostalim osudjenicima.

(Bošnjaci/ Muslimani)

Subjektivni osećaj osudjenika (pripadnika manjinskih grupa Bošnjaka) o odnosu sa ostalim osudjenicima uslovljen je faktorima koji su jednim delom subjektivna interpretacija objektivnih okolnosti, i drugim delom realno postojećim faktorima. Inferioran položaj u odnosu na druge osudjenike je na subjektivnom nivou. Kvalitet odnosa sa ostalim osudjenicima, karakteriše osećaj izbegavanja i ugroženosti, što za uzrok ima njihovu nacionalnu i versku pripadnost. Potkrepljenje ovakvom mišljenju osudjenika Bošnjaka je prisustvo predrasuda kod jednog broja osudjenika, koje se manifestuju kroz verbalnu agresiju koja u sadržaju ima negativne stavove prema pripadnicima bilo koje vere različite od većinski zastupljene i Muslimanske veroispovesti. Posledično osudjenici Bošnjaci sigurnost imaju samo u okviru grupe kojoj pripadaju.

(Romi)

Subjektivni osećaj osudjenika o njihovom položaju u odnosu na druge osudjenike karakteriše osećaj inferiornosti, ali i ugroženosti od konkretno finansijski jakih osudjenika koje ujedno smatraju privilegovanim. Osnovni faktor koji određuje odnos ostalih osudjenika prema njima, a koji se tumači kao dominantan, jeste upravo jak materijalni status. Uzimajući u obzir činjenicu da su osudjenici Romi veoma slabog materijalnog stanja, njihov doživljaj sopstvenog statusa i položaja u odnosu na ostale osudjenike ima elemente objektivnosti. Komparacijom odgovora kontrolne grupe (gde se osudjenici Romi nikada ne javljaju kao privilegovani ili ugrožavajući) implicitno se može pretpostavljati da su Romi, zbog siromaštva zauzeli submisivan stav tj. nastoje da se ne eksponiraju i ne privlače pažnju na sebe.

(Osudjenici sa invaliditetom)

Objektivni uslovi boravka OSI u KPZ-u određuju njihov subjektivni osećaj statusa, položaja i odnosa sa ostalim osudjenicima. Fizička odvojenost od ostalih osudjenika zbog smeštaja i odvojenost u komunikaciji, nastali zbog raznih oblika invaliditeta, uslovljava specifičnost i tačke posmatranja načina života u KPZ-u u smislu distanciranosti. Sa tog aspekta OSI problematičnim doživljavaju samo ugroženost svojih prava koja se odnose na specifičnost njihovih pojačanih potreba, a odnose se na medicinsku negu. Odnos sa ostalim osudjenicima je realno amortizovan osudjenicima koji im pomažu u svim segmentima svakodnevnog funkcionisanja, dok se osećaj ugroženosti realno javlja u domenu koji ti “pomoćnici” nisu u mogućnosti da ispune.

(Male verske zajednice)

Subjektivni doživljaj o inferiornom položaju u odnosu na druge osudjenike, nije uslovljen pripadnošću manjinskoj grupi osudjenika i baziran je uglavnom na objektivnim faktorima. Subjektivni doživljaj izbegavanja od strane ostalih osudjenika uslovljen je njihovom verskom i nacionalnom pripadnošću. Sigurnost zbog toga osećaju unutar grupe kojoj pripadaju. Značaj različitosti u pogledu verske i nacionalne pripadnosti u njihovom subjektivnom doživljaju pojačava se mišljenjem da su njihova prava ugrožena upravo iz navedene različitosti – verske i nacionalne.

(Albanci)

Položaj osudjenika Albanaca u odnosu na druge osudjenike, po njihovom subjektivnom osećaju, određuje nacionalna pripadnost. Izbegavanje od strane ostalih osudjenika i dominantan osećaj ugroženosti, naročito fizičke, uslovljen je njihovom različitošću u pogledu verske i nacionalne pripadnosti. Indikativno je da osudjenici Albanci navode postojanje stereotipnog mišljenja, da Albanci i Srbi ne treba da se druže i da se tom stereotipu ne treba suprotstavljati. Posledično sigurnost osećaju samo unutar grupe kojoj pripadaju, i na taj način se pravi dodatno psihološko distanciranje.

Zaključak: Različitošću po bilo kom osnovu razvija senzibilnost u tom pogledu jer tu različitošću ispitanici doživljavaju kao slabost i kao uzrok njihovog, po subjektivnom doživljaju, inferiornog položaja. Manifestuje se kao osećaj da su privilegovani oni osudjenici od kojih su oni sami različiti. Subjektivni osećaj se poklapa sa realnim stanjem u nekim slučajevima.

Ljudski faktor / Osudjenici – zaposleni

Pitanja su imala za cilj da iz odgovora tim CLJPNis sazna kakav je subjektivni osećaj osudjenika iz ciljnih grupa o eventualnoj uslovljenosti odnosa zaposlenih prema njima njihovom pripadnoscu manjinskoj grupi i da li to mogu da potkrepe primerima.

(Bošnjaci/ Muslimani)

Osudjenici Bošnjaci nemaju subjektivni osećaj povrede njihovih prava od strane zaposlenih, niti su uočeni negativni stavovi zaposlenih u odnosu na Bošnjake.

(Romi)

U odnosu na zaposlene osudjenici Romi ne osećaju se ugroženo. Međutim, komparativnom analizom (odgovora osudjenika Roma i osudjenika kontrolne grupe) može se zaključiti da Romi ne prepoznaju suptilnije oblike negativno izraženih stavova (kroz verbalnu agresiju) kao agresivnost, ili strah od posledica stvara otpor da o tome govore. Kod zaposlenih nije uočeno postojanje negativnih stavova u odnosu na osudjenike Rome.

(Osudjenici sa invaliditetom)

OSI jedinu vrstu ugroženosti od strane zaposlenih doživljavaju u pogledu neispunjenja pojačanih potreba nastalih usled raznih oblika invaliditeta, (odnose se na specifičnu medicinsku zaštitu) i pri tome ne smatraju da je uzrok tome njihova pripadnost manjinskoj grupi. Objektivno stanje u KPZ – u ovaj subjektivni osećaj stavlja u nivo objektivnog.

Kod zaposlenih nisu uočeni negativni stavovi u odnosima prema osobama sa invaliditetom, međutim istovremeno zaposleni ne prepoznaju OSI kao osudjenike koji su u težem položaju od drugih što govori o njihovoj indiferentnosti i indirektno o negativnim stavovima.

(Male verske zajednice)

Osudjenici pripadnici MVZ, nemaju subjektivni osećaj koji govori o uskraćenosti ili ugroženosti njih lično i njihovih prava uopšte i kao pripadnika manjinske grupe osudjenika.

Kod zaposlenih nije uočeno postojanje negativnih stavova u odnosu na osudjenike pripadnike MVZ.

(Albanci)

Sa tačke gledišta odnosno subjektivnog doživljaja osudjenika Albanaca, odnos zaposlenih prema njima određen je njihovom nacionalnom pripadnošću. Navedeni su indikatori negativnog stava zaposlenih u odnosu na osudjenike Albance, koji se manifestuju u ponašanju a odnose se na ignorisanje zahteva i odlaganje pomoći. Takođe je dominantno mišljenje osudjenika Albanaca da su ugrožena njihova prava kao pripadnika manjinske grupe osudjenika čiji direktan uzrok vide u karakteristici svoje manjinske grupe odnosno nacionalne pripadnosti.

Kod zaposlenih nisu uočene predrasude u odnosu na osudjenike Albance.

Zaključak:

Kod velike većine zaposlenih nije uočeno postojanje negativnih stavova i predrasuda u odnosu na osudjenike pripadnike manjina. Evidentna je razlika između navedene pozitivne orijentacije zaposlenih i osećanja osudjenika o odnosu između osudjenika i zaposlenih a koje govori o postojanju negativnih stavova kod zaposlenih koje se manifestuje na različite načine i na različitim nivoima, odnosno verbalnom i ponašajnom.

IV/ Prepoznati sistemski i proceduralni nedostaci

1) Osudjenici Bošnjaci:

Kao sistemski nedostatak u toku disciplinskog postupka možemo identifikovati nepostojanje mogućnosti vođenja postupka uz korišćenje latiničnog pisma, koje je znatno lakše za razumevanje zatvorenicima bosnjačke manjine.

(Ukoliko osudjenik zatraži da dobije dokumentaciju na latinici i to mu bude odobreno, kako to utiče na ukupno vreme koje ima na raspolaganju?)

Gotovo bez izuzetka ili sa malim izuzecima osudjena lica u KPZ nisu detaljno obavještena o svojim pravima i obavezama za vreme izdržavanja kazne. Tokom boravka osudjena lica nisu uvek u mogućnosti da budu upoznata sa kućnim redom i pravilima ponašanja uz detaljnu proveru da su ih i razumeli.

Uočen je sistemski nedostatak minimuma materijalnih mogućnosti za verske obrede.

Odvajanje kategorija zatvorenika: Potencijalno, problemi mogu proisteći i iz odvajanja različitih kategorija zatvorenika (iz razloga bezbednosti, nacionalne netrpeljivosti ili drugih razloga), pošto nije regulisano pravilnicima već se zasniva na proceni uprave zavoda.

2) Osudjenici Romi:

Uočeni nedostatak u disciplinskom postupku je to što se nigde ne utvrđuje da li Romi poznaju srpski jezik uopšte ili dovoljno dobro, da bi mogli ravnopravno učestvovati u postupku. Ovu činjenicu je nužno utvrditi pre početka postupka.

Prilikom prijema u ustanovu nedostaje sistematizovano utvrđivanje socijalnog ekonomskog statusa osuđenika, na osnovu čega bi, onima za koje je utvrđeno da su slabog imovnog stanja, bilo planirano i ostvarivano obezbeđivanje higijenskih paketa ili druge odgovarajuće pomoći za sve vreme izdržavanja kazne, bez podnošenja zahteva.

Nedostaju sistemski planirane i sprovedene mere pozitivne diskriminacije u obezbeđivanju posla siromašnima, za koje imaju odgovarajuće kvalifikacije.

3) Osudjenici sa invaliditetom:

Nedostatak procedura kojima se sprovodi angažovanje prevodioca za gestovni govor u procesu koje osudjenik prolazi u postupku prijema.

Nedostatak procedure kojom se sprovodi zakonom predviđeno angažovanje prevodioca, u bilo kojoj fazi osudjenikovog izdržavanja kazne, kada je to potrebno.

Nedostatak angažovanja personalnih asistenata za osobe sa invaliditetom kojima je to neophodno.

Nedostatak uslova za adekvatan svakodnevni boravak osoba sa invaliditetom u KPZ-u Niš i ogleda se u: (1) postojanju arhitektonskih barijera na prilazu najmanje sledećim objektima: ambulanti, bolnici, trepezariji, biblioteci ; (2) nepostojanju zvučne signalizacije i traka za kretanje slepih, (3) nepostojanju prakse angažovanja prevodioca za gestovni govor, (4) nepostojanju personalnih asistenata.

Nedovoljna senzibilisanost i odgovarajuća stručna osposobljenost zatvorskog osoblja za rad sa osobama sa invaliditetom.

4) Osudjenici pripadnici malih (u Srbiji, netradicionalnih) verskih zajednica:

Nedostatak evidentiranja veroispovesti osudjenika prilikom prijema.

Nedostatak razlike prilikom beleženja između veroispovesti i nacije (odnosi se na Musliman - Bošnjak).

5) Osudjenici Albanci:

Nedostatak evidentiranja materijalnog statusa osudjenika prilikom prijema u ustanovu.

Nedostatak obaveznog postojanja prevedenih tekstova ZIKSa i podzakonskih akata donetih u vezi izvršenja a posebno pravilnika o Kućnom redu tokom boravka u prijemnom odeljenju osudjenika, na albanski jezik (ali i jezike drugih nacionalnih manjina).

Nedostatak obavezne provere i konstatovanja stepena znanja srpskog jezika iz koje bi proisteklo angažovanje prevodioca za osobu koja ne govori dovoljno dobro jezik u svakoj prilici koju predviđa zakon čak i ako on to ne traži.

Nedostatak vanrednog rešenja na nivou države koje bi omogućavalo ostvarenje prava na porodične posete osudjenika sa neke teritorije u posebnom statusu (u ovom trenutku Kosovo).

V/ Analiza, komentari.....

1. Opšti:

Sa porastom broja osudjenika raste pritisak na predstavnike službe obezbedjenja, što može da dovede do prekomerne upotrebe sredstava prinude i do torture, usled nedovoljne bezbednosti (realne ili na osnovu subjektivnog doživljaja) stražara. Pripadnicima službe obezbedjenja je delegirana puna odgovornost za rad sa daleko većim brojem osudjenika nego što bi to trebalo na osnovu njihove brojčane zastupljenosti u službi i snose punu ličnu odgovornost u ovakvim (potencijalnim) slučajevima prekoračenja ovlašćenja. Istovremeno, sistem, u smislu države, koji ih stavlja u ovakvu situaciju bez njihove lične i profesionalne saglasnosti, ne preuzima bilo kakvu odgovornost.

Treba podsetiti da ni u dosadasnjem periodu prevaspitna služba, zbog ogromnog broja osudjenika po jednom vaspitacu, nije bila u stanju da ostvaruje skoro ni elementarnu komunikaciju sa osudjenicima sa kojima treba da rade.

Poštovanje verskih prava (na verski obred) vernika muslimanske veroispovesti (u KPZ Niš ili u bilo kom drugom zavodu) je obesmišljeno ako ne podrazumeva i postojanje odgovarajućih fizičko-materijalnih uslova (odgovarajuća prostorija) za obavljanje obreda.

Iskustvo monitoring tima CLJP-Niš je da osuđenici Romi iz Srbije govore i razumeju dobro srpski jezik. Od dvojice koji su živeli u Nemačkoj, jedan govori srpski, drugi jedva.

Želimo da skrenemo pažnju na Rome koji su duži niz godina proveli u zemljama zapadne Evrope i tek će stizati u Srbiju na osnovu ugovora o readmisiji. Neki od njih će verovatno biti i osuđenici. Oni najčešće ne govore srpski, već samo jezik zemlje iz koje će stići i Romski. Sada je pravo vreme kada bi trebalo osmisliti i pripremiti na koji način će im biti obezbeđena jednakost i poštovanje prava.

Nismo uspeli da iz dobijenih odgovora steknemo detaljniju sliku (iz koje je moguće dokazivanje i predlaganje odgovarajućih mera) kako je i da li je nepismenima obezbeđena ravnopravnost u postupku ulaganja pritužbi, i da li, i u kojoj meri, ostvaruju svoja prava tokom disciplinskog postupka.

Nepismenost povlači i druge prepreke u razumevanju, za čije definisanje je potrebno posebno i detaljno istraživanje.

Mogući problem disciplinskog postupka su faze postupka kojim preovladava pismena forma, prvenstveno prilikom uručivanja zahteva za pokretanje disciplinskog postupka i dostavljanja rešenja o disciplinskom kažnjavanju. Problem predstavlja da li su osuđenici koji su nepismeni u mogućnosti da se upoznaju sa sadržinom i značenjem ovih pisanih akata i kako se to garantuje.

Kod nekih od osudjenika Roma postoji problem ostvarivanja porodičnih poseta, jer njihove supruge nemaju lične karte, ni bilo kakav drugi identifikacioni dokument. Za prijavljivanje supruge u spisak osoba kojima se odobrava poseta, po zahtevu osudjenog lica, potrebno je navesti broj lične karte da bi se ta osoba identifikovala pri poseti.)

Izraz "osobe sa invaliditetom" označava osobe sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom onesposobljenošću, koje usled društvenih ili drugih prepreka nemaju mogućnosti ili imaju ograničene mogućnosti da se uključe u aktivnosti društva na istom nivou sa drugima, bez obzira na to da li mogu da ostvaruju pomenute aktivnosti uz upotrebu tehničkih pomagala ili službe podrške. (Izvor: Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom Republike Srbije)

Vrste invaliditeta:

- 1.Fizički** (osobe korisnici /ce kolica , osobe koje se otežano kreću)
- 2.Senzorni** (osobe ostećenog sluha, osobe oštećenog vida)
- 3.Sa teškoćama u učenju** (osobe ometene u mentalnom razvoju, osobe sa autizmom).

Ne bi trebalo da je neophodno da postoji zvanični službeni dokument o proglašenju lica za invalidno ako se ta osoba više godina npr. otežano kreće, da bi bio smešten u prostoriju u prizemlju.

Do kršenja odredaba ZIKSa i Pravilnika o disciplinskim prestupima dolazi ukoliko je disciplinski postupak prema gluvonemom osudjeniku vodjen bez prisustva ovlašćenog sudskog tumača za gestovni jezik.

Za odgovarajuće sprovođenje zakona koji reguliše boravak, prava i obaveze osudjenika tokom izdržavanja kazne je, pored odgovarajuće senzibilisanosti, neophodno i dodatno obrazovanje za zaposlene u ustanovama o do sada dostignutim standardima u Srbiji, kao i o međunarodno prihvaćenim standardima iz ove oblasti. Ova znanja podrazumevaju kvalitativno različite i nove sadržaje u odnosu na znanja koja su stečena u vreme kada su se zaposleni školovali i diplomirali i danas već spadaju u opšte obrazovanje i informisanost. Npr: antidiskriminacioni zakoni, prava manjina u širem smislu, rodna ravnopravnost, mere za smanjenje siromaštva, itd.

Pravo na slobodno izražavanje veroispovesti je garantovano Ustavom, nije suspendovano tokom izdržavanje kazne i obuhvaćeno je važećim ZIKSom (čl.113).

Jedno od pitanja koje se gradjanima postavlja tokom opšteg popisa stanovništva je i pitanje o veroispovesti. U okviru ovog prava na slobodno izražavanje veroispovesti nalazi se i pravo da se na to pitanje ne odgovori kao i da se bude ateista.

Način na koji se sada vodi evidentiranje lica koja izdržavaju kaznu zatvora a u kojoj se ne identifikuje njihova verska pripadnost, kao obavezan podatak, dovodi do faktičkog umanjenja mogućnosti uživanja prava na veroispovest a ne do sprečavanja diskriminacije pripadnika neke od konfesija.

Odgovori dvojice različitih osudjenika na pitanja o zanimanju i delu za koje su osuđeni:“Radio sam u trafici”, “Radio sam trafike”.

Na osnovu ličnog uvida ispitivača u više odluka po pritužbi može se zaključiti da se i dalje ova rešenja pišu šablonski, uopšteno, bez upuštanja u suštinu problema i bez izuzetka na štetu podnosioca – osudjenog lica. Takođe, nije u skladu sa procesnim pravilima upravnog postupka da se o dva odvojena i različita pravna osnovu rešava istom odlukom uz zajedničko, vrlo kratko i nedovoljno obrazloženje, što se dogodilo u najmanje jednom slučaju u koji je tim Centra imao uvid.

Ukoliko kao pravilo postoji konstatacija jednog od intervjuisanih zaposlenih da se povreda koju službenom licu nanese osudjeno lice ne tretira kao povreda na radu i ne omogućava pravo na nadoknadu po osnovu prava iz radnog odnosa smatramo da takva praksa nije u skladu sa važećim zakonima koji se odnose na ovu oblast i predstavlja diskriminaciju službenih lica KPZ u vidu uskraćivanja prava iz radnog odnosa. Ovo tim pre što se prava u pogledu povrede nastale usled napada osuđenog lica, mogu uporediti sa povredama nanetim pripadniku MUP, u kom slučaju se to tretira kao povreda na radu, uz automatsko podnošenje krivične prijave protiv odgovornog lica za krivično delo napad na službeno lice u vršenju dužnosti.

Sva osudjena lica, bez obzira na poreklo, prebivalište i državljanstvo, prema ZIKS imaju jednaka prava uključujući i pravo na ostvarivanje kontakata sa porodicom što uključuje i pravo na posete. Uočena je, međutim, situacija prema kojoj se licima čiji srodnici izdržavaju kazne zatvora u KPZ Niš, a koji poseduju dokumenta izdata od strane UNMIK, ne dozvoljava prelazak administrativne linije prema Kosovu i Metohiji, kretanje i boravak, pa samim tim nema ni mogućnosti za posete osuđenim licima koji služe kaznu u KPZ Niš. Ovo je tim pre neshvatljivo utoliko što UNMIK administracija vrši nadležnosti na osnovu rezolucije 1244 UN, koju Republika Srbija u potpunosti prihvata. Stoga je neophodno na nivou iznad nivoa Uprave za izvršenje krivičnih sankcija naći prihvatljivo rešenje kojim će se sprečiti dalja diskriminacija po ovom osnovu.

Neophodna provera znanja srpskog jezika i pisma u meri dovoljnoj za svakodnevnu komunikaciju i evidentiranje te osposobljenosti u ličnom kartonu svakog osuđenika pripadnika nekog manjinskog naroda potrebna je radi izbegavanja mogućih nesporazuma do kojih usled slabijeg znanja srpskog jezika može doći u odnosu službeno lice – osuđeno lice. Jedan od osuđenih lica Albanaca je timu opisao situaciju u kojoj zbog povrede nije mogao da izvrši naredbu službenog lica koje je usled jezičke greške osuđenog lica razumelo da ovaj odbija naredjenje što je rezultiralo izdvajanjem osuđenog lica i njegovim smeštajem u odeljenje OPN (drugi paviljon).

Znanje jezika i pisma je od izuzetnog značaja u toku disciplinskog postupka protiv osuđenog lica jer samo dovoljno znanje jezika garantuje da je lice protiv koga se postupak vodi propisno upozoreno i upoznato sa svojim pravima u postupku.

Osuđenici mnogo češće nego ranije, u poslednje vreme koriste štrajk gladju kao sredstvo kojim se nenasilnim putem ostvaruje neko pravo koje im po zakonu pripada, a koje na drugi način ne mogu da ostvare. Ovo pre svega ukazuje na svojevršno ubeđenje osuđenih lica u neuverljivost i neefikasnost mehanizma zaštite njihovih prava putem podnošenja pritužbi kako unutar KPZ Niš, tako i prema Upravi za izvršenje krivičnih sankcija.

2. Komentari na statističke podatke o projektnim ciljnim grupama

Sami statistički podaci nisu deo ove knjige, već su sadržani u detaljnim izveštajima rađenim nakon svake posete. Mislimo da neke od ovih informacija mogu doprineti boljem razumevanju opšteg položaja kategorija osuđenika kojima smo se bavili.

Prema zvaničnim podacima maksimalan kapacitet KPZ Niš u smislu broja osuđenika je 1200. U smislu mogućnosti primene Evropskih zatvorskih pravila (EZP), popunjenost KPZ Niš koja se može smatrati optimalnom je 850 osuđenika. U toku trajanja projekta broj osuđenika na izdržavanju kazne u KPZ Niš je konstantno na nivou preko 1300. Kako ovaj broj ne opada ni nakon donošenja novog ZIKS, koji je predvideo konsultovanje Uprave za izvršenje krivičnih sankcija od strane suda o kapacitetu zavoda pre upućivanje osuđenog lica u svakom pojedinačnom slučaju na izvršenje kazne, jasno je da nedostaje osmišljeni kanal komunikacije kojim se zakon primenjuje u praksi.

Prema nacionalnoj strukturi osuđenih lica, pripadnici manjina u širem smislu čine oko 20% od ukupne osuđeničke populacije u KPZ Niš.

Iz zvaničnih podataka dobijenih tokom trajanja projekta vidi se da se pripadnici manjina u procentu preko 90% nalaze u dve najniže kategorije (V2 i V1), iako se iz evidencija disciplinskih postupaka nikako ne bi mogao izvesti zaključak da su osuđenici – pripadnici manjina

nedisciplinovaniji od pripadnika većine. Sledstveno kategorizaciji, pripadnici manjina su sa zanemarljivim brojem izuzetaka, smešteni u C paviljonu, dakle u paviljonu gde su fizički uslovi boravka izuzetno loši.

VI/ Preporuke i usvojene preporuke

(Poseta 1/ Bošnjaci)

Smanjiti broj smeštenih osudjenika u KPZ Niš što pre.

Omogućiti obaveštavanje o pravima i obavezama kako prilikom prijema tako i tokom izdržavanja kazne u pismenoj formi na ćirilici i latinici.

Prostorije bivše samice hitno i neodložno dovesti u prihvatljivo stanje dostojno boravka ljudi, posebno u uslovima smeštaja znatno većeg broja osudjenika nego što je kapacitet ustanove.

(Poseta 2/ Romi)

Prilikom prvog saslušanja osuđenog lica pripadnika manjske grupe u disciplinikom postupku pokrenutom protiv njega, obavezno utvrditi i konstatovati na zapisnik, da li osuđeni govori i razume srpski jezik u dovoljnoj meri da bi mogao dalje da iznosi odbranu bez prisustva tumača.

Obezbediti bolje informisanje o mogućnosti i načinu kako se dobija higijenski paket od strane zavoda.

Pojednostaviti proceduru za ostvarivanje prava na dobijanje higijenskog paketa od strane zavoda.

Obezbediti odgovarajući, savremeni, video nadzor.

(Poseta 3/ OSI)

Obezbediti opismenjavanje i obrazovanje gestovnom jeziku gluvonemih osudjenika.

Obezbediti smeštaj u prizemlju sa osudjenike koji imaju probleme sa kretanjem.

U okviru postojećih pravila i procedura obezbediti adekvatno nagradjivanje osudjenih lica koji dobrovoljno pomažu osobama sa invaliditetom, tokom boravka u KPZ.

Posebno vrednovati, u smislu dodatnog razloga za napredovanje kroz kategorije, pomoć osobama sa invaliditetom koji u ovom trenutku pružaju osudjena lica i to: Kitić Petar (ili Ilić), Goran Dimić, Dobrivoje Muratović, Robert Benić i osudjenik koji asistira Rufatu Ismailovu, čije ime nemamo.

Obezbediti pomoć sudskog tumača za pomoć osudjenim gluvonemim licima u svim fazama disciplinskog postupka, u postupku pružanja pravne pomoći uopšte kao i u postupku pritužbi unutar KPZa i organima spolja.

Obezbediti aktivnu primenu zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom kao i nacionalnih strategija koje se, na direktan ili indirektan način, bave osobama sa invaliditetom. Više o tome pogledati na sajtu <http://www.prsp.sr.gov.yu/>

Edukovati osoblje KPZa u pravcu razumevanja da bolest može uzrokovati invalidnost a da sama invalidnost nije bolest.

Postojeći video nadzor u KPZ Niš je star više od 20 godina. Pored zastarelosti, nedostaci su još i nepouzdanost u radu (slika se ``zamrzava`` i nije moguće predvideti kada će to da se desi i koliko dugo će da traje) i nedovoljna ``pokrivenost`` svih važnih tačaka sa aspekta sigurnosti, u krugu zatvora.

U uslovima ogromnog broja smeštenih osuđenika koji prelazi maximum zatvorskog kapaciteta, neophodno je što pre video nadzor zameniti novim i odgovarajućim. Uvođenjem odgovarajućeg video nadzora:

- (a) olakšao bi se rad službe obezbeđenja;
- (b) povećala bezbednost osuđenika;
- (c) olakšalo dokazivanje u disciplinskim postupcima.

(Poseta 4/ male verske zajednice)

Organizovati proizvodnju voća i povrća.

(Poseta 5/ Albanci)

Obezbediti jedan broj primeraka na latinici ZIKS-a, Kućnog reda i podzakonskih akata od važnosti za boravak i život osuđenika u zatvoru i učiniti ih dostupnim osuđenima u biblioteci.

Obezbediti primerke ZIKS-a, Kućnog reda i podzakonskih akata prevedenih na jezike nacionalnih manjina (albanski, mađjarski, rumunski, slovački) od važnosti za boravak i život osuđenika u zatvoru i učiniti ih dostupnim osuđenima u biblioteci.

Obezbediti obrok /sendvič za zaposlene, za rad tokom vikenda, praznika i posle 17h a kojima nije dozvoljeno da ponesu hranu od kuće. Kuhinja sendviče može da spremi unapred.

Zaključiti ugovore o dodatnom osiguranju zaposlenih od povrede na radu (Važi za zaposlene koji su u direktnom kontaktu sa osuđenima i za koje postoji veći rizik od povreda).

Proveriti u svakom pojedinačnom slučaju ispunjenost zakonskih uslova za napredovanje kroz kategorije onih osuđenika Albanaca koji se u istoj kategoriji nalaze duži vremenski period od vremena predviđenog zakonom.

Preporuke koje možemo shvatiti kao usvojene:

(Poseta 1)

Adaptacija jednog broja prostorija predviđenih za izvršenje disciplinske mere upućivanja u samicu je u završnoj fazi i u najskorijem roku očekuje se njihovo stavljanje u funkciju. Planirana je adaptacija preostalog broja samica, koje su takođe van funkcije do preuređenja.

(Poseta 2)

Instalacija savremenijeg video nadzora u zavodu je planirana.

(Poseta 3)

Kao mogućnost rada na opismenjavanju osuđenih lica (gluvo-nemih) planira se osposobljavanje radnika službe za tretman, koji bi, u saradnji sa specijalnom obrazovnom organizacijom prošao adekvatnu obuku.

Osuđenim licima koji ne mogu samostalno da funkiconišu, usled posebnih potreba, dodeljuje se osuđeno lice – asistent, na osnovu dobrovoljnosti i za to dobija mesečnu novčanu nadoknadu. Ova vrsta angažovanja asistenta osuđenih lica valorizluje se u oceni realizacije programa postupanja.

Protiv jednog gluvonemog osuđenog lica pokrenut je disciplinski postupak koji je odložen do obezbeđivanja sudskog tumača.

Zaključak

1. Unapred pretpostavljene oblasti aspekata zatvaranja u kojima može doći do diskriminacije, su se pokazale ispravno izabranim. Postoji mogućnost da nismo obuhvatili sve ovakve oblasti. Da se dosledno primenjuje postojeći ZIKS situacija bi bila daleko jasnija. Bilo bi mnogo lakše ustanoviti šta su sistemski i proceduralni nedostaci, a šta nedostaci i prepreke u sistemu izvršenja krivičnih sankcija u zemlji u tranziciji.
2. Poštovanje prava ne može biti podložno tumačenju onih koji su dužni da zakone sprovede, već samo aktivnom radu na primeni prava.
3. Podudarnosti u odgovorima i predstavnika ciljnih i kontrolnih grupa govori o neprimeni ZIKS-a u određenim segmentima.
4. Imamo potrebu da skrenemo pažnju na ljudski dramatičnu situaciju osuđenika sa invaliditetom, koja ne bi smela da bude uslovljena materijalnim mogućnostima KPZ, Uprave i države.
5. U uslovima ovolike prenaseljenosti zavoda, nije moguće sprovođenje delova reformskih ciljeva koji se tiču dostizanja i poštovanja evropskih standarda u oblasti zatvaranja. Trebalo bi imati u vidu amnestiju kao moguću meru koja trenutno daje rezultate.
6. Organizacija rada službi (uopšte, horizontalno i vertikalno) mora biti usaglašena sa uslovom poštovanja ljudskih prava osuđenika i ne može biti samo preuzeta iz prethodnog sistema, koji se nije zasnivao na poštovanju ljudskih prava. (zastarela instalacija – novi uređaj).
7. Tokom rada na detektovanju potencijalne diskriminacije osuđenika i načinima na koje im je uskraćeno nekog od garantovanih prava, otkrili smo niz zahteva i izazova na koje sistem zatvaranja treba da ima spreman odgovor, a proističu iz perioda tranzicije u kojem se Srbija nalazi. (Primeri: porodice osuđenika sa dokumentima izdatim od UNMIK administracije; supruge osuđenika Roma koje nemaju lična dokumenta; dodatni zahtevi koje treba obezbediti za potencijalne osuđenike koji dolaze procesom readmisije; novousvojeni zakoni, kvalitativno različiti od dosadašnjih o kojima zaposleni treba da imaju instrukcije da se odnose i na osuđenike, itd...)
8. Srbija je članstvom u Savetu Evrope preuzela obavezu poštovanja Evropskih zatvorskih pravila (EZP), koja su i evropski standard u ovoj oblasti. Sistem izvršenja krivičnih sankcija ne razlikuje se od drugih državnih institucija, već samo sada prolazi promene i usklađivanje sa evropskim standardima, koje će ostale institucije države prolaziti u nekom narednom periodu. Dobronamerne zamerke koje smo izneli su slične preprekama koje će i druge državne institucije, shodno oblasti svog delovanja, morati da reše u procesu dostizanja evropskih standarda.

VII/ Prilozi

A) Izbor članova EZP

** Evropska zatvorska pravila*

*** Komentari na preporuke REC(2006) 2, ministara država članica na evropska zatvorska pravila*

Uvod (Preporuke ministara država članica)

Zatvorski standardi odražavaju posvećenost da se zatvorenici tretiraju pravedno i nepristrasno. Potrebno je da se jasno tumače jer u stvarnosti pritisak javnosti lako može da dovede do kršenja osnovnih ljudskih prava ove osetljive grupe.

Prvi pokušaj da se takvi standardi postave u Evropi načinjen je 1973 uvođenjem Evropskih Standardnih Minimalnih Pravila za Tretman Zatvorenika i to Rezolucijom (73) 5 Saveta Evrope. Ovaj dokument je uskladio evropske uslove i dokument Ujedinjenih Nacija koji je formulisan još 1955. godine pod nazivom Standardna Minimalna Pravila za Tretman Zatvorenika.

1987. godine je izvršena potpuna revizija Evropskih Zatvorskih Pravila kako bi se, prema tekstu Savetodavnog Memoranduma, omogućilo da se "koherentnim pristupom upravljanju i tretmanu na pozitivan, realan i savremen način, obuhvate potrebe i težnje zatvorenika i zatvorskog osoblja".

Trenutna revizija ima isti opšti krajnji cilj. Kao i prethodne revizije, i ova se zasniva na informacijama iz ranijih zatvorskih standarda i na vrednostima Evropske Konvencije o ljudskim pravima. Međutim, od 1987. godine, bilo je puno razvojnih kretanja u okvirima zatvorskog prava i prakse u Evropi. Razvojne promene u društvu, kaznenoj politici, praksi zatvaranja i istraživanjima, zajedno sa pristupanjem novih zemalja članica Savetu Evrope, su značajno promenile kontekst samog upravljanja zatvorima i tretmana zatvorenika.

Ključni faktori u ovom razvoju su neprekidno rastući organ Evropskog Suda za Ljudska prava koji donosi odluke primenjujući Evropsku Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda za zaštitu osnovnih prava zatvorenika kao i standarde za tretman zatvorenika koji su određeni od strane Evropskog Komiteta za prevenciju torture i nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Ovaj razvoj je doveo do toga da Evropski Komitet za Probleme Kriminala (CDPC) poveri Savetu za Zatvorsku saradnju (PC-CP) zadatak da donese Pravila koja će biti usaglašena sa najboljom aktuelnom praksom.

Slično tome, Preporuka koja sadrži novu verziju Evropskih Zatvorskih Pravila jednako prepoznaje doprinos Evropskog Suda za Ljudska Prava i Evropskog Komiteta za prevenciju torture i nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja. Pored toga, Preporuka takođe naglašava da se nikako ne sme izgubiti iz vida princip da zatvorska kazna treba da se koristi kao poslednja moguća opcija, odnosno tzv. ultima ratio princip. Ova preporuka zahteva da se zatvorska populacija svede na najniži mogući broj.. To je sadržano u Preporuci R (99)22 koja se odnosi na prenaseljenost i uvećanje zatvorske populacije. Ova preporuka naglašava važnost toga da samo u slučajevima najozbiljnijih prekršaja treba pribegavati suspendovanju slobode. Princip „ultima ratio" bi trebalo primenjivati kako bi se ograničio pritvor kako neosuđenim tako i osuđenim zatvorenicima. U slučaju osuđenih zatvorenika, ozbiljna pažnja treba da se usmeri na razmatranje alternativnih kaznenih mera koje ne uključuju zatvor. Države bi takođe trebale da uzmu u obzir mogućnost dekriminalizacije određenih prekršaja ili ih tako klasifikuju da ne budu praćeni zatvorskim kaznama.

Od 1987. godine, ojačao je status Evropskih Zatvorskih Pravila. Sada se na njih redovno pozivaju kako Evropski Sud za Ljudska prava tako i Evropski Komitet za prevenciju torture i nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja. Nova verzija Pravila bi trebala da bude još više od pomoći ovim telima pošto odražavaju najnovije razvojne težnje u najboljim primerima iz prakse. Državni sudovi i kontrolni organi se podstiču da učine isto zbog rastućeg međudržavnog transfera zatvorenika između zemalja članica gde je neophodno imati poverenje da će zatvorenici biti dobro tretirani u zemljama u koje se šalju.

Sadašnja Pravila se odnose na pitanja koja u Pravilima iz 1987. godine nisu razmatrana. Ona teže da budu razumljiva bez da opterećuju zemlje članice nerealnim zahtevima. Došlo se do zaključka da će primena Pravila zahtevati značajan napor od nekih zemalja članica Saveta Evrope. Zemljama članicama koje modernizuju svoje zatvorske zakone Pravila nude smernice tako što zatvorskoj administraciji pomažu u odlučivanju o načinu kako da se upravlja čak i u slučajevima kada Pravila još uvek nisu u potpunosti primenjena u državnom zakonu. Pravila se odnose na mere koje bi trebalo primeniti u samom „državnom zakonu“ više nego u „državnom zakonodavstvu“ obzirom da stvaranje zakona može imati različite forme u zavisnosti od zemlje članice Saveta Evrope. Termin „državni zakon“ stvoren je kako bi obuhvatio ne samo primarno zakonodavstvo koje sprovodi parlament, već takođe i druga obavezujuća pravila i naredbe kao i zakon načinjen od strane sudova i tribunala sve dok su ove forme stvaranja zakona prepoznate od strane državnih zakonskih sistema.

Osnovni principi

2.* Lica lišena slobode zadržavaju sva prava koja im nisu zakonito oduzeta odlukom kojom se osuđuju ili kojom se zadržavaju u pritvoru.

**Pravilo 2

Ovo Pravilo dopunjuje Pravilo 1 time što naglašava da zatvorenici time što gube pravo na slobodu, ne znači da automatski gube i svoja politička, građanska, socijalna, ekonomska i kulturna prava. Prava zatvorenika su nesumnjivo ograničena gubitkom slobode ali bi trebalo da takvih daljih ograničenja bude što manje. Ova Pravila kao celina daju korake koji se mogu preduzeti kako bi se smanjile negativne posledice gubitka slobode. Svako dalje ograničenje bi trebalo da bude određeno zakonom i sprovedeno samo ukoliko je ključno za održavanje reda, sigurnosti i bezbednosti u zatvoru. Ograničavanja prava zatvorenika, do kojih može doći, se ne smeju pozivati na Pravila

4.* Zatvorski uslovi koji ugrožavaju ljudska prava ne mogu se opravdati nedostatkom materijalnih sredstava.

** Pravilo 4

Ponekad se dešava da su vlasti nekih zemalja optužene da tretiraju zatvorenike bolje nego druge pripadnike društva. Iako je ova optužba retko istinita u praksi, Pravilo 4 je osmišljeno tako da razjasni da nedostatak resursa ne opravdava državu članicu da dozvoli da se uslovi u zatvorima razvijaju na taj način da krše ljudska prava zatvorenika. Politika ni praksa, koja rutinski dozvoljava ovakva kršenja prava, nije prihvatljiva

5.* Život u zatvoru treba da bude što je moguće približniji pozitivnim aspektima života u zajednici.

** Pravilo 5

Pravilo 5 naglašava pozitivne aspekte normalizacije. Život u zatvoru ne može nikada da bude isti

kao život u slobodnom društvu. Međutim, treba sprovesti aktivne korake kako bi se stvorili uslovi što sličniji uslovima normalnog života i osigurati da ova normalizacija ne vodi dehumanizaciji zatvorskih uslova.

13.* Ova pravila primenjuju se nepristrasno, bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo uverenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

****Pravilo 13**

Pravilo 13 stavlja van zakona diskriminaciju na neopravdanim osnovama i, u skladu sa time, temeljno citira Protokol 12 na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Međutim, to ne znači da formalna jednakost treba da prevlada tamo gde bi rezultat bio suštinska nejednakost. Zaštita osetljivih grupa nije diskriminacija niti je tretman načinjen za posebne potrebe individualnih zatvorenika neprihvatljiv.

15.1* Odmah po prijemu, evidentiraju se sledeći podaci o zatvoreniku:

- a. podaci o identitetu;
- b. razlozi za zatvaranje i organ koji je doneo odluku o zatvaranju;
- c. dan i vreme prijema;
- d. popis ličnih stvari koje se predaju na čuvanje u skladu sa pravilom 31;
- e. sve vidljive povrede i pritužbe na prethodno mučenje; i
- f. u zavisnosti od pravila o zaštiti ličnih zdravstvenih podataka, podaci o zatvorenikovom zdravstvenom stanju od značaja za fizičko i mentalno zdravlje zatvorenika i drugih lica.

15.2* Po prijemu, svi zatvorenici se upoznaju sa pravilima, kako predviđa pravilo 30.

15.3* Odmah po prijemu, izdaje se obaveštenje o prijemu zatvorenika, u skladu sa pravilom 24.9.

****Pravilo 15**

Stavljanje akcenta na važnost vođenja evidencije u ovom Pravilu postoji iz istog razloga kao i kod Pravila 14. Precizno vođenje evidencije o svakom zatvoreniku bi trebalo da traje tokom njegovog celokupnog boravka u zatvoru. Pristup takvoj evidenciji bi trebalo da bude regulisan državnim zakonom kako bi se osigurala privatnost zatvorenika u skladu sa legitimnim pravima i interesima kako zatvorenika tako i države. Dobro urađena evidencija o zdravstvenom stanju zatvorenika pri prijemu u zatvor je od vitalnog značaja kao mera zaštite. Takva evidencija bi idealno trebalo da bude sačinjena posle detaljnog lekarskog pregleda. Treba podsticati zatvorske službenike da odmah evidentiraju bilo šta što ukazuje na loše zdravlje, uključujući i povrede koje bi mogle da nestanu pre nego što zatvorski lekar pregleda zatvorenika.

16.* Odmah nakon prijema:

- a. podaci o zdravstvenom stanju zatvorenika dopunjuju se lekarskim pregledom u skladu sa pravilom 42;
- b. utvrđuje se odgovarajući stepen bezbednosti za zatvorenika, u skladu sa pravilom 51;
- c. utvrđuje se pretnja koju zatvornik predstavlja po bezbednost, u skladu sa pravilom 52;
- d. procenjuju se sve dostupne informacije o socijalnom statusu zatvorenika kako bi se utvrdile njegove neposredne lične i socijalne potrebe; i
- e. u slučaju osuđenih lica, preduzimaju se neophodni koraci za realizaciju programa u skladu sa VIII Delom ovih pravila.

****Pravilo 16**

Pravilo 16 navodi određene korake koje treba preduzeti što pre nakon prijema zatvorenika. Pošto nije moguće obaviti sve u toku samog prijema zatvorenika, pitanja o kojima se treba što pre pobrinuti su ovde navedena i zaposleni u prijemnoj službi treba da ih imaju u vidu. Medicinski pregledi posebno treba da budu sprovedeni odmah, idealno bi bilo istog dana ali uvek 24 sata od prijema. Takve preglede treba sprovoditi rutinski i kada se zatvorenik ponovo prima u zatvor. Određivanje kategorije i klasifikacija sigurnosti se ne mogu se odlagati. U početnoj fazi je neophodno obratiti posebnu pažnju i na lične i zdravstvene potrebe zatvorenika. Ovo može zahtevati hitno kontaktiranje javnih zdravstvenih ustanova van zatvora. Tada se počinje i sa tretmanom i programom treninga za osuđene zatvorenike.

Upućivanje u zatvor i smeštaj

17.1* Zatvorenici se, ukoliko je moguće, upućuju u zatvore koji se nalaze u blizini njihovih domova ili centara socijalne rehabilitacije.

17.2* Prilikom upućivanja, takođe se vodi računa o zahtevima vezanim za nastavak krivične istrage, sigurnost i bezbednost i potrebu da se za svakog zatvorenika odredi odgovarajući režim.

17.3* Ukoliko je moguće, zatvorenik se konsultuje u vezi sa početnim upućivanjem ili naknadnim premeštajem u drugi zatvor.

****Pravilo 17**

Pravilo 17 naglašava značaj odgovarajućeg smeštaja zatvorenika. Odluke o smeštaju zatvorenika bi u načelu trebalo da što manje predstavljaju poteškoću za zatvorenike ili njihove porodice, uključujući i decu zatvorenika kojima je potreban pristup. Posebno je važno, kada se koriste posebne mera sigurnosti pri smeštaju zatvorenika, koristiti najblaže mere jer mere visoke sigurnosti u praksi znače dodatne poteškoće za zatvorenike. Slično tome, zatvorenike treba smestiti što bliže njihovim domovima ili mestima gde bi se najbolje ponovo integrisali u društvo, kako bi se osigurala komunikacija sa spoljnim svetom kako to Pravilo 24 zahteva. Takođe je važno razmotriti jedino relevantne kategorije kada se donose odluke o smeštaju zatvorenika. Tako, na primer, činjenica da neko služi doživotnu kaznu ne mora neizbežno da znači da taj zatvorenik mora da bude smešten u određen zatvor ili pod posebno restriktivan režim (Pravilo 7 Preporuke br. R (2003) 23 koja se odnosi na nadzor nad zatvorenicima koji služe doživotnu ili neku drugu kaznu duži vremenski period. Takođe videti: poseta Evropskog Komiteta za Prevenciju Torture Ukrajni, Septembar 2000. godine [CPT/Inf (2002)23]).

Mora se uzeti u obzir da zatvorenici imaju direktan interes da učestvuju u odlučivanju o svom smeštaju. Zato bi trebalo da budu konsultovani koliko god je to moguće kao i da se izade u susret njihovim razumnim zahtevima iako konačnu odluku nepobitno donose nadležni. Ove konsultacije bi trebalo da prethode smeštanju ili premeštaju iako to nije uvek moguće u slučaju početnog smeštaja koji se rutinski vrši u lokalnom zatvoru ili tako da odgovara potrebama kontinuiranog istražnog postupka. Ukoliko u izuzetnim slučajevima mere sigurnosti i zaštite zahtevaju da zatvorenici neizostavno moraju da budu smešteni ili premešteni pre nego što su konsultovani, to treba uraditi kasnije. U takvim slučajevima mora da postoji realna mogućnost da se odluka izmeni ukoliko zatvorenici imaju dobar razlog da budu smešteni u drugi zatvor. U skladu sa Pravilom 70, zatvorenici mogu zahtevati da ih nadležne vlasti smeste ili premeste u određeni zatvor. Oni takođe mogu koristiti iste procedure kako bi tražili preinačenje odluke o smeštaju ili premeštaju.

Tretman zatvorenika može ozbiljno biti ometen njihovim premeštanjem. Iako je transfer ponekad neizbežan i može biti u najboljem interesu zatvorenika, ipak bi trebalo izbegavati nepotrebne uzastopne transfere. Shodno tome, treba pažljivo izvršiti procenu prednosti i nedostataka

premeštanja pre nego što dođe do njegovog izvršenja.

18.1* Uslovi smeštaja zatvorenika, a naročito prostorije za spavanje, moraju voditi računa o ljudskom dostojanstvu i, koliko god je moguće poštovati privatnost i ispunjavati zahteve za održavanje zdravlja i higijene, vodeći računa o klimatskim uslovima i naročito o površini poda, zapremini vazduha, osvetljenju, grejanju i ventilaciji.

18.2* U svim objektima u kojima zatvorenici žive, rade ili se okupljaju:

- a. prozori moraju biti dovoljno veliki da omoguće čitanje i rad uz prirodno svetlo u normalnim uslovima i omoguće dotok svežeg vazduha, osim ukoliko ne postoji odgovarajući sistem za ventilaciju;
- b. veštačko osvetljenje mora da ispunjava priznate tehničke standarde; i
- c. mora da postoji sistem alarma koji omogućuje zatvorenicima da odmah pozovu osoblje.

18.3* Domaćim zakonom utvrđuju se minimalni uslovi vezani za pitanja iz stava 1 i 2.

18.4* Domaćim zakonom se utvrđuju mehanizmi kojima se sprečava kršenje minimalnih zahteva u vezi sa prenaseljenošću zatvora.

18.5* U normalnim uslovima, zatvorenici provode noć u zasebnim ćelijama, osim ukoliko je za njih bolje da prostorije za spavanje dele sa ostalim zatvorenicima.

18.6* Zatvorenici se smeštaju zajedno samo ako je to svrsishodno i ako su to zatvorenici koji mogu da se druže međusobno.

18.7* Ukoliko je moguće, zatvorenici treba da imaju mogućnost izbora pre nego što se od njih zatraži da dele sa nekim prostor za spavanje.

18.8* Prilikom smeštaja zatvorenika u određeni zatvor ili odeljenje, vodiće se računa o potrebi da se odvoje:

- a. neosuđeni od osuđenih zatvorenika;
- b. muškarci od žena; i
- c. mlađi punoletni zatvorenici od starijih zatvorenika.

18.9* Moguća su odstupanja od zahteva za odvojenim smeštajem u smislu stava 8, kako bi se zatvorenicima omogućilo da učestvuju u zajedničkim aktivnostima, s tim da se takve grupe zatvorenika uvek razdvajaju tokom noći, osim ukoliko se oni ne slože da budu smešteni zajedno, a uprava zatvora proceni da je to u najboljem interesu svih zatvorenika.

18.10* Svi zatvorenici smeštaju se u uslove sa najmanjim mogućim merama bezbednosti koje odgovaraju riziku od bekstva, povređivanja ili samopovređivanja.

** Pravilo 18

Ovo pravilo je u vezi sa smeštajem. Razvitak zakona o evropskim ljudskim pravima podrazumevao je da se pravila u vezi sa smeštajem moraju ojačati. Uslovi kolektivnog smeštaja ili tamo gde postoji preveliki broj zatvorenika mogu proizvesti nehumani ili degradirajući tretman i na taj način se kose sa Članom 3 Evropske povelje o ljudskim pravima. Ovo je sada potpuno prepoznato od strane Evropskog suda za ljudska prava u nizu odluka (videti, npr. Kalašnjikov v Rusija (appl. nr. 47095/99 æ 15/072002). Dalje, nadležni moraju uzeti u obzir posebne potrebe

zatvorenika, npr. smestiti osobu sa ozbiljnim invaliditetom u zatvor bez obezbeđivanja dodatnih pogodnosti može prerasti u nehumani ili degradirajući tretman, (Price v United Kingdom - appl. nr. 33394/96 æ 10/07/2001).

Fizički smeštaj uključuje i prostor u ćeliji ali i stavke kao što su pristup svetlosti i vazduhu. Značaj pristupa prirodnom svetlu i svežem vazduhu dat je u posebnom Pravilu 18.2 i naglašen je od strane CPT u njihovom Generalnom izveštaju [CPT/Inf (2001)16] u paragrafu. 30. Prozori ne treba da budu pokriveni ili napravljeni od neprovidnog stakla. Uočeno je da u severnoj Evropi nije uvek moguće čitati ili raditi uz prirodno svetlo tokom zime.

Pravilo 18 sadrži neke nove elemente. Prvi, Pravilo 18.3 služi da se Vlade nateraju da na neki način uvrste standarde koji mogu da se sprovedu u nacionalnim zakonima. Takvi standardi bi morali da uzmu u obzir neke šire aspekte ljudskog dostojanstva ali i one praktične kao što su zdravlje i higijena. CPT je komentarišući uslove i raspoloživ prostor u zatvorima započeo sa postavljanjem nekih minimalnih standarda. Oni podrazumevaju 4m² za zatvorenike u zajedničkom smeštaju i 6m² za zatvorsku ćeliju. Ovi minimumi se ipak odnose na šire analize specifičnih zatvorskih sistema, uključujući i studije u vezi sa tim koliko vremena zatvorenici zapravo provode u svojim ćelijama. Ove minimume ne bi trebalo posmatrati kao normative. Iako CPT nikada nije direktno postavio ove normative, postoje indicije da oni podrazumevaju 9-10m² kao poželjnu veličinu ćelije za jednog zatvorenika. Ovo je oblast u kojoj bi CPT mogao da da svoj doprinos nadograđujući se na već postojeće u vezi s ovim. Ono što je potrebno jeste detaljna procena koja je veličina ćelije potrebna za smeštaj različitog broja ljudi. Prilikom određivanja odgovarajuće veličine ćelija mora se obratiti pažnja i na broj sati koje zatvorenici provode zaključani u ćelijama. Čak i za one zatvorenike koji provode dosta vremena van svojih ćelija, mora da postoji jasan minimum prostora koji ispunjava standarde ljudskog dostojanstva.

Još jedna važna novina jeste pravilo 18.4 koje se odnosi na nacionalne strategije koje su deo zakona i koje se tiču prenaseljenosti zatvora. Populacija u zatvorima je koliko proizvod rada sistema krivičnog prava toliko i stope kriminala. Ovo se mora uzeti u obzir i u opštim strategijama sistema krivičnog prava i u posebnim pravilima koja se odnose na to šta se dešava kada zatvorima preti opasnost od prenaseljavanja, koje će rezultirati neuspelom da se ispune minimalne norme koje su od vlada zahtevane pravilnikom 18.3. i 18.4. Pravilo ne daje odrednice kako smanjiti prenaseljenost. U nekim zemljama, na primer, novi prijem zatvorenika je ograničen ili čak stopiran kada se dostigne maksimalni kapacitet. Zatvorenici čija produžena sloboda ne predstavlja opasnu pretnju javnosti, stavljaju se na listu čekanja. Strategija za bavljenje problemom prenaseljenosti zahteva određivanje maksimalnih kapaciteta za sve zatvore. Preporuku 99(22) Komisije ministara o prenaseljenosti zatvora i rastu zatvorske populacije trebalo bi uzeti u obzir i kada se izrađuju sveobuhvatne strategije i nacionalna pravila kako bi se sprečilo prenaseljavanje zatvora.

Pravilo 18.5 se vezuje za princip jednokrevetnih ćelija, koje posebno za zatvorenike na dugim zatvorskim kaznama i doživotne zatvorenike, predstavljaju njihove kuće, iako se ono ne sledi baš uvek. (Pravilo 96 naglašava da se taj princip primenjuje i na pritvorenike). Neka odstupanja od ovih pravila su, prosto, načini za rešavanje prenaseljenosti i nisu prihvatljiva kao dugoročna rešenja. Postojeća arhitektura zatvora, zajedno sa drugim faktorima, takođe može otežati smeštaj zatvorenika u jednokrevetnim ćelijama. Ipak, prilikom izgradnje novih zatvora, trebalo bi uzeti u obzir zahtev za smeštaj u jednokrevetnim ćelijama.

Pravilo prepoznaje da interes zatvorenika može zahtevati odstupanje od pravila za smeštaj u jednokrevetne ćelije. Važno je naglasiti da je ovaj izuzetak ograničen na slučajeve gde bi zatvorenici imali dobrobit od zajedničkog smeštaja. Ovaj zahtev je naglašen pravilom 18.6, koje određuje da samo zatvorenici koji su u mogućnosti da se druže međusobno mogu biti smešteni zajedno. Nepušače ne bi trebalo terati da dele smeštaj sa pušačima, na primer. Kada se smeštaj deli, trebalo bi izbegavati obezbeđivanjem adekvatnog nadgledanja od strane osoblja pojavu bilo kakvog maltretiranja, pretnji nasiljem među zatvorenicima. CPT je naglasio (11. Generalni izveštaj [CPT/Inf (2001)16] u paragrafu 29) da su spavaone sa velikim kapacitetom, na osnovu

iskustva, nepoželjne. One ne predstavljaju nikakvu dobrobit za zatvorenike koji nemaju jednokrevetne ćelije za spavanje. Jednokrevetne ćelije noću ne uslovljavaju ograničeno druženje tokom dana. Dobrobit privatnosti tokom časova spavanja mora se izbalansirati sa dobrobiti koju nosi kontakt sa ljudima u ostalo vreme (videti pravilo 50.1)

Značaj obezbeđivanja adekvatnog smeštaja je dodatno ojačan u novoj verziji Pravila koja se tretiraju u kombinaciji sa pitanjima upućivanja. Pravila u vezi sa upućivanjem moraju biti ojačana jasnim i prostim naglašavanjem kategorija zatvorenika koje moraju biti izdvojene od drugih. Zahtev u Pravilu 18.8c za odvajanje starijih zatvorenika od mladih bi trebalo čitati u kombinaciji sa Pravilom 11 koje zahteva da osobe ispod 18 godina starosti budu držane u potpunosti van zatvora za odrasle. Odvajanje mladih zatvorenika od starijih uključuje kategoričan međunarodni zahtev određen Članom 37.3(c) Konvencije o pravima deteta Ujedinjenih nacija, za razdvajanje dece i odraslih; u tom kontekstu decom se smatraju sve osobe ispod 18 godina starosti. Pravilo 18.8c je takođe namenjeno da pruži mogućnost za dodatno odvajanje mladih zatvorenika, koje ponekad zovemo mladi punoletnici, koji mogu biti i preko 18 godina starosti ali koji još uvek nisu spremni da se integrišu sa starijim zatvorenicima. Ovo je u skladu sa fleksibilnijom definicijom maloletnika u Minimalnim standardima pravila Ujedinjenih nacija za sprovođenje maloletničke pravde.

Sada je prepoznato i da razdvajanje različitih kategorija zatvorenika o kojima je pisano u pravilu 18.8 ne mora uvek da bude previše strogo. Ipak, ovakvi oblici razdvajanja su uvedeni kako bi se zaštili slabiji zatvorenici, koji su potencijalno ranjivi na zlostavljanje. Pravilo 18.9 se odnosi na odstupanje zahteva za striktnim razdvajanjem ali se ograničava na slučajeve gde se zatvorenici slože s tim. Dodatno, ovakvo odstupanje mora biti deo promišljene politike nadležnih koja je osmišljena tako da predstavlja dobrobit za zatvorenike. To ipak ne bi trebalo da bude prosto rešenje za praktične probleme kao što je prenaseljenost.

Pravilo 18.10. zahteva da se upotrebljavaju najmanje moguće mere bezbednosti koje odgovaraju riziku od bekstva, povređivanja ili samopovređivanja a takođe obezbeđuje i zaštitu društva, koje treba uzeti u obzir kada se odlučuje o odgovarajućem upućivanju.

22.1* Zatvorenici imaju pravo na ishranu koja odgovara njihovoj starosti, zdravstvenom i fizičkom stanju, veroispovesti, kulturi i prirodi posla.

22.2* Zahtevi ishrane, uključujući minimalnu energetska vrednost i sastav proteina, određuju se domaćim zakonom.

22.3* Hrana se priprema i servira u higijenskim uslovima.

22.4* Zatvorenici dobijaju tri obroka dnevno u razumnim intervalima.

22.5* Zatvorenici moraju u svakom trenutku imati na raspolaganju čistu vodu za piće.

22.6* Lekar ili medicinska sestra mogu da nalože da se izmeni ishrana za određenog zatvorenika ukoliko je to potrebno iz zdravstvenih razloga.

** Pravilo 22

Obezbeđivanje da zatvorenici dobijaju hranljive obroke je jedna od osnovnih zaduženja nadležnih u zatvoru. Promena naslova iz hrana u ishrana označava i promenu značaja. Ne postoji zabrana u vezi sa aranžmanima za samo-ishranu u Pravilu, ali tamo, gde postoje ovakvi aranžmani oni se moraju primenjivati na takav način da se zatvorenicima obezbedi da imaju tri obroka dnevno. U nekim zemljama nadležni dozvoljavaju zatvorenicima da sami pripremaju svoje obroke (kuvaju), jer im to omogućava da se približe pozitivnom aspektu života u zajednici. U takvim slučajevima oni obezbeđuju zatvorenicima adekvatne prostorije i opremu za kuvanje, kao i dovoljno hrane da

ispune svoje nutritivne potrebe.

** Pravilo 22.2 sada posebno obavezuje nacionalne vlasti da uključe zahteve za nutritivnom dijetom u nacionalne zakone. Ovi zahtevi bi trebalo da odražavaju nutritivne potrebe različitih grupa zatvorenika. Jednom, kada se ovakvi standardi uspostave, međunarodni sistemi inspekcije kao i nacionalna i međunarodna tela za nadzor će imati osnovu za utvrđivanje da li su nutritivne potrebe zatvorenika ispunjene na način kako to zakon nalaže.

Obrazovanje

28.1* Svaki zatvor treba da nastoji da svim zatvorenicima omogući pristup obrazovnim programima koji su što je moguće sveobuhvatniji i koji zadovoljavaju njihove individualne potrebe, istovremeno vodeći računa o njihovim težnjama.

28.2* Prioritet imaju zatvorenici koji su nepismeni ili oni koji nemaju osnovno ili vokaciono obrazovanje.

28.3* Posebna pažnja poklanja se obrazovanju mlađih zatvorenika i zatvorenika sa posebnim potrebama.

28.4* Obrazovanje treba da ima isti status kao i rad u zatvorskom režimu, a zatvorenici ne smeju da budu finansijski ili na drugi način oštećeni zato što učestvuju u obrazovanju.

28.5* Svaki zavod treba da ima biblioteku koja je na raspolaganju svim zatvorenicima i koja ima širok raspon rekreativnih i obrazovnih sredstava, knjiga i drugih oblika nosača informacija.

28.6* Kad god je moguće, zatvorska biblioteka treba da se organizuje u saradnji sa bibliotečkim službama zajednice.

28.7* Što je moguće više, obrazovanje zatvorenika treba da:

- a. bude integrisano u obrazovni sistem države, tako da nakon izlaska iz zatvora mogu bez teškoća da nastavu obrazovanje; i
- b. se sprovodi pod pokroviteljstvom obrazovnih institucija van zatvora.

**** Pravilo 28**

Ovo Pravilo se odnosi na opšte pružanje obrazovanja svim zatvorenicima. Dodatni aspekti obrazovanja za osuđeničke razmotreni su u Pravilu 106. Nadležni u zatvoru bi trebalo da obrate posebnu pažnju na obrazovanje mlađih zatvorenika kao i onih sa posebnim obrazovnim potrebama, kao što su strani zatvorenici, invalidi ili drugi, Ovo je u skladu sa Preporukom N° R (89) 12 Komisije ministara za obrazovanje u zatvorima, koje se posebno odnosi na obrazovne potrebe svih zatvorenika. Pravilo naglašava značaj toga da nadležni u zatvorima obezbede odgovarajuće obrazovanje zatvorenicima koji imaju posebne obrazovne potrebe kao i da se odredba koja se odnosi na obrazovanje integriše u obrazovni sistem zajednice. Takođe je bitno da sertifikati koji se odnose na stečene kvalifikacije a koji su dobijeni u zatvoru, nemaju navedeno mesto gde su stečeni.

Biblioteka bi trebalo da bude zajednički objekat za sve zatvorenike i to kao izvor rekreacije. To je takođe ključno mesto za pružanje obrazovanja u zatvoru. Adekvatno opremljena biblioteka bi trebalo da sadrži knjige na različitim jezicima kako bi zatvorenici mogli da ih čitaju. Takođe bi trebalo da sadrže i pravne materijale, uključujući i kopije Evropskih zatvorskih pravila i sličnih instrumenata, kao i odredaba koje se odnose na zatvore a koje zatvorenici mogu da konsultuju. Ostali materijali koji bi mogli da se drže u biblioteci uključuju i informacije koje se čuvaju u

elektronskom obliku.

Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti

29.1* Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti zatvorenika moraju se poštovati.

29.2* Zatvorski režim treba da bude organizovan tako da omogući zatvorenicima da ispovedaju veru ili slede svoja verska uverenja, da prisustvuju službama ili skupovima koje vode odobreni predstavnici njihove vere ili uverenja, i da poseduju knjige ili literaturu vezanu za njihovu veru ili uverenja.

29.3* Zatvorenici se ne mogu prisiljavati da ispovedaju veru ili verska uverenja, da prisustvuju molitvama ili verskim skupovima, da učestvuju u verskim obredima ili da primaju posete od predstavnika neke vere ili verovanja.

****Pravilo 29**

Zatvorska pravila su do sada smatrala da religija nije problematično pitanje i zato su se ograničila na pozitivno omogućavanje uslova da se organizuje verski život u zatvoru. Međutim, usled povećanja broja zatvorenika sa jakim verskim ubeđenjima, u nekim zemljama se javlja potreba za principijelnijim načelima kao i za pozitivnim propisima.

** Pravilo 29.1 nastoji da prepozna slobodu veroispovesti kao i slobodu mišljenja i savesti onako kako se zahteva Članom 9 Evropske povelje o ljudskim pravima

** Pravilo 29.2 dodaje pozitivan zahtev nadležnima u zatvoru da pomognu u poštovanju ispovedanja vere kao i pridržavanja verovanjima. Postoji nekoliko koraka koje bi trebalo preduzeti s tim u vezi. Pravilo 22 već zahteva da se pitanje religije mora uzeti u obzir prilikom određivanja ishrane za zatvorenike. Sve dok je to izvodljivo, trebalo bi omogućiti verske prostorije i skupove, u svakom zatvoru, za zatvorenike svih veroispovesti i ubeđenja. Ukoliko zatvor ima dovoljan broj zatvorenika iste vere, trebalo bi postaviti i odobrenog predstavnika njihove vere. Ukoliko broj zatvorenika to opravdava a uslovi dozvoljavaju, ovakvo postavljanje bi trebalo da bude na bazi punog radnog vremena. Takvim odobrenim predstavnicima bi trebalo dozvoliti da drže redovno službe i obavljaju aktivnosti, ali i da obavljaju verske posete, nasamo, zatvorenicima te veroispovesti. Pravo na odobrenog predstavnika vere ne bi trebalo da se odbije ni jednom zatvoreniku

** Pravilo 29.3 obezbeđuje zaštitu zatvorenika od toga da budu predmet pritiska u sferi vere. Činjenica da je ovo obrađeno u opštem delu, naglašava zahtev da ispovedanje vere nije primarno deo zatvorskog programa već je to opšta briga o svim zatvorenicima.

Informisanje

30.1* Prilikom prijema i kad god je to potrebno nakon prijema, zatvorenici se obaveštavaju u pisanoj formi i usmeno na jeziku koji razumeju o pravilima discipline u zatvoru i o njihovim pravima i dužnostima u zatvoru.

30.2* Zatvorenicima je dozvoljeno da obaveštenja koja dobiju u pisanoj formi drže kod sebe.

30.3* Zatvorenici moraju biti obavešteni o bilo kom sudskom postupku u kom učestvuju i, ako su osuđeni, o dužini kazne i mogućnostima prevremenog otpuštanja.

**** Pravilo 30**

Ovo pravilo naglašava značaj informisanja zatvorenika u vezi sa njihovim pravima i obavezama na jeziku koji mogu da razumeju. Treba preduzeti korake kako bi se obezbedilo da ostanu

adekvatno informisani. Zatvorenici neće biti zainteresovani samo za materijalne i formalne uslove njihovog zatvaranja već i za to kako njihov slučaj napreduje, u slučaju da su osuđeni – koliko još kazne imaju da služe kao i za mogućnosti ranijeg puštanja iz zatvora. Iz ovog razloga veoma je važno da zatvorska administracija vodi evidenciju o ovakvim stvarima kako bi zatvorenici mogli da ih konsultuju. Za bolje razumevanje tretmana zatvorenika, njihove porodice bi trebalo da imaju pristup pravilima i odredbama koje određuju tretman zatvorenika - njihovog rođaka.

Puštanje iz zatvora

33.1* Svi zatvorenici se otpuštaju bez odlaganja nakon što istekne nalog o upućivanju, ili kada sud ili drugi organ naloži njihovo otpuštanje.

33.2* Datum i vreme otpuštanja se evidentiraju.

33.3* Svi zatvorenici imaju na raspolaganju programe čiji je cilj da im pomognu da se vrate u slobodno društvo nakon otpuštanja.

33.4* Pri otpuštanju, svi predmeti i novac koji pripadaju zatvoreniku a bili su predati na čuvanje, vraćaju se zatvoreniku, osim ukoliko nije bilo ovlašćenog podizanja novca ili slanja predmeta van zavoda, ili je bilo neophodno da se iz higijenskih razloga nešto uništi.

33.5* Zatvorenik potpisuje potvrdu o vraćenju imovini.

33.6* Kada se unapred zna dan otpuštanja, zatvoreniku se nudi lekarski pregled u skladu sa pravilom 42, što je moguće bliže vremenu otpuštanja.

33.7* Mora se obezbediti da nakon otpuštanja zatvorenik, ukoliko je neophodno, dobije odgovarajuće isprave i da mu se pomogne da pronađe odgovarajući smeštaj i posao.

33.8* Otpuštenim zatvorenima se obezbeđuju najneophodnije stvari za prvih par dana, odgovarajuća odeća u odnosu na datu klimu i sezonu, i dovoljno novca da stignu do svog odredišta.

****Pravilo 33**

Ovo Pravilo priznaje da se pitanje koje se odnosi na oslobađanje zatvorenika ne odnosi samo na osuđene zatvorenike. Važno je da se zatvorenici koji se ne mogu legalno držati u zatvorenim oslobode bez daljeg odlaganja: Quinn protiv Francuske (tužba br. 18580/91 æ 22/03/1995). Različiti koraci koje je neophodno preduzeti određeni su Pravilom 33 kako bi se osiguralo da se svim zatvorenima, uključujući i one koji nisu prošli suđenje, pomogne u periodu prelaska iz zatvorskog života na život u zajednici.

Etničke ili jezičke manjine

38.1* Obezbediće se posebni uslovi za zadovoljavanje potreba zatvorenika koji pripadaju etničkim ili jezičkim manjinama.

38.2* Koliko god je moguće, različitim grupama se mora omogućiti da nastave da praktikuju svoje kulturne običaje u zatvoru.

38.3* Jezičke potrebe se zadovoljavaju angažovanjem stručnih prevodilaca i obezbeđivanjem pisanih materijala na jezicima koji su u upotrebi u datom zatvoru.

**** Pravilo 38**

Raznolika populacija u zatvorima Evrope koja je u stalnom porastu, znači da je potrebno novo pravilo koje bi obezbedilo da se posebna pažnja obraća na potrebe etničkih i jezičkih manjina. Pravilo 38 navodi propozicije generalno. Zaposleni u zatvorima bi trebalo da budu osetljivi na kulturološke prakse različitih grupa, kako bi se izbegli nesporazumi

Zdravlje

Zdravstvena zaštita

39.* *Zatvorska uprava vodi računa o zdravlju svih zatvorenika pod njenim nadzorom.*

****Pravilo 39**

Ovo je novo Pravilo i zasniva se na Članu 12 Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji svakome osigurava neotuđivo pravo najvišeg dostupnog standarda na fizičko i mentalno zdravlje. Pored ovog osnovnog prava, koje se odnosi na sve pojedince, zatvorenici imaju dodatnu zaštitu kao posledicu svog statusa. Kada država liši ljude slobode, preuzima odgovornost za njihovo zdravlje u smislu uslova samog pritvora ali i individualnog tretmana koji može biti neophodan. Zatvorska administracija je odgovorna ne samo da zatvoreniku osigura efikasan pristup zdravstvenoj nezi već i da uspostavi uslove koji pogoduju dobrom zdravlju kako zatvorenika tako i zatvorskog osoblja. Pri izlasku iz zatvora zatvorenici ne bi trebalo da budu u goreem zdravstvenom stanju nego pri prijemu u zatvor. Ovo se odnosi na sve aspekte zatvorskog života a posebno na zdravstvenu zaštitu.

Ovaj princip podržava Preporuka br. R (98) 7 Komiteta Ministara zemljama članicama, koja se odnosi na etičke i organizacione aspekte zdravstvene nege u zatvoru a takođe i Evropski Komitet za Prevenciju Torture, naročito u svom Trećem izveštaju (CPT/Inf (93) 12). Takođe postoji i rastući broj slučajeva i presuda koje dolaze iz Evropskog Suda za Ljudska Prava a koji potvrđuju da su države članice obavezne da brinu o zdravlju zatvorenika.

Organizacija zdravstvene zaštite u zatvoru

40.1* *Zdravstvena služba u zatvoru organizuje se u tesnoj vezi sa opštom zdravstvenom službom zajednice ili države.*

40.2* *Zdravstvena politika u zatvorima treba da bude sastavni deo i u skladu sa nacionalnom zdravstvenom politikom.*

40.3* *Zatvorenici treba da imaju pristup zdravstvenim službama u zemlji bez diskriminacije po osnovu njihovog pravnog statusa.*

40.4* *Zdravstvena služba u zatvoru mora nastojati da otkrije i leči fizičke ili psihičke bolesti ili nedostatke od kojih zatvorenik boluje.*

40.5* *Sve neophodne medicinske, hirurške i psihijatrijske usluge koje u svrhu lečenja postoje u zajednici moraju biti na raspolaganju i zatvorenicima u svrhu lečenja.*

. ** Pravilo 40

Najefikasniji način za primenu pravila 40 jeste da nacionalna zdravstvena služba bude zadužena i

za pružanje zdravstvenih usluga u zatvorima, što je i slučaj u određenom broju evropskih država. Ukoliko to nije slučaj, onda bi trebalo da postoji najuža moguća veza između službe zdravstvene zaštite u zatvoru sa pružaocima zdravstvenih usluga vani. Ovo neće pomoći samo u smislu kontinuiranosti tretmana već će i zatvorenicima i zaposlenima omogućiti širi spektar medicinskih tretmana, profesionalne standarde i obuku.

Preporuka N° R (98) 7 Komisije ministara zahteva da: „Zdravstvena politika u zatvoru bude integrisana, i u skladu sa nacionalnom zdravstvenom politikom“. Ovo je, kako u interesu zatvorenika tako i u interesu zdravlja šire populacije, posebno u domenu politike zaraznih bolesti koje mogu da se prošire iz zatvora na širu zajednicu. Pravo zatvorenika da imaju potpuni pristup zdravstvenim uslugama koje su široko dostupne u zemlji potvrđeno je Principom 9 Osnovnih principa za tretman zatvorenika Ujedinjenih nacija. 3. Generalni izveštaj CPT-a takođe naglašava u velikoj meri pravo zatvorenika na jednaku zdravstvenu zaštitu. Takođe je bitan princip da bi zatvorenici trebalo da imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu. (Princip 24 UN Principa za zaštitu svih osoba koje su pod bilo kojim oblikom pritvora ili zatvora) Određeni broj zemalja ima velike poteškoće da obezbedi visokostandardnu zdravstvenu zaštitu široj populaciji. Čak i u takvim uslovima zatvorenici imaju pravo na najbolje zdravstvene tretmane bez ikakve nadoknade. CPT je naveo, da čak i u teškim ekonomskim uslovima, ništa ne oslobađa državu od njene odgovornosti da pruži neophodnost za život onima koje je lišila slobode. Jasno je naglašeno da su u neophodnosti za život uključena i adekvatna medicinska sredstva. (Videti: Izveštaj o Moldaviji [CPT/Inf (2002) 11]).

Ništa u ovim Pravilima ne sprečava državu da dozvoli zatvorenicima da konsultuju svog lekara o svom trošku.

Dužnosti lekara

42.1* Lekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, pregledaće svakog zatvorenika odmah nakon prijema osim kada to očigledno nije potrebno.

42.2* Lekar ili kvalifikovani medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, pregledaće svakog zatvorenika ukoliko je to zatraženo prilikom njegovog otpuštanja i pregledaće zatvorenike kada je to potrebno.

42.3* Kod pregleda zatvorenika lekar ili kvalifikovan medicinski tehničar koji je odgovoran tom lekaru, obratiće posebnu pažnju:

- a. postupanju u skladu sa uobičajnim pravilima lekarske etike i poverljivosti odnosa;
- b. dijagnosticiranju fizičkih ili duševnih oboljenja i preduzimanju svih mera potrebnih za lečenje istog ili za nastavak lečenja koje je u toku;
- c. evidentiranju i izveštavanju nadležnih organa o bilo kom znaku ili indikaciji da se sa zatvorenicima postupa nasilno;
- d. lečenju simptoma odvikavanja usled upotrebe droga, lekova ili alkohola;
- e. identifikovanju bilo kakvog psihološkog ili drugog stresa izazvanog lišavanjem slobode;
- f. izolaciji zatvorenika za koje se sumnja da boluju od infektivnih ili zaraznih bolesti za vreme trajanja infekcije i obezbeđenju odgovarajućeg lečenja;
- g. obezbeđenju da zatvorenici inficirani HIV virusom ne budu izolovani samo iz tog razloga;
- h. na fizičke ili mentalne nedostatke koji mogu otežati reintegraciju u društvo nakon otpuštanja;
- i. utvrđivanju fizičke sposobnosti svakog zatvorenika za rad i vežbanje; i
- j. pravljenju dogovora sa institucijama lokalne zajednice za nastavak svakog potrebnog medicinskog i psihijatrijskog lečenja nakon otpuštanja, ukoliko se zatvorenici slože sa takvim dogovorom.

**Pravilo 42

U skladu sa Preporukom br. R (98) 7 o etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene nege u zatvoru, osnovna ideja koja se odnosi na dužnosti lekara je da bi oni trebali zatvorenicima za koje su klinički odgovorni da pruže odgovarajuću zdravstvenu negu i savete. Kao dodatak tome, njihove kliničke procene zdravstvenog stanja zatvorenika biće vođene isključivo na osnovu medicinskih kriterijuma. Pravilo 42 jasno nalaže da rad medicinskih stručnjaka počinje onog trenutka kada se zatvorenik primi u zatvorsku ustanovu. Ima nekoliko važnih razloga zašto bi zdravstveni pregled trebalo da bude izvršen odmah nakon ulaska zatvorenika u zatvor. Takav pregled trebalo bi da:

- . • omogući medicinskom osoblju da identifikuje svako već postojeće zdravstveno stanje zatvorenika i da osigura pružanje odgovarajućeg tretmana;
- . • dozvoli odgovarajuću pomoć za one koji pate od simptoma krize prilikom prekida uzimanja droge;
- . • pomogne da se identifikuju dokazi o nasilju do koga je možda došlo pre prijema u zatvor; i
- . • dozvoli profesionalnom osoblju da izvrši procenu mentalnog stanja zatvorenika i omogući odgovarajuću podršku onim zatvorenicima koji imaju sklonost ka samopovređivanju.

Očigledno da će pregled biti sasvim nepotreban ukoliko ga ne zahteva niti zdravstveno stanje zatvorenika ni javne zdravstvene potrebe. Detalji o svakoj zabeleženoj povredi trebalo bi da budu prosleđeni relevantnim vlastima.

Počevši od prvog pregleda pri prijemu zatvorenika u zatvor, lekar bi trebalo da prati zdravstveno stanje zatvorenika uvek kada je to potrebno. Ovo je od posebne važnosti kada se radi o zatvorenicima koji pate od mentalnih bolesti ili boluju od mentalnih poremećaja, kada se radi o slučajevima simptoma apstinencijalne krize kod zavisnosti od droge ili alkohola ili u situacijama kada je zatvorenik u posebnom stanju stresa zbog same činjenice da je zatvoren. Preporuka br. R (98) 7 Komiteta Ministara obraća posebnu pažnju na brigu o zatvorenicima koji boluju od zavisnosti od droge ili alkohola i zato se poziva na preporuke Grupe Pompidu Saveta Evrope - Grupe za saradnju u borbi protiv zlobotrebne i ilegalne trgovine drogom (Pompidou Group). U presudi iz aprila 2003. godine, [McGlinchey protiv Velike Britanije, tužba br. 50390/99, 29/04/2003], Evropski Sud za Ljudska Prava otkrio je da je došlo do kršenja Člana 3 Evropske Konvencije o Ljudskim Pravima koji se odnosi na medicinski tretman heroinskog zavisnika koji je umro tokom pritvora.

U nekoliko evropskih zemalja pojavila se opravdana zabrinutost zbog širenja zaraznih bolesti kao što je tuberkuloza. Ovo je pretnja po zdravlje zatvorenika i zatvorskog osoblja ali takođe i po širu zajednicu. Ovu činjenicu izneli su zvaničnici vlada baltičkih zemalja koji su, juna 2002. godine, objavili zajedničku izjavu da — „Prepuni zatvori, sa inficiranim zatvorenicima i lošom higijenom i sanitarnim uslovima, predstavljaju osnovnu pretnju u domenu zaraznih bolesti regiona.“ Medicinski radnici koji rade u zatvorima treba da obrate posebnu pažnju pri pregledima zatvorenika pri prijemu u zatvor kako bi se identifikovale zarazne bolesti. U slučaju prevelikog broja zatvorenika ili loših higijenskih uslova u zatvoru, takođe treba da postoji program redovnih provera. U takvim situacijama trebalo bi da postoji program za tretman zatvorenika koji boluju od takvih bolesti. U jednoj od zemalja, o kojoj je Evropski Komitet za Prevenciju Torture načinio izveštaj, zabeleženo je neadekvatno snabdevanje lekovima protiv tuberkuloze koje je inače veoma bitno obzirom da neredovna nabavka ovih lekova može dovesti do izbijanja tuberkuloze koja je otporna na lekove i zato je određen princip da su zatvorske vlasti obavezne da omoguće redovno snabdevanje lekovima (Izveštaj vladi Litvanije od strane Evropskog Komiteta za Prevenciju Torture/Inf (2001) 27). Takođe, u slučajevima kada je to neophodno treba izolovati zatvorenike kako bi se zaštitilo njihovo i zdravlje ostalih zatvorenika i zatvorskog osoblja. Preporuka br. R (98) 7 Komiteta Ministara predlaže da se vakcinacija protiv hepatitisa B ponudi i zatvorenicima i

zatvorskom osoblju.

Poslednjih godina povećan je broj zatvorenika nosilaca HIV virusa. U nekim zemljama praksa je da se ovakvi zatvorenici automatski izoluju. Obzirom da nema kliničkog opravdanja za ovakvo postupanje, ovakvu praksu bi trebalo prekinuti. Načinjena je napomena koja se odnosi na Preporuku br. R (93) 6 Komiteta Ministara zemljama članicama o zatvorskim i kriminološkim aspektima kontrole prenosnih bolesti uključujući Aids i zdravstvene probleme sa tim u vezi. Preporuka br. R (98) 7 Komiteta Ministara stavlja akcenat i na to da HIV test treba izvršiti samo uz odobrenje zatvorenika i to na anonimnoj osnovi.

Smernice Svetske zdravstvene organizacije u vezi infekcije virusom HIV-a i Aidsom u zatvoru (WHO Guidelines on HIV infection and AIDS in prisons, Geneva, 1993) u potpunosti jasno nalažu da testiranje na HIV nije obavezno i da zatvorenike inficirane HIV virusom ne bi trebalo izolovati od ostali osim ukoliko nisu bolesni i u stanju da im je potrebna posebna medicinska nega.

Pravilo 42.2 nalaže da je važno da u slučaju kada zatvorenik bude oslobođen pre završetka svog tretmana, medicinski radnik uspostavi vezu sa medicinskim službama iz zajednice kako bi se zatvoreniku omogućilo da nastavi medicinski tretman nakon izlaska iz zatvora. Ovo je posebno važno u slučajevima kada zatvorenik boluje od zarazne bolesti kao što je tuberkuloza ili kada ga mentalna ili fizička bolest ili nedostatak može sprečiti da se uspešno ponovo integriše u zajednicu.

Zahtevi i pritužbe

70.1* Zatvorenici, pojedinačno ili kao grupa, imaju dovoljno mogućnosti da podnesu zahteve ili pritužbe upravniku zatvora ili drugom nadležnom organu.

70.2* Ukoliko je to primereno, najpre će se pokušati sa posredovanjem.

70.3* Ukoliko se zahtev ne usvoji ili pritužba odbije, zatvoreniku će se navesti razlozi za to, a zatvorenik ima pravo da se žali nezavisnom organu.

70.4* Zatvorenici se neće kažnjavati zato što su podneli zahtev ili pritužbu.

70.5* Nadležni organ je dužan da razmotri svaku pritužbu podnetu od rodbine zatvorenika u pisanoj formi, kada oni imaju razloga da veruju da su prava zatvorenika prekršena.

70.6* Pravni zastupnik ili organizacija koja brine o dobrobiti zatvorenika ne može podneti pritužbu u ime zatvorenika ukoliko se on sa tim ne slaže.

70.7* Zatvorenici imaju pravo da zatraže pravni savet o postupku za podnošenje za pritužbe i žalbe, kao i na pravnu pomoć kada interesi pravde to zahtevaju.

. ** Pravilo 70

Ovo Pravilo pravi razliku između podnošenja zahteva i ulaganja pritužbe. Zatvorenici moraju imati široke mogućnosti da podnose zahteve i moraju imati mogućnost da ulažu pritužbe i unutar i van zatvorskog sistema. Zatvorske vlasti neće ometati niti kažnjavati podnošenje zahteva i pritužbi već će olakšati efikasnu primenu prava koja su deo ovog Pravila. Ovo ne isključuje uvođenje pravnih mehanizama kako bi zajednički delovali na manjim pitanjima.

Zahtevi zatvorenika podrazumevaju usluge ili olakšice na koje zatvorenici nemaju prava ali koje im mogu biti omogućene od strane zatvorske uprave ili nadležnih. Na primer, u nekim zatvorskim sistemima mogu se dozvoliti dodatne posete iako zatvorenici nemaju prava na njih. Isto se odnosi i na zahteve za dozvolu da se napusti zatvor kako bi se prisustvovalo sahrani rođaka ili na zahteve za prebacivanje u poseban zatvor ili zatvorsku jedinicu. U većini slučajeva upravnik će imati

pravo da odluči ali u nekim jurisdikcijama posebni zahtevi se mogu odobriti samo od strane sudskih vlasti ili se o njima mora odlučiti na ministarskom nivou.

Pritužbe su formalni prigovori protiv odluka, akcija ili nedostatka akcije zatvorske administracije ili drugih nadležnih, U nekim pravnim sistemima odgovarajući zatvorski lek se naziva „primedba“ ili „pritužba“ Termin pritužba u ovom Pravilu je rezervisan za pravnu akciju protiv odbijanja zahteva ili odbacivanja pritužbe.

Može se doneti i odredba u vezi sa procedurama specijalnih pritužbi, Idealno, nacionalni zakon bi trebalo da dozvoli zatvorenicima da se žale protiv odluka, vođenja ili neaktivnosti medicinskog osoblja nacionalnim medicinskim disciplinskim telima.

Ovo Pravilo ne zahteva da se zahtevi ili pritužbe podnose u pisanoj formi. Imajući u vidu da je jedan broj zatvorenih lica nepismen, zatvoreniku bi trebalo omogućiti da zahteva da se sretne sa službenikom nadležnog organa kako bi preneo zahtev ili pritužbu usmenim putem (CPT/Inf (96) 18 æ Poseta Sloveniji 1995), i nadležni su obavezni da to stave u pisanu formu.

Nadležni bi trebalo ažurno da obrađuju zahteve i pritužbe i da to bude praćeno razlozima koji će razjasniti da li će se preduzeti neke aktivnosti i ukoliko hoće, koja vrsta aktivnosti. Ovo se takođe odnosi na zahteve i pritužbe od strane rođaka zatvorenika ili organizacija o kojima se govori u Pravilu 70.6.

Pritužbe mogu da dovedu do antagonističkih stavova uključenih strana što može da ugrozi odnose između zatvorenika i zaposlenih. Iz tog razloga zvuči razumljivo pokušati najpre sa medijacijom. Ovo zahteva da se mehanizam medijacije ubaci u zatvorsko zakonodavstvo. Taj zadatak bi mogao biti poveren, na primer, članu lokalne nadzorne komisije ili sudskoj vlasti. Ukoliko se konflikt ne može rešiti putem medijacije zatvorenik još uvek ima pravo da uloži formalnu pritužbu, Nacionalni zakon može da utvrdi da se pritužbe u vezi sa trivijalnim stvarima mogu proglasiti neprihvatljivim.

Zahtevi se podnose zatvorskoj administraciji ili drugim nadležnima koji su opunomoćeni da odlučuju po ovoj stvari. Zatvorenici moraju da imaju priliku da prenesu pritužbe bilo kom nadležnom telu koje se bavi inspekcijom ili nadgledanjem u zatvoru, bez obzira na prethodne ili istovremene pritužbe. Ukoliko ti nadležni nisu opunomoćeni da sami obrađuju pritužbu trebalo bi da je proslede odgovarajućem nadležnom telu.

Podnosiocima pritužbi će se dozvoliti da komuniciraju na poverljivoj osnovi sa nezavisnim organima kojima je poveren rad na pritužbama i žalbama. Odluke ovih nadležnih će biti dostupne zatvorenicima.

Zahtevi i pritužbe bi trebalo da se evidentiraju za dobrobit same zatvorske administracije ali i zbog inspekcije od strane organizacija koje dolaze u posetu. (CPT/Inf (2002) 1 –Poseta Bugarskoj 1999. i CPT/Inf (2001) 20 æ Poseta bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji 1998) Analiza suštine zahteva i pritužbi mogu da doprinesu boljem upravljanju u instituciji.

Pravo da podnose zahteve i pritužbe je prevashodno dodeljeno zatvorenicima ali nacionalni zakon može dozvoliti trećoj strani da deluje u ime zatvorenika, na primer ukoliko mentalno ili fizičko stanje sprečava zatvorenika da deluje u svoje ime i nema advokata koji će to učiniti umesto njega. Rodbina zatvorenika ima pravo da uloži pritužbu tamo gde su narušena prava zatvorenika dok organizacijama koje brinu o zatvorenicima takođe može biti dozvoljeno od strane upravnika da podnose takve pritužbe. Ipak, pravilo 70.6 omogućava zatvoreniku da pritužbu podnetu na ovakav način opovrgne.

Kada je, nakon što je interna žalba neuspela, pritužba uspešno uložena nezavisnim nadležnima, podnosioci pritužbi moraju biti uvereni da će se odluka nadležnih sprovesti u potpunosti i ažurno od strane zatvorske administracije.

Da bi se obezbedila efikasna primena prava na ulaganje pritužbi, zatvorenicima se moraju obezbediti formulari, pribor i ukoliko je neophodno, marke. Formulari za pritužbe bi trebalo da budu slobodno dostupni zatvorenicima na nekom određenom mestu (na primer biblioteka), izbegavajući tako da zatvorenici moraju da ih posebno traže. Sistem prenošenja bi trebalo da bude napravljen tako da se izbegne to da zatvorenici kovertne sa poverljivim materijalom predaju

zaposlenima u zatvoru. (CPT/Inf 91) 15 α Poseta Ujedinjenom kraljevstvu: Engleska/Vels 1990) Poverljiva komunikacija sa nacionalnim i međunarodnim telima ovlašćenim da primaju pritužbe je od suštinskog značaja. Ovo pravilo ne pokušava da „prepiše“ ekskluzivni model procedure za pritužbe, već postavlja osnovne zahteve sa kojima ove procedure treba da budu u saglasnosti kako bi predstavljale efikasne lekove u smislu člana 13 Evropske povelje o ljudskim pravima (videti: Van der Ven v. Holandija (žalba br. 50901/99 α 04/02/2003).

Ono što je važno jeste da se procedura pritužbe završava obavezujućom odlukom koju donosi nezavisni nadležni. Države članice imaju slobodu da imenuju nezavisnog nadležnog koji je opunomoćen da se bavi pritužbama.

Ovo može biti ombudsman ili sudija (sudija za prekršaje, izvršni ili sudija supervizor), tužilac supervizor, sudija ili javni pravobranilac. (CPT/Inf (2002) 14 α Poseta Gruziji 2001.).

Nadležni koji su uključeni u rad na pritužbama trebalo bi da razmenjuju mišljenja i iskustva na redovnom nivou, sa ciljem da, što je moguće više, harmonizuju svoju praksu (CPT/Inf (96) 9 α poseta Španiji 1991.)

72.1* Zatvorima se upravlja u skladu sa etičkim duhom koji poštuje obavezu postupanja sa svim zatvorenicima na human način i uz poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva.

72.2* Zaposleni postupaju u skladu sa jasnim ciljem zatvorskog sistema. Zatvorska uprava rukovodi postupcima kojima se ovaj cilj najbolje ostvaruje.

72.3* Dužnosti zaposlenih su šire od onih koje se traže od običnih čuvara i podrazumevaju i aktivnosti kojima se omogućava reintegracija zatvorenika u društvo nakon izdržane kazne, a kroz program zaštite i pomoći.

72.4* U svom radu, zaposleni se pridržavaju visokih stručnih i ličnih standarda.

****Pravilo 72**

Ovo pravilo naglašava etički kontekst upravljanja zatvorom. Bez čvrstog etičkog sistema situacija u kojoj jedna grupa ljudi ima značajnu moć nad drugom grupom može lako da se pretvori u zloupotrebu moći. Ovaj etički kontekst nije samo pitanje ponašanja pojedinačnih članova zatvorskog osoblja prema zatvorenicima.

Oni koji su odgovorni za zatvore i zatvorske sisteme treba da budu osobe sa jasnom vizijom i odlučnošću da održe najviše standarde upravljanja zatvorom.

Zbog toga, rad u zatvoru zahteva posebnu kombinaciju ličnih kvaliteta i tehničkih veština. Zatvorsko osoblje treba da poseduje lične kvalitete koji će im omogućiti da tretiraju sve zatvorenike jednako, na human i pravedan način.

Svrha režima za zatvorenike

102.1* Poštujući pravila koja važe za sve zatvorenike, režim za zatvorenike određuje se tako da im omogući da vode odgovoran život bez veze sa kriminalom.

102.2* Zatvorenik je kažnjen samim tim što mu je oduzeta sloboda, stoga uslovi i zatvorski režim u kojima se zatvorenik drži ne smeju dodatno uvećavati patnju koju zatvaranje inače podrazumeva.

****Pravilo 102**

Ovo Pravilo navodi ciljeve režima za zatvorenike jednostavnim, pozitivnim izrazima. Akcenat je na merama i programima za osuđene zatvorenike koji podstiču i razvijaju individualnu odgovornost više nego na prevenciji recidiva.

Novo Pravilo je u skladu sa zahtevima ključnih međunarodnih dokumenata uključujući Član 10(3) Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima, koji određuje da: — “Sistem zatvaranja treba da uključuje tretman zatvorenika sa osnovnim ciljem da se oni poprave i društveno rehabilituju. “ Međutim, za razliku od Međunarodnog sporazuma o građanskim i političkim pravima, ova formulacija namerno izbegava upotrebu termina “rehabilitacija“, koji sa sobom nosi konotaciju prisilnog tretmana. Umesto toga naglašava koliko je važno da se osuđenim zatvorenicima, koji često dolaze iz socijalno ugroženih slojeva, obezbedi mogućnost da se razviju na način koji će im omogućiti da izaberu način života koji nije u sukobu sa zakonom. U skladu sa ovim Pravilo 102 sledi isti pristup kao i Pravilo 58 Standardnih Minimalnih Pravila za Tretman Zatvorenika Ujedinjenih Nacija. To je priprema za ono što sledi. Novo Pravilo zamenjuje sadašnja Pravila 64 i 65 čiji opšti principi mogu da se primene na zatvorenike koji su uključeni u delovima I i II novih Pravila.

Obrazovanje zatvorenika

106.1* Sistematski program obrazovanja, uključujući osposobljavanje za sticanje veština u cilju unapređenja sveukupnog nivoa obrazovanja i pripremanja za vođenje odgovornog života bez kriminala, ključni je deo režima za zatvorenike.

106.2* Svi zatvorenici ohrabriće se da učestvuju u obrazovnim programima i programima obuke.

106.3* Obrazovni programi za zatvorenike određuje se prema dužini njihovog boravka u zatvoru.

****Pravilo 106**

Ovo Pravilo bavi se isključivo obrazovanjem osuđenih zatvorenika i trebalo bi ga tumačiti u skladu sa Pravilom 26, koje sadrži opšte odredbe o obrazovanju zatvorenika. Pravilo 106 naglašava centralnu ulogu koju obrazovanje i obučavanje imaju u režimu osuđenih zatvorenika kao i dužnost nadležnih da podstiču napore osuđenih zatvorenika da se obrazuju i da im obezbede odgovarajuće obrazovne programe.

B) Preporuka br. R(89) 12 Komiteta Ministara Država Članica o obrazovanju u zatvoru
(koju je usvojio Komitet ministara 13. oktobra 1989. na 429. sastanku zamenika ministara)

Komitet ministara, prema članu 15.b Statuta Saveta Evrope,

Imajući u vidu činjenicu da je pravo na obrazovanje osnovno pravo;

Imajući u vidu važnost obrazovanja za razvoj pojedinca i zajednice;

Uvažavajući naročito činjenicu da je veliki broj zatvorenika imao veoma malo uspešnog obrazovnog iskustva i, prema tome, sada ima mnoge obrazovne potrebe;

Smatrajući da obrazovanje u zatvoru pomaže da se zatvori humanizuju i da se poboljšaju uslovi pritvora;

Smatrajući da je obrazovanje u zatvoru značajan način da se olakša povratak zatvorenika u zajednicu;

Shvatajući da pri praktičnoj primeni određenih prava ili mera, u skladu sa sledećim preporukama, može biti opravdano da se prave razlike između osuđenih zatvorenika i lica stavljenih u istražni pritvor.

Uzimajući u obzir Preporuku Br. R (87) 3 Evropskih zatvorskih pravila i Preporuku Br. R (81) 17 u vezi s Politikom obrazovanja odraslih,

Preporučuje vladama država članica da primene politike koje uvažavaju sledeće:

1. Svi zatvorenici će imati pristup obrazovanju, koje je predviđeno da se sastoji od nastavnih predmeta, stručnog obrazovanja, kreativnih i kulturnih aktivnosti, fizičkog vaspitanja i sporta, društvenog obrazovanja i bibliotečkih kapaciteta;

2. Obrazovanje za zatvorenike treba da bude poput obrazovanja koje se pruža sličnim starosnim grupama u spoljnom svetu, a mogućnosti zatvorenika za učenje treba da bude što šire moguće;

3. Obrazovanje u zatvoru će težiti da razvije celokupnu ličnost, uzimajući u obzir njen društveni, ekonomski ili kulturni kontekst;

5. Obrazovanje ne treba da ima niži status od rada unutar zatvorskog režima i zatvorenici na treba da budu na gubitku bilo finansijski bilo na neki drugi način zbog toga što učestvuju u obrazovanju;

6. Treba učiniti sve što je moguće da se zatvorenik ohrabri da aktivno učestvuje u svim aspektima obrazovanja;

7. Trebalo bi obezbediti razvojne programe da bi zatvorski predavači mogli da usvoje odgovarajuće metode za obrazovanje odraslih;

8. Naročitu pažnju treba posvetiti zatvorenicima s posebnim teškoćama, pogotovo onima koji imaju probleme sa čitanjem ili pisanjem;

9. Stručno obrazovanje treba da ima za cilj širi razvoj pojedinca, a i da ima sluha za kretanja na tržištu rada;

10. Potrebno je da zatvorenici imaju direktan pristup dobro opremljenoj biblioteci bar jedanput nedeljno;
11. Fizičko obrazovanje i sport za zatvorenike treba naglašavati i podsticati;
12. Potrebno je da kreativne i kulturne aktivnosti imaju značajnu ulogu pošto ove aktivnosti imaju naročit potencijal da zatvorenicima omoguće da se razvijaju i izraze;
13. Društveno obrazovanje treba da uključuje praktične elemente koji omogućavaju zatvoreniku da se nosi da svakodnevnim životom u zatvoru, sa ciljem da mu se olakša povratak u društvo;
14. Kad god je to moguće, zatvorenicima treba da bude dozvoljeno da učestvuju u obrazovanju izvan zatvora;
15. Kada obrazovanje mora da se odvija unutar zatvora, spoljašnja zajednica treba da bude angažovana što je više moguće;
16. Treba preduzeti mere da se zatvorenicima omogući da nastave obrazovanje nakon puštanja na slobodu;
17. Trebalo bi da se učine dostupnim sredstva, oprema i obrazovno osoblje potrebno da se omogući zatvorenicima da dobiju odgovarajuće obrazovanje.

C/ Preporuka br. R (98) 73

Komiteta ministara državama članicama o etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvorima (koju je usvojio Komitet ministara 8. aprila 1998. godine, na 627. sastanku zamenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Saveta Evrope,

Smatrajući da medicinska praksa u zatvoru treba da se rukovodi istim etičkim načelima kao u društvenoj zajednici izvan zatvora;

Svestan da poštovanje osnovnih prava zatvorenika znači da se zatvorenicima mora obezbediti preventivna njega i zdravstvena zaštita jednaka onoj koja se obezbeđuje u društvenoj zajednici uopšte;

Svestan činjenice da se medicinski radnici u zatvorima često suočavaju sa ozbiljnim problemima koji proizlaze iz suprotnih očekivanja zatvorske uprave s jedne i zatvorenika s druge strane, čije posledice zahtevaju od medicinskih radnika da se pridržavaju veoma strogih etičkih smernica;

Smatrajući da je u interesu zatvorskog lekara, ostalog zdravstvenog osoblja, zatvorenika i zatvorske uprave da postupaju u skladu s jasnom vizijom prava na zdravstvenu zaštitu u zatvoru i specifične uloge zatvorskog lekara i ostalog zdravstvenog osoblja;

Smatrajući da specifične problematične situacije u zatvorima kao što su prenatrpanost, zarazne bolesti, zavisnost od droga, mentalni poremećaji, nasilje, izolacija u ćelijama ili telesni pretresi zahtevaju čvrste etičke principe u sprovođenju medicinske prakse;

Imajući na umu Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Evropsku socijalnu povelju i Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini;

Imajući na umu Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i preporuke o službi zdravstvene zaštite u zatvorima sažete u trećem Opštem izveštaju o aktivnostima Evropskog u skladu s Pravilom 10.2c Poslovnika za sastanke zamenika ministara, danska delegacija želi da učini sledeću ogradu. „Stav 72. dodatka nije prihvatljiv za Dansku u meri u kojoj dozvoljava da telesne pretrese vrše druga lica osim lekar. Takođe, prema mišljenju danskih vlasti, intimni pregled telesnih šupljina treba da se obavlja samo uz saglasnost dotičnog lica“. komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postepena ili kažnjavanja;

Upućujući na svoju Preporuku br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima, koja pomažu da se garantuju minimalni standardi humanosti i dostojanstva u zatvorima;

Podsećajući na Preporuku br. R (90) 3 o medicinskim istraživanjima na ljudima i Preporuku br. R (93) 6 u vezi sa zatvorom i kriminološkim aspektima borbe protiv prenosivih bolesti, uključujući sidu i s tim povezane zdravstvene probleme u zatvoru, kao i na Smernice Svetske zdravstvene organizacije iz 1993. godine u vezi sa HIV infekcijom i sidom u zatvoru;

Imajući na umu Preporuke br. 1235 (1994) o psihijatriji i ljudskim pravima i 1257 (1995) o uslovima na mestu lišenja slobode u zemljama članicama Saveta Evrope, izrađene od strane Parlamentarne skupštine Saveta Evrope;

Upućujući na Načela medicinske etike za zaštitu lica lišenih slobode i zatvorenika protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, usvojene od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1982. godine;

Upućujući na posebne deklaracije Svetskog medicinskog udruženja (WMA) u vezi sa medicinskom etikom, a posebno na Tokijsku deklaraciju (1975), Maltešku deklaraciju o štrajkačima glađu (1991) i Izjavu o telesnom pretresu zatvorenika (1993);

Imajući na umu nedavne reforme u strukturi, organizaciji i regulisanju službi zdravstvene zaštite u zatvorima u više zemalja članica, posebno u vezi s reformama njihovih sistema zdravstvene zaštite;

Uzimajući u obzir različite upravne strukture u zemljama članicama koje zahtevaju primenu preporuka i na federalnom i na državnom nivou, Preporučuje da vlasti zemalja članica:

- prilikom revizije svog zakonodavstva, kao i u praksi u oblasti zdravstvene zaštite u zatvoru, uzmu u obzir načela i preporuke navedene u Dodatku ovoj Preporuci;

- obezbede najširu moguću distribuciju ove Preporuke i prpratnog memoranduma sa objašnjenjima, posvećujući posebnu pažnju svim pojedincima i telimanadležnim za organizaciju i obezbeđenje preventivne nege i zdravstvene zaštite u zatvoru.

Dodatak Preporuci br. R (98) 7

I. Osnovne karakteristike prava na zdravstvenu zaštitu u zatvoru

Pristup lekaru

1. Prilikom prijema i kasnije tokom boravka u zatvoru, zatvorenici bi trebalo da imaju mogućnost pristupa lekaru ili visokokvalifikovanom medicinskom tehničaru u svakom trenutku, bez obzira na režim lišenja slobode i bez nepotrebnog čekanja, ukoliko to zahteva njihovo zdravstveno stanje. Svi pritvorenici i zatvorenici trebalo bi da prođu odgovarajuće medicinske pretrage prilikom prijema u ustanovu. Posebno treba naglasiti preglede kojim se utvrđuju mentalni poremećaji, psihička adaptacija na zatvorske prilike, simptome apstinencije kod upotrebe droga, lekova ili alkohola, kao i zarazna i hronična oboljenja.

2. Kako bi se ispoštovali zahtevi zdravstvene zaštite zatvorenika, lekari i kvalifikovani medicinski tehničari trebalo bi da budu na raspolaganju puno radno vreme u velikim kaznenim ustanovama, zavisno od broja i protoka zatvorenika i njihovog prosečnog zdravstvenog stanja.

3. Služba zdravstvene zaštite u zatvoru treba da barem bude u stanju da obezbedi ambulantne preglede i hitnu pomoć. Kada zdravstveno stanje zatvorenika zahteva lečenje koje se ne može obezbediti u zatvoru, treba uraditi sve što je moguće kako bi se osiguralo da se lečenje sprovede uz pune sigurnosne uslove u zdravstvenim ustanovama izvan zatvora.

4. Zatvorenici bi trebalo da imaju pristup lekaru prema potrebi, u bilo koje doba dana i noći. U prostorima zatvora mora uvek biti prisutno neko lice koje je stručno za pružanje prve pomoći. U hitnim i ozbiljnim slučajevima, treba upozoriti lekara, lice iz reda medicinskih tehničara i upravu zatvora; aktivno učešće i angažman osoblja koje čuva zatvorenike (stražara) tu je od suštinskog značaja.

5. Treba osigurati mogućnost razgovora s psihijatrom i psihijatrijsko savetovanje. U većim kaznenim ustanovama treba da postoji psihijatrijski tim. Ukoliko se to ne može obezbediti u manjim ustanovama, treba osigurati mogućnost savetovanja sa bolničkim psihijatrom ili psihijatrom koji ima privatnu praksu.

6. Usluge kvalifikovanog zubara takođe bi trebalo da budu dostupne svakom zatvoreniku.

7. Zatvorska uprava treba da osigura kontakte i saradnju s lokalnim javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama. Pošto nije lako osigurati odgovarajuće lečenje u zatvorima za zatvorenike koji su zavisni od droga, alkohola ili lekova, treba pozivati spoljne konsultante koji pripadaju sistemu specijalističke pomoći zavisnicima u vanzatvorskoj zajednici radi konsultacija ili eventualne nege.

8. Ukoliko je moguće, zatvorenim ženama treba obezbediti posebne zdravstvene usluge. Trudnicama u zatvoru treba obezbediti medicinski nadzor i omogućiti im porođaj u bolničkim ustanovama izvan zatvora, koje mogu pružiti najbolju negu koja odgovara njihovom stanju.

9. Kada se pacijent sprovodi u bolnicu, treba da ga prati medicinsko osoblje ili osoblje za negu, prema potrebi.

Jednakost zdravstvene nege

10. Zdravstvena politika na mestima lišenja slobode treba da bude integralni deo državne zdravstvene politike i u skladu s njom. Zatvorska služba zdravstvene zaštite treba da omogući medicinsko i psihijatrijsko lečenje, kao i stomatološke usluge, i treba da primenjuje higijenske programe i programe preventivne medicine u uslovima uporedivim sa onim koji su dostupni ostatku populacije. Zatvorski lekari bi trebalo da imaju mogućnost da pozovu u pomoć specijaliste. Ukoliko je potrebno dodatno mišljenje drugog lekara, dužnost je ove službe da ga obezbedi.

11. Zatvorska služba zdravstvene zaštite trebalo bi da ima dovoljan broj kvalifikovanog medicinskog, bolničarskog i tehničkog osoblja, kao i odgovarajuće prostorije, sredstva i opremu čiji je kvalitet ako ne identičan, a ono barem sličan kvalitetu onih koji postoje u spoljnom okruženju.

12. Uloga ministarstva nadležnog za zdravlje treba da bude pojačana u domenu procene kvaliteta higijenskih uslova, zdravstvene zaštite i organizacije zdravstvene službe u zatvoru, u skladu sa domaćim zakonima. Treba uspostaviti jasnu podelu odgovornosti i ovlašćenja između ministarstva zdravlja i drugih nadležnih ministarstava, koja treba da sarađuju u sprovođenju integralne zdravstvene politike u zatvoru.

Pristanak pacijenta i diskrecija

13. Medicinska diskrecija treba da bude garantovana i poštovana sa istom strogošću kao i kod ostalog stanovništva.

14. Osim u slučajevima gde zatvorenici boluju od neke bolesti koja ih čini nesposobnim da shvate prirodu svog stanja, oni bi uvek trebalo da imaju pravo da daju pristanak lekaru zasnovan na dovoljnim informacijama, pre preduzimanja bilo kakvih telesnih pregleda ili pretraga telesnih izlučevina, osim u slučajevima propisanim zakonom. Razlozi za svaki pregled treba da im budu jasno objašnjeni i zatvorenici ih moraju razumeti. Zatvorenicima treba da budu objašnjene indikacije za upotrebu svakog leka, kao i sva moguća sporedna dejstva koja bi se mogla pojaviti.

15. Potrebno je dobiti pristanak pacijenta zasnovan na dovoljnim informacijama u slučaju kada se radi o pacijentima sa mentalnim oboljenjima, kao i u onim slučajevima u kojima se obaveza medicinske nege i sigurnosni zahtevi ne podudaraju, na primer, kod odbijanja lečenja ili odbijanje hrane.

16. Bilo kakvo odstupanje od načela slobodnog pristanka treba da se zasniva na zakonu i da se rukovodi istim načelima koja se primenjuju na stanovništvo uopšte.

17. Pritvorenici treba da imaju pravo da traže konsultacije sa svojim sopstvenim lekarom ili nekim drugim lekarom izvan zatvora o sopstvenom trošku. Osuđeni zatvorenici mogu tražiti dodatno mišljenje drugog lekara, a zatvorski lekar mora s razumevanjem razmotriti taj predlog. Međutim, kod svake odluku o meritornosti takvog zahteva zatvorski lekar je taj koji nosi krajnju odgovornost.

18. Prilikom premeštanja u druge zatvore treba prebaciti i svu medicinsku dokumentaciju. Prebacivanje dokumentacije treba obaviti pod uslovima koji obezbeđuju njihovu poverljivost. Zatvorenici moraju biti obavešteni da će njihova medicinska dokumentacija biti prebačena. Trebalo bi da imaju pravo da se usprotive tom prebacivanju dokumentacije u skladu sa domaćim zakonima. Svim zatvorenicima puštenim iz zatvora treba dati relevantne pismene informacije o stanju njihovog zdravlja kako bi ih mogli koristiti njihovi (porodični) lekari.

Profesionalna nezavisnost

19. Lekari koji rade u zatvoru treba da obezbede svakom pojedinom zatvoreniku iste standarde zdravstvene zaštite koji se primenjuju u široj društvenoj zajednici. Zdravstvene potrebe zatvorenika uvek bi trebalo da budu primarna briga lekara.

20. Kliničke odluke i sve druge procene koje se tiču zdravlja zatvorenih osoba moraju biti rukovođene isključivo medicinskim kriterijumima. Zdravstveno osoblje treba da radi potpuno nezavisno unutar granica svojih kvalifikacija i nadležnosti.

21. Medicinski tehničari i drugo zdravstveno osoblje treba da obavljaju svoje zadatke pod direktnom nadležnošću višeg lekara, koji ne treba da prenosi na pomoćno medicinsko osoblje dužnosti i zadatke za koje nije ovlašćeno zakonom i kodeksima profesije. Kvalitet zdravstvenih usluga i nege treba da procenjuje kvalifikovani zdravstveni organ.

22. Plate i honorari medicinskog osoblja ne bi trebalo da budu niži od uobičajenih za osoblje u drugim sektorima javnog zdravstva.

II. Specifična uloga zatvorskog lekara i drugog zdravstvenog osoblja u kontekstu zatvorskog okruženja

Opšti zahtevi

23. Primarna uloga zatvorskog lekara jeste da obezbedi odgovarajuću medicinsku negu i savete svim zatvorenicima za koje je medicinski odgovoran.

24. Ta uloga takođe obuhvata i davanje saveta zatvorskoj upravi o pitanjima koja se odnose na prehranu ili okruženje u kom zatvorenici žive, kao i savete o higijenskim i sanitarnim uslovima.

25. Zdravstveno osoblje bi trebalo zatvorskoj upravi i zatvorskom osoblju (stražarima) da daje informacije o zdravstvenoj problematici i pruža odgovarajuću zdravstvenu obuku tamo gde je to potrebno.

Zdravstvene informacije, prevencija i obrazovanje

26. Po prijemu u zatvor, svako lice treba da bude informisano o pravima i obavezama, internim propisima u ustanovi, kao i o smernicama o tome kako i gde potražiti pomoć i savete. Te informacije moraju da budu razumljive svakom zatvoreniku. Nepismenim licima treba dati posebna uputstva.

27. Treba pripremiti program zdravstvenog obrazovanja u svim zatvorskim ustanovama. I zatvorenici i zatvorska uprava treba da dobiju pakete brošura sa osnovnim informacijama o unapređenju zdravlja, ciljano pripremljene za zdravstvenu zaštitu zatvorenih osoba.

28. Poseban naglasak treba staviti na objašnjavanje korisnosti dobrovoljnih i anonimnih pretraga na prenosive bolesti, kao i mogućih negativnih posledica hepatitisa, seksualno prenosivih bolesti, tuberkuloze ili HIV infekcije. Onima koji se podvrgnu pretragama mora biti omogućeno i da koriste medicinske postupke koji iza toga slede.

29. Program zdravstvenog obrazovanja treba da ima za cilj da podstakne usvajanje zdravih životnih navika, omogući zatvorenicima da donose pravilne odluke u pogledu njihovog vlastitog zdravlja i zdravlja njihovih porodica, očuva i zaštiti njihov psihofizički integritet i smanji rizik od zavisnosti i recidivizma. Takvim pristupom trebalo bi motivisati zatvorenike da učestvuju u zdravstvenim programima kojima se na koherentan način uče ponašanju i strategijama za smanjenje rizika po njihovo zdravlje na najmanju meru.

Posebni oblici patologije i preventivna zdravstvena zaštita u zatvoru

30. Lekar treba u potpunosti da evidentira svaki znak nasilja koji uoči kod zatvorenika prilikom medicinskog pregleda na prijemu u zatvorsku ustanovu, zajedno sa svim relevantnim izjavama zatvorenika i zaključcima lekara. Te informacije takođe treba da budu dostupne zatvorskoj upravi uz pristanak zatvorenika.

31. Svaka informacija o slučajevima nasilja nad zatvorenicima do kojih se dođe tokom boravka na mestu lišenja slobode treba da bude prosleđena nadležnim vlastima. Po pravilu, takvu radnju treba preduzimati samo uz pristanak zatvorenika na koje se to odnosi.

32. U pojedinim izuzetnim slučajevima, ali u svakom slučaju strogo u skladu s pravilima profesionalne etike, ne mora se smatrati neophodnim zatvorenikov pristanak zasnovan na

dovoljnim informacijama, pogotovo ako lekar smatra da je on taj koji ima prvenstvenu odgovornost (kako prema pacijentu tako i prema svim ostalim osobama u zatvorskoj ustanovi) da podnese izveštaj o nekom ozbiljnom incidentu koji predstavlja stvarnu opasnost. Služba zdravstvene zaštite treba da prikuplja, po potrebi, periodične statističke podatke o uočenim povredama, i da o njima obaveštava zatvorsku upravu i nadležna ministarstva, u skladu sa domaćom zakonskom regulativom o zaštiti podataka.

33. Potrebno je obezbediti odgovarajuću zdravstvenu obuku za članove nadzornog zatvorskog osoblja (stražare) kako bi im se omogućilo da izveštavaju o problemima u vezi s telesnim i duševnim zdravljem koje eventualno otkriju kod zatvorske populacije.

Profesionalna obuka zatvorskog zdravstvenog osoblja

34. Zatvorski lekari moraju da budu dobro upoznati sa opštemedicinskim i psihijatrijskim poremećajima. Njihova obuka treba da obuhvati sticanje osnovnih teoretskih znanja, shvatanje zatvorskog okruženja i učinaka zatvorskog ambijenta na zdravstveni rad u zatvoru, kao i da uključi procenu njihove kvalifikovanosti i dalju obuku pod nadzorom starijeg kolege. Takođe bi im trebalo omogućiti i redovnu obuku uz rad.

35. Odgovarajuću obuku takođe treba obezbediti i drugom zdravstvenom osoblju, a ta obuka treba da obuhvati poznavanje načina funkcionisanja zatvora i odgovarajuće zatvorske regulative.

III Organizacija zdravstvene zaštite u zatvoru s posebnim osvrtom na razrešavanje određenih uobičajenih problema

Prenosive bolesti, a posebno HIV infekcija, sida, tuberkuloza, hepatitis

36. Da bi se sprečile polno prenosive bolesti u zatvoru, treba preduzeti odgovarajuće profilaktičke mere.

37. Laboratorijske analize na virus HIV treba obavljati isključivo uz pristanak zatvorenika, anonimno i u skladu s postojećim zakonima. Pre i posle analiza treba omogućiti temeljite konsultacije i preglede.

38. Izolacija infektivnog pacijenta opravdana je samo ukoliko se takva mera preduzima i inače izvan zatvorskog okruženja i na osnovu istih medicinskih razloga.

39. Prema odredbama iz stava 40, ne sme postojati nikakav oblik segregacije lica koja su pozitivna na antitela HIV.

40. Lica koja teško obole od bolesti koje su u vezi sa sidom treba lečiti unutar zatvorskog zdravstvenog odeljenja, pri čemu ne treba nužno pribegavati potpunoj izolaciji. Pacijenti koje treba zaštititi od zaraznih bolesti koje prenose drugi pacijenti treba da budu izolovani samo u slučaju ukoliko je takva mera nužna za njihovo vlastito zdravlje, kako bi se sprečilo da dobiju interkurentne zarazne bolesti, naročito u onim slučajevima kada im je imuni sistem teško oštećen.

41. Ukoliko se otkriju slučajevi tuberkuloze, treba preduzeti sve neophodne mere kako bi se sprečilo širenje infekcije, a u skladu sa važećom zakonskom regulativom u toj oblasti. Terapijske intervencije treba obavljati po istim standardima koji važe za intervencije izvan zatvora.

42. Pošto je vakcinacija protiv hepatitisa B jedini delotvoran metod sprečavanja širenja hepatitisa B, ovu vakcinu treba ponuditi i zatvorenicima i osoblju. Treba učiniti dostupnim informacije, a odgovarajuća preventivna sredstva treba da budu dostupna zbog činjenice da se hepatitis B i C, uz zarazu preko sperme i krvi, prenose uglavnom intravenskom upotrebom droga.

B. Zavisnost od droga, alkohola i lekova: upravljanje farmaceutskim aspektima i distribucija lekova

43. Brigu o zatvorenicima koji imaju probleme sa alkoholom i drogama treba dalje razvijati, uzimajući posebno u obzir usluge koje se nude zavisnicima od droga, prema preporukama Grupe za saradnju u borbi protiv zloupotreba droge i nezakonite trgovine drogama („Pompidu grupa“). Stoga je neophodno ponuditi odgovarajuću obuku medicinskom i zatvorskom osoblju, kao i unaprediti saradnju sa spoljnim savetodavnim službama kako bi se osigurao nastavak terapije u zajednici nakon puštanja na slobodu.

44. Zatvorski lekar treba da podstiče zatvorenike da koriste prednosti sistema socijalne ili psihoterapeutske pomoći kako bi se sprečio rizik od zloupotrebe droga, lekova i alkohola.

45. Lečenje simptoma odvikavanja od zloupotrebe droge, alkohola ili lekova u zatvoru treba voditi na isti način kao i u društvenoj zajednici izvan zatvora.

46. Ukoliko zatvorenici prolaze kroz tretman odvikavanja, lekar treba da ih podstiče da preduzmu sve korake, dok su još u zatvoru, ali i nakon puštanja na slobodu, kako bi izbegli ponovno padanje u zavisnost.

47. Zatvorenici bi trebalo da budu u mogućnosti da se konsultuju sa internim ili spoljnim specijalistom koji bi im pružio neophodnu podršku tokom izdržavanja kazne i tokom brige o njima nakon puštanja na slobodu. Takvi konsultanti bi takođe trebalo da budu u stanju da daju doprinos obuci zatvorskog osoblja uz rad.

48. Ukoliko je to moguće, zatvorenicima bi trebalo dozvoliti da uzimaju lekove koji su im propisani. Međutim, kod lekova kod kojih postoji opasnost predoziranja treba im oduzeti takve lekove i davati im ih pojedinačno dozu po dozu.

49. U konsultaciji sa stručnim farmaceutom savetnikom, zatvorski lekar treba da pripremi po potrebi sveobuhvatnu listu lekova i lekovitih supstanci koje se inače uobičajeno propisuju od strane zdravstvene službe. Lekarski recept treba da ostane u isključivoj nadležnosti lekarske profesije, a lekove isključivo treba da distribuira ovlašćeno osoblje.

Lica nepodobne za stalni boravak u zatvoru: teški telesni nedostaci, poodmakla starost, prognoza brzog fatalnog ishoda

50. Zatvorenike sa teškim telesnim nedostacima i lica u poodmakloj životnoj dobi treba smestiti na takav način da im se omogući koliko je god to moguće normalan život, i ne treba ih odvajati od opšte zatvorske populacije. Treba napraviti građevinske adaptacije kako bi se pomoglo licima vezanim za kolica i osobama sa invaliditetom na način koji je u skladu s načinom koji se primenjuje u okruženju izvan zatvora.

51. Odluku o tome kada pacijent s terminalnom dijagnozom treba da bude premešten u spoljnu bolničku jedinicu treba doneti na medicinskoj osnovi. Dok čekaju na takav premeštaj, tim pacijentima treba pružiti optimalnu negu tokom terminalne faze njihove bolesti unutar zatvorskog

odeljenja za zdravstvenu negu. U takvim slučajevima treba predvideti periodičnu negu i predah u spoljnjem stacionaru za umirujuće. Treba razmotriti mogućnost bilo pomilovanja iz zdravstvenih razloga bilo prevremenog puštanja na slobodu.

Psihijatrijski simptomi, mentalni poremećaji i teži poremećaji ličnosti, rizik od samoubistva

52. Uprava zatvora i ministarstvo nadležno za mentalno zdravlje treba da saraduju u organizaciji psihijatrijske službe za zatvorenike.

53. Služba za mentalno zdravlje i socijalne službe koje rade u sklopu zatvora treba da imaju za cilj obezbeđivanje pomoći i saveta zatvorenicima, kao i da osnaže svoje veštine nošenja sa poteškoćama i sposobnosti prilagođavanja. Te službe treba da koordiniraju svoje aktivnosti zavisno od konkretnih zadataka. Treba osigurati njihovu profesionalnu nezavisnost, uz dužnu pažnju prema specifičnim uslovima zatvorskog okruženja.

54. U slučaju lica koja su osuđena zbog seksualnih prestupa, treba ponuditi psihijatrijsko i psihološko ispitivanje, kao i odgovarajuće lečenje tokom njihovog boravka i nakon toga.

55. Zatvorenici koji boluju od ozbiljnih mentalnih poremećaja treba da budu zbrinuti u bolničkoj ustanovi koja poseduje odgovarajuću opremu i odgovarajuće obučeno osoblje. Odluku o prijemu zatvorenika u javnu bolnicu treba da donese psiholog, uz odobrenje nadležnih vlasti.

56. U slučajevima gde se kod pacijenata sa mentalnim oboljenjima ne može izbeći stroga izolacija, treba je smanjiti na apsolutni minimum i zameniti je što je pre moguće stalnom negom, pri čemu bi svakog pacijenta stalno pazio po jedan negovatelj.

57. U izuzetnim slučajevima, može se predvideti i upotreba sredstava fizičkog sputavanja teških mentalnih bolesnika tokom kraćeg perioda, sve dok ne počne umirujuće dejstvo odgovarajućeg leka.

58. Medicinsko i nadzorno zatvorsko osoblje (stražari) treba da stalno procenjuju rizik od samoubistva. Po potrebi, u momentima krize, treba koristiti fizičke metode namenjene izbegavanju samopovređivanja i stalno posmatranje iz neposredne blizine, kao i pribegavati dijalogu i razuveravanju radi njihovog smirivanja.

59. Nakon puštanja zatvorenika na slobodu, treba obezbediti njihovo lečenje u spoljnim specijalističkim institucijama.

Odbijanje lečenja, štrajk glađu

60. U slučaju odbijanja lečenja, lekar treba da zatraži pismenu izjavu potpisanu od strane pacijenta u prisustvu svedoka. Lekar treba da pruži potpune informacije pacijentu o eventualnoj pomoći koju će imati od leka, moguće terapijske alternative, kao i da ga upozori na rizik u slučaju njegovog odbijanja. Trebalo bi osigurati da pacijent shvati svoju situaciju u potpunosti. Ukoliko postoje poteškoće u razumevanju zbog jezika kojim pacijent govori, moraju se potražiti usluge iskusnog usmenog prevodioca.

61. Kliničku ocenu stanja štrajkača glađu treba dati samo uz izričito odobrenje pacijenta, osim ukoliko pacijent ne boluje od ozbiljnih mentalnih poremećaja koji zahtevaju premeštaj u psihijatrijsku ustanovu.

62. Štrajkačima gladu treba dati objektivno objašnjenje o štetnom delovanju njihove akcije na njihovo telesno zdravlje, tako da shvate koje opasnosti nosi produžavanje štrajka gladu.

63. Ukoliko se, prema mišljenju lekara, stanje štrajkača gladu značajno pogoršava, od suštinskog je značaja da lekar o toj činjenici obavesti odgovarajuće vlasti i da preduzme aktivnosti u skladu sa domaćim zakonima (uključujući profesionalne standarde).

Nasilje u zatvoru: disciplinski postupci i sankcije, disciplinska izolacija, mere fizičkog sputavanja, režim maksimalne sigurnosti

64. Zatvorenici kod kojih postoji strah od nasilja, uključujući strah od mogućih seksualnih prestupa od strane drugih zatvorenika na osnovu bilo kog relevantnog razloga, ili zatvorenici koji su nedavno pretrpeli napad ili povredu od strane drugih članova zatvorske zajednice treba da uživaju potpunu zaštitu zatvorskog osoblja.

65. Uloga lekara ne sme da uključuje davanje ovlašćenja i odobravanje upotrebe sile od strane zatvorskog osoblja, koje na sebe mora preuzeti tu odgovornost u cilju postizanja reda i discipline.

66. U slučaju sankcionisanja disciplinskom izolacijom, bilo kojom drugom disciplinskom kaznom ili merom sigurnosti, koja može imati štetno dejstvo na telesno ili duševno zdravlje zatvorenika, zdravstveno osoblje, na zahtev zatvorenika ili zatvorskog osoblja, treba da obezbedi medicinsku pomoć ili lečenje.

Posebni programi zdravstvene zaštite: socioterapijski programi, porodične veze i kontakti sa spoljnim svetom, majk i dijete

67. Socioterapijski programi treba da budu organizovani u skladu s lokalnom društvenom zajednicom i pažljivo nadzirani. Lekari treba da budu spremni na konstruktivnu saradnju sa svim zainteresovanim službama, kako bi pružili mogućnost zatvorenicima da koriste takve programe i tako steknu društvene kvalifikacije koje mogu pomoći da se smanji rizik od recidivizma nakon puštanja na slobodu.

68. Treba uzeti u razmatranje i mogućnost da se zatvorenicima dozvoli poseta njihovog seksualnog partnera bez vizuelnog nadzora tokom posete.

69. Trebalo bi omogućiti zajednički boravak veoma male dece s njihovim zatvorenim majkama kako bi se majkama omogućilo da im posvete pažnju i negu koja je potrebna za održavanje dobrog zdravlja, te kako bi se održala emotivna i psihološka veza.

70. Treba obezbediti posebne objekte za majke koje borave sa decom (jaslice, obdaništa).

71. Lekari ne bi trebalo da se upliću u administrativne odluke u pogledu odvajanja dece od majki kad dostignu određeni uzrast.

Telesni pretresi, lekarski izveštaji, medicinska istraživanja

72. Pretres je stvar upravnih vlasti i zatvorski lekari ne treba da se uključuju u takve postupke. Međutim, intimne medicinske pretrage moraju da vrše lekari tamo gde postoje objektivni medicinski razlozi za njihov angažman.

73. Zatvorski lekar ne bi trebalo da priprema bilo kakav medicinski ili psihijatrijski izveštaj bilo za odbranu bilo za tužilaštvo, osim ukoliko to zvanično ne zatraži zatvorenik ili ukoliko sud tako ne naloži. Lekari treba da izbegavaju i bilo kakve zadatke u kojima bi učestvovali kao medicinski veštaci uključeni u pravosudne postupke koji se odnose na pritvorenike. Oni bi trebalo da prikupljaju i analiziraju uzorke samo za dijagnostičke analize i isključivo iz zdravstvenih razloga .

74. Medicinska istraživanja na zatvorenicima treba da se obavljaju u skladu s načelima iznetim u Preporuci br. R (87) 3 o Evropskim zatvorskim pravilima, br. R (90) 3 o medicinskim istraživanjima na ljudskim bićima i br. R (93) 6 o zatvoru i kriminološkim aspektima borbe protiv prenosivih bolesti, uključujući SIDU i s tim povezane zdravstvene probleme u zatvoru.